

EDIČNÍ ŘADA MONOGRAFIE
SVAZEK Č. 8

HODINA IMPÉRIA

Zdroje současné
zahraníční politiky USA

PAVEL BARŠA

Masarykova univerzita v Brně
Mezinárodní politologický ústav
Brno 2003

© Pavel Barša, 2003

© Masarykova univerzita v Brně, 2003

ISBN 80-210-3114-X

OBSAH

ÚVOD	9
I. TRADICE	17
1. Izolacionismus	18
2. Imperialismus	21
<i>Imperialismus, rasa a mužnost</i>	24
3. Internacionalismus	27
II. STUDENÁ VÁLKA	31
4. Studenoválečný konsenzus	31
5. Kennanova kritika	33
<i>Odbočka k radikální kritice</i>	43
III. SOUČASNOST	47
6. Neoimperialismus	47
<i>Zdroje Bushovy zahraniční politiky</i>	51
<i>Národní bezpečnostní strategie</i>	54
7. Multilateralismus	58
<i>Bezpečnostní multilateralismus versus bilateralismus</i>	60
<i>Multipolarita, multilateralismus, imperialismus</i>	62
<i>Měkký imperialismus a zapuštěná rovnováha</i>	64
<i>Národní identita a zahraniční politika</i>	67

IV. AMERIKA A EVROPA	71
8. Opačné strategie	71
<i>Měkký a tvrdý imperialismus</i>	76
<i>Realismus a idealismus ve sporu dvou strategií</i>	79
9. Protiirácké tažení	83
<i>Meze tvrdé moci</i>	89
<i>Ztroskotání transatlantického kompromisu</i>	91
<i>Cesta k válce</i>	96
10. Zdroje roztržky	100
<i>Realistické vysvětlení</i>	102
<i>Neutralizace politična moralismem a technokratismem</i>	104
<i>Idealistická Amerika proti realistické Evropě</i>	106
<i>Americká mužnost a evropská zženštilost</i>	112
<i>Čekání na americkou dospělost</i>	114
ZÁVĚR. SVĚT PO VÁLCE	119
<i>Střední východ</i>	119
<i>Západ</i>	130
BIBLIOGRAFIE	137

Spolu se všemi svými přáteli stojí tento národ znovu mezi světem míru a světem chaosu a neustálého poplachu. Jsme opět povoláni obraňovat bezpečnost našeho lidu a naděje celého lidstva. Přijímáme tuto odpovědnost.

Ve všem tomto úsilí je americkým cílem více než jen sledovat proces – je jím dosáhnout výsledku: ukončit strašné ohrožení civilizovaného světa. Všem svobodným národům jde o to zabránit náhlým a katastrofickým útokům. Vyzýváme je, aby se k nám připojili a mnozí tak činí. Avšak směřování tohoto národa nezávisí na rozhodnutích ostatních.

Svoboda, již si ceníme, není darem Ameriky světu, ale darem Boha lidstvu. Neznáme a nenárokujeme si znát všechny cesty Prozřetelnosti, a přesto jim důvěřujeme a svou důvěru vkládáme do milujícího Boha za vším životem a vší historií.

George W. Bush
Zpráva o stavu Unie, 28. 1. 2003

ÚVOD

„To, co nakonec zabránilo habsburskému Španělsku a později Francii Ludvíka XIV., Napoleonovi a hitlerovskému Německu ustavit univerzální monarchii, byl základní rys mezinárodního systému států: kdykoliv se jeden národ snaží dosáhnout světové nadvlády, tlačí všechny ostatní do protikoaalice. A právě tato dynamika, a ne láska k Saddámovi, stojí za německým a francouzským odmítnutím plánu Bushovy administrace vést válku proti Iráku. Ta také tlačí ostatní, včetně Ruska, k podpoře Francouzů a Němců... Dokud Washington bude aspirovat na světovou nadvládu, můžeme mít jistotu, že izolace Ameriky bude narůstat.“

William S. Lind¹

Útoky z 11. září 2001 svět radikálně nezměnily, pouze upozornily na to, že se radikálně změnil svět v průběhu předcházejícího desetiletí: podle německého publicisty Josefa Joffeho byly bleskem, který náhle ozářil novou krajinu, jejíž kontury jsme předtím vnímali jen nejasně.²

Zatímco ještě za afghánského tažení (na podzim a v zimě 2001–2002) a těsně po něm se zdálo, že hlavní změnu představuje nový nepřítel Západu, od léta 2002, kdy prezident Bush odtroubil tažení za svržení Saddáma Husajna, je stále zřejmější, že se začíná měnit i definice přátel. Otevírající se prasklina uvnitř severoatlantického společenství ukazuje, že již nejde jen o vystřídání sovětského komunismu islamistickým terorismem a neposlušnými státy Jihu (které se chtějí zmocnit zbraní hromadného ničení), ale že přestává být samozřejmou aliance západní Evropy a USA. V prvních měsících roku 2003 se Francie a Německo ocitly v otázce Iráku blíže Číně a Rusku než svému transatlantickému spojenci. To naznačuje, že se některé západní země mohou i v budoucnu spojovat s nezápadními velmocemi a vytvářet s nimi protiváhu jedině zbylé supervelmoci. To by ovšem znamenalo konec severoatlantického bezpečnostně politického společenství.

Naskýtá se otázka, zda jsme se neocitli v situaci planetární geopolitické přestavby, v níž euroatlantický Západ – v podobě, v jaké byl ustaven v boji proti fašismu a komunismu – může uvolnit místo jiným aktérům. Období započaté antikomunistickými revolucemi a první válkou v Perském zálivu by mohlo vstoupit do dějin jako období podobného významu, jaký měly náboženské války zakončené Vestfálským urovnáním z roku 1648, napoleonské tažení následované ustavením Svaté aliance roku 1815, první světová válka ústící do založení Společnosti národů (a stažení USA zpět do izolace) a konečně druhá světová válka, vedoucí na jedné straně k jaltskému rozdělení světa na dvě mocenské poloviny a k transatlantickému spojení (Marshallův plán, NATO), na straně druhé k ustavení OSN a Rady bezpečnosti.

Pro pochopení současné historické křížovatky je důležité zasadit si ji do historického kontextu představovaného těmito milníky. Vestfálské urovnání zakončilo po staletí probíhající přechod od jedné nábožensky definované říše do systému mnoha států, které již své vztahy neregulují prvotně v závislosti na nábožensko-ideologické afinitě či opozici, nýbrž na principu teritoriální suverenity a mocenské rovnováhy. Do jediné říše se znova pokusil sjednotit Evropu až Napoleon – křesťanskou ideu rovnosti lidí před Bohem přitom nahradil osvícenskou ideou rovnosti občanů před zákonem. Jeho tažení neúmyslně spustilo vlnu evropských nacionalismů, které se mohly opřít o ideje Napoleonových revolučních předchůdců.

Svatá aliance proti tomuto imperialistickému projektu postavila roku 1815 pluralitu velmocí a zapustila do ideologického konsenzu o posvátnosti dynastické legitimacy princip jejich rovnováhy. Toto uspořádání bylo posléze nahlodáno dílčími válkami (krymská, prusko-francouzská válka a prusko-rakousko-dánská) a sjednocením Německa, které po Bismarckově smrti podlehl napoleonskému pokušení imperiálního sjednocení Evropy. Tato ambice spolu s nelídným zápasem evropských velmocí o sféry vlivu a zámořské koloniální državy vedla k první světové válce.

Společnost národů založená na troskách předválečného evropského pořádku se dovolávala ideálů humanity, mezinárodní spravedlnosti a sebeurčení národů, ve skutečnosti však legitimovala úsilí vítězů války o zajištění trvalé převahy nad poraženým Německem a zároveň nepřiznala právo na sebeurčení většině neevropských

společností včetně těch, které se nacházely na území zaniklé osmanské říše. Bylo jen otázkou času, kdy mocenská nerovnováha v Evropě vyprovokuje zpětný náraz německého revanšismu a vzplane další konflikt. V něm již proti německé imperiální ambici, formulované jazykem *celoplanetárního boje ras*, stál vedle západní Evropy a USA také Sovětský svaz, formulující svou imperiální ambici jazykem *celoplanetárního boje tříd*.

Konec druhé světové války předznamenal přesun opěrných bodů původně evropské mocenské rovnováhy ke dvěma supervelmocím, z nichž jedna byla evropskou jen částečně a druhá jí nebyla vůbec. Severoatlantické spojení definovalo cíle své obrany proti sovětské říši pomocí liberálně demokratické ideologie. Zároveň se Německo a Francie – dva tradiční rivalové předcházejících staletí – staly páteří vznikajícího soustátí, které se po hořkých zkušenostech dvou světových válek pokusilo sjednotit Evropu nikoliv prostřednictvím panství jedné velmoci nad zbytkem kontinentu (projekt Napoleona a postbismarckovského Německa), nýbrž prostřednictvím vzájemných dohod a budování společných nadnárodních institucí. Sjednocující se Evropa byla přitom částečně zbavena starosti o obranu proti sovětskému soupeři, neboť se mohla spolehnout na americký vojenský štít.

Zároveň se během 50. a 60. let zámořské kolonie osvobozovaly z formálně - politického panství evropských zemí, byť zůstávaly pod jejich ekonomickým, kulturním i politickým vlivem. Mnohé z těchto nových států využívaly studenoválečné bipolarity a zvyšovaly cenu, za kterou se mohly stát klienty Západu nebo komunistického Východu. Zhroucení bipolarity přeneslo hlavní osu napětí ze vztahu dvou protikladných pólů Severu na vztah mezi Severem a Jihem: první horkou válkou celosvětového dosahu po skončení studené války byla válka mezinárodní koalice pod vedením Ameriky proti Iráku.

V předchozích uspořádáních spolu vždy soutěžily dva principy: rovnováha imperiálních velmocí založená na jejich vojenské síle a legitimita opřená o sdílené hodnoty či instituce mezinárodního práva a kolektivního rozhodování. Mezinárodní řád byl nejstabilnější v obdobích, kdy se tyto dva principy dokázaly spojit a vzájemně podporovat – např. v období 1815–1854 nebo ve chvílích uvolnění za studené války – a byl naopak nestabilní tehdy,

když jeden princip převládl nad druhým – ať už to byla mocenská politika a síla před první světovou válkou či za kubánské krize nebo mezinárodní právo a legitimita ve 20. a 30. letech minulého století.

Geopolitická krajina ozářená bleskem z 11. září je charakterizována hrozivou mocenskou nerovnováhou. Po zhroutilí sovětského bloku má zbylá a jediná supervelmoc USA natolik drtivou převahu vojenských prostředků nad zbytkem světa, že si může dovolit vojensky hájit své zájmy kdekoliv a proti komukoliv. Evropské země se nemohou rovnat moci svého amerického partnera, což doposud kompenzovaly položením těžiště své zahraniční politiky na stranu legitimacy – diplomatickými iniciativami a činnostmi v mezinárodních organizacích. Komplementární povaha obou stran transatlantické aliance se projevila nejvýrazněji ve třech největších intervencích Západu z posledního období – v Bosně (1995), Jugoslávii (1999) a Afghánistánu (2001–2002): zatímco vojenský zásah ležel na bedrech Ameriky, diplomatická aktivita před ním i udržování míru a rekonstrukce po něm byly z větší části v režii jejich evropských spojenců a opíraly se o jejich schopnost získávat podporu mezinárodního společenství. *Diplomatická síla* Evropy (daná její autoritou a schopností fungovat v mezinárodních institucích) doplňovala *vojenskou sílu* Ameriky, a tak zajišťovala souběh obou pólů nezbytných pro udržování stabilního mezinárodního řádu – moci a legitimacy.

Útoky z 11. září způsobily kvalitativní změnu v americkém strategickém vnímání. USA se začaly rozcházet s kontinentální Evropou (v čele s Francií a Německem) v odpovědi na novou hrozbu – islamistický terorismus v jeho případném spojení s neposlušnými státy vyvíjejícími a rozšiřujícími zbraně hromadného ničení. Zatímco fašistická a komunistická hrozba přivedly Evropu s Amerikou do jednoho vojensko-politického společenství, nová hrozba je začala rozdělovat, neboť v nich vzbudila odlišné strategické odpovědi.

Bushovo protisaddámovské tažení pak dalo tomuto strategickému nesouladu příležitost vtělit se do otevřené roztržky. Protože USA chtěly válku a Německo a Francie byly proti, zdá se, že konání války bylo úspěchem USA. Z hlediska zájmů obou stran Atlantiku na bezpečnějším a stabilnějším světě byl však tento výsledek jejich společnou porážkou. Americká moc ztratila oporu, kterou předtím

měla v diplomatické aktivitě a autoritě Evropanů v mezinárodních institucích. Tyto instituce dodávaly americké moci nejen legitimitu, ale také uzdu. Ve chvíli, kdy se postavily proti ní, stala se tato síla bezuzdnou a tyto instituce nerelevantními. Mezinárodní řád, v němž proti sobě stojí moc neomezená mezinárodními institucemi a mezinárodní instituce bez reálné moci, neskýtá velkou vyhlídku stability.

Je tato roztržka jen přechodným zakolísáním euroatlantického Západu, nebo vykročením do nové éry, v níž země na dvou stranách Atlantiku budou formulovat své politiky nezávisle? Učinily okolnosti, za jakých šly USA a Británie do války s Irákem, vzdalování Evropy od Ameriky nezvratným, a nebo existují cesty jak mu zabránit? A pokud se to nepodaří, jak by mohl vypadat alternativní mezinárodní systém, jehož páteří by již nebyla aliance (rozšiřující se) západní Evropy a USA? Naléhavost těchto otázek cítí nejen aktéři v popředí světové scény jako USA, Velká Británie, Francie a Německo, ale také jejich středo- a východoevropští spojenci, mezi něž patří i naše země. Ti doposud chápali severoatlantické spojení jako samozřejmost a usilovali proto souběžně jak o upevnění svých vztahů s USA, tak o vstup do EU. Nyní se nejen rozvolnila tato vazba, ale rozštěpila se také Evropská unie. Tato kniha popisuje kulturní zdroje, historické příčiny a ideologické pozadí amerického neoimperialistického obratu, jenž spustil transatlantickou krizi.³

V *I. části* představím tři základní pozice, jejichž obměny a směsi můžeme nalézt v zahraničněpolitických postojích amerických administrativ od konce osmnáctého století až po konec století dvacátého – izolacionismus, imperialismus a internacionalismus. Podle první z nich má být Amerika pro ostatní společnosti příkladem k následování, nemá se však vměšovat do jejich záležitostí. Druhá pozice hlásá zapojení Ameriky do politiky velmocenského rozdělování světa. Třetí pozice dává tomuto intervencionismu idealistický obsah i formu: Amerika se má aktivně zúčastnit mezinárodní politiky úměrně své moci – nikoliv však proto, aby vládla ostatním národům, nýbrž aby jim pomáhala rozvíjet svobodu a demokracii a aby spolu s nimi budovala spravedlivý mezinárodní řád.

Ve *II. části* ukážu, jak se imperialismus a internacionalismus překryly v konsenzu studené války, motivovaném potřebou „zadržovat“

rozpínavé sovětské impérium. Tento souzvuk středního proudu americké politiky narušovali pravicoví a levicoví dědicové izolacionismu – k prvním patřil diplomat a teoretik George Kennan, k druhým pak tzv. revizionistická škola v poválečné americké historiografii. Zaměřím se hlavně na Kennanovu kritiku studenovělečného konsenzu, a to ze dvou důvodů: na jedné straně je Kennanovo myšlení dokladem toho, že je možno odmítat americký imperialismus z hluboce konzervativních a pravicových pozic; na straně druhé pak jeho kritika odkrývá právě ty prameny imperialismu, z nichž se živí i jeho současná ofenziva.

V *III. části* představím protiklad dvou alternativních zahraničně-politických postojů současnosti, jejichž elementy sice byly formulovány v průběhu 90. let 20. století, ale artikulovaly se do zřetelného politického protikladu až poté, co G. W. Bush vyhlásil po atentátech na věže Světového obchodního centra 11. září 2001 válku terorismu a všem jeho domnělým spojencům z řad neposlušných států Jihu. Pro potřeby tohoto tažení reformulovali tvůrci Bushovy zahraniční politiky imperialismus prezidenta Theodora Roosevelta. Protiklad Bushova neoimperialismu představuje multilateralismus jeho předchůdce Billa Clintona, navazující na internacionalismus prezidenta Woodrowa Wilsona. Neoimperialismus i multilateralismus modifikují své historické vzory tak, že jejich původní filozofická východiska – realismus v případě Roosevelta a idealismus v případě Wilsona – doplňují o prvky opačných pozic. *Neoimperialismus* vyvažuje realistický důraz svého předchůdce na použití vojenské síly idealistickým poukazem ke vznešeným morálním účelům – velmocenský vzmach ke světovládě se stává křížáckým tažením proti Zlu. *Multilateralismus* vyvažuje idealistický důraz svého předchůdce na právo a univerzální morální principy realistickým poukazem k americké mocenské převaze a partikulárním americkým zájmům – světová společnost svobodných národů je budována za účelem zajištění amerického vůdcovství.

Před těmito dvěma alternativami nestály v 90. letech jen Spojené státy americké, ale také Západ jako celek. Po 11. září 2001 způsobila převaha první pozice v Americe a druhé v západní Evropě krizi transatlantických vztahů, již je věnována *IV. část* této knihy. Zatímco významná část Evropy v čele s Francií a Německem zareagovala na novou hrozbu přicházející ze Středního východu multilateralis-

ticky, Amerika zvolila neoimperialismus. Tento rozdíl se projevil v přístupu k Iráku. Amerika, cítící se od 11. září 2001 tak jako tak ve válce, dávala od začátku přednost použití zbraní. Naopak kontinentální Evropa chtěla zachránit mír a upřednostňovala proto diplomatické nástroje řešení. Odlišná reakce měla více důvodů. Vedle faktu, že teroristický útok byl proveden v Americe a nikoliv v Evropě, a vedle skutečnosti, že Amerika je daleko silnější než Evropa a může si proto dovolit reagovat silově tam, kde Evropa raději vyjednává, poukází k dalšímu a hlubšímu zdroji transatlantické diference, jímž je protiklad mezi převahou idealismu v politické kultuře Ameriky a realismu v politické kultuře Evropy. Tento rozdíl je dále posílen rozdílným stářím národů Starého a Nového světa a jejich jiným vztahem k vlastní imperialistické historii – zatímco Evropa si v 50. a 60. letech prošla střízlivěním z kolonialismu a zpytováním svědomí, Amerika si realitu své celosvětové hegemonie stále zakrývá mytickým pojetím sebe sama jako majáku svítícího ostatním národům na cestu ke svobodě.

I. TRADICE

„Jedinečnost, kterou si Amerika po celé své dějiny připisovala, vedla ke dvěma rozporným postojům k zahraniční politice. Podle prvního poslouží Amerika svým hodnotám nejlépe tím, že zdokonalí demokracii doma, a tak se pro celý zbytek lidstva stane majákem; podle druhého je povinností Ameriky vést po celém světě křížácká tažení za prosazení svých hodnot. Americké myšlení je rozpolceno: na jedné straně pociťuje nostalgii po neposkvrněné minulosti, na druhé touží po dokonalé budoucnosti. Osciluje mezi izolacionismem a angažovaností... Obě myšlenkové školy – Ameriky jako majáku a Ameriky jako křížáka – předpokládají, že normální globální mezinárodní pořádek bude založen na demokracii, svobodném obchodě a mezinárodním právu. Protože žádný takový systém nikdy neexistoval, jeho vzývání připadá jiným společnostem utopické, ne-li naivní. Zahraniční skepse však nedokázala ztlumit idealismus Woodrowa Wilsona, Franklina Roosevelta, Ronalda Reagana a jiných amerických prezidentů dvacátého století. Naopak, posílila víru Ameriky, že historii lze překonat, a že chce-li svět vskutku dosáhnout míru, postačí, aby se řídil americkými mravními předpisy. Obě tyto myšlenkové školy vznikly ze zkušenosti Ameriky. I když v historii existovaly i jiné republiky, žádná nebyla vědomě vytvořena k uskutečnění ideje svobody. V žádné jiné zemi se obyvatelstvo nerozhodlo zamířit na nový kontinent a zkrotit jeho divokost ve jménu svobody a prosperity pro všechny. A tak oba přístupy, izolacionistický a misionářský, zdánlivě tak rozporné, odrážely společnou základní víru: že Spojené státy mají nejlepší vládní systém na světě a že zbytek lidstva může dosáhnout míru a prosperity tím, že se zřekne tradiční diplomacie a osvojí si úctu Ameriky k mezinárodnímu právu a k demokracii.“

Henry Kissinger¹

1. Izolacionismus

Sebepojetí Ameriky bylo utvářeno v závislosti na způsobu jejího vzniku (revoluce vedená pod praporem svobody a samosprávy), na příhodné geografické situaci (oddělení oceánem od evropských válek, soběstačnost v surovinách) a na mocenském vakuu (slabost skupin, na jejichž úkor probíhala expanze na západ a jih). Základ americké identity tvoří dvě zkušenosti. Na jedné straně je to zkušenost odchodu ze Starého světa a nalezení útočiště v Novém světě. Na druhé straně je to zkušenost neustálého posunování „hranice“ tohoto druhého světa. Američané jsou zároveň utečenci i kolonizátoři, přistěhovalci i lidmi hranice.² Jako společnost zároveň přistěhovalecká i osadnická v sobě Amerika od počátku skrývá impuls *oddělení* od ostatních (Evropanů) i impuls *expanze* na náklady ostatních (Nevropanů či Neanglosasů). Zahraničněpolitickým důsledkem zkušenosti odchodu a hledání útočiště je sklon k *izolacionismu*. Zahraničněpolitickým důsledkem zkušenosti zabírání nových území a podmaňování jejich neevropského, smíšeného a neanglosaského obyvatelstva je sklon k *imperialismu*.

Rozvoj mýtu antiimperialistické republiky svobodných a rovných byl umožněn předpokladem nadřazenosti bílých anglosaských protestantů – *White Anglo-Saxon Protestants* – WASP. Od začátku byla republika imperialistickou, neboť byla založena na územní expanzi a různých formách podmaňování či vytlačování skupin považovaných za kulturně či rasově méněcenné. Díky zásadě bělošské nadřazenosti však nebyla kontinentální expanze chápána jako zahraničněpolitický, nýbrž jako domácí program – ve vědomí WASP se jednalo o *konsolidaci republiky*, nikoliv o *rozšiřování říše*.

Z judeokřesťanských zdrojů čerpali britští puritáni – nejvýraznější skupina mezi americkými osadníky – představu vlastního vyvolení a zvláštního úkolu svěřeného jim Bohem, jímž mělo být slovy Johna Winthropa vybudovat „město na hoře“ (*a city on a hill*), na něž „budou upřeny zraky všech národů“ hledajících Boha a spásu.³ Definice výjimečné mise byla v době války za nezávislost sekularizována. Američané byli prvním národem, který uspořádal své věci podle principů lidských práv a demokracie a jejich společnost se proto měla stát majákem pro všechny ostatní

národy. Jejich politický experiment měl světodějný význam, neboť slovy Thomase Painea měli ve své moci „znova začít svět“.⁴ Podle otců zakladatelů bylo úkolem Ameriky ukazovat cestu ostatním k takovému politickému uspořádání, které by se vyhnulo anarchii a chaosu na straně jedné a despotii či tyranii na straně druhé. Tímto uspořádáním byla republika jako režim „spořádané svobody“ (*ordered liberty*). Republika povstává z demokratické vůle lidu, která je zároveň omezená ústavními principy ochraňujícími individuální svobody – především svobodu slova, náboženského vyznání a podnikání.

Díky federativní struktuře se v ústavních diskusích otců zakladatelů prolínal problém *domácího* řádu s problémem řádu *mezinárodního*. Unie severoamerických států měla za pomoci republikánského zřízení překonat nebezpečí úpadku do stavu, v němž se nacházely vzájemné vztahy států Evropy – tedy do stavu anarchie řízené mocenskou rovnováhou, která je testována občasnými válkami. Ostatně izolace od zkaženého Starého světa měla za hlavní cíl právě to, aby se americká republika nenechala zatáhnout do velmocenského boje zkažených evropských dynastií. Podle jeffersonovských republikánů byla logika vojenské síly pro svobodu nebezpečná – vedla k převaze výkonné moci nad mocí soudní a zákonodárnou, a tím konec konců k vládě Césarů, Cromwellů či Bonapartů. Válka dává despotům příležitost nastolit a zvětšovat jejich moc a strhávat společnost z cesty rozumného vyvažování *zájmů* do propasti ničivých mocenských *vášní*. Spořádaná svoboda naopak přetavuje vášně do zájmů, jejichž případné spory již nejsou řešeny silou, ale pokojnými institucionálními a právními procedurami.

Politika izolace od evropského velmocenského boje v žádném případě neznamenala morálně-politický partikularismus. Američané byli přesvědčeni o univerzalitě svého modelu svobodné vlády. Neměl však být šířen vojenskou expanzí, nýbrž příkladem a veřejným míněním. Jak to roku 1821 formuloval tehdejší ministr zahraničních věcí a budoucí prezident John Quincy Adams: „Amerika má přát svobodu a nezávislost všem, ale prosazovat a obhajovat jen svobodu svou. Bude se stavět za obecnou věc povzbuzujícím hlasem a laskavou přitažlivostí svého příkladu. Dobře ví, že postavila-li by se někdy pod jiné zástavy než svou vlastní, byť by

to byly zástavy cizí nezávislosti, zapletla by se a ztratila by moc vymanit se z konfliktů zájmů a intrik, individuálního lakomství, závisti a ambice, které na sebe berou barvy svobody a podřizují si její normy. Základní pravidla její politiky by se nepozorovaně proměnila ze svobody na sílu... Mohla by se stát diktátorkou světa, ale přestala by být vládcem vlastního ducha.“⁵ Apel příkladu byl jasně oddělen od politicko-vojenské intervence do záležitostí jiných zemí. Síly nemělo být používáno k šíření hodnot Ameriky, nýbrž pouze k obraně vlastní bezpečnosti.

Proti tomuto izolacionistickému idealismu jeffersonovských *re-publikánů* se od počátku stavěl realismus Alexandra Hamiltona a dalších *federalistů*, kteří byli daleko otevřenější k aktivní velmocenské politice. Ani Hamilton však nehlásal agresivní imperialismus. Upozorňoval jen na to, že nejlepším zabezpečením proti válce je budování vojenské a finanční síly. To předpokládalo posilování federálního centra i přípravu na možnost použití vojenské síly v zámoří.⁶ Na takové náznaky aktivní zahraniční politiky však republikáni odpovídali, že hledání velikosti na mezinárodní scéně může ohrozit budování svobodné společnosti na půdě domácí. Úkolem Ameriky vůči vnějšimu světu nebylo politicky se angažovat, ale pouze ukazovat cestu – Jeffersonovými slovy „být pro ostatní země monumentem a příkladem pro zvolení cíle a nápodobu.“⁷

V souladu s touto pozicí se od konce 18. století do 90. let 19. století zahraniční politika (ve smyslu vztahů se starým kontinentem) držela *zásady neutrality* formulované prezidentem Georgem Washingtonem v Prohlášení neutrality (1793) a *zásady izolace* formulované v Řeči na rozloučenou (1796). Tento druhý dokument varoval národ před stálými aliancemi a zapletením se do evropské politiky; k evropským sporům doporučoval zaujmout „odtažitou a vzdálenou pozici“, nicméně nevyklučoval „dočasné aliance ve zvláštních situacích“.⁸ Tento postoj byl posléze explicitně potvrzen a specifikován prezidentem Monroem roku 1823. Podle Monroeovy doktríny se USA neměly plést do evropské politiky za předpokladu, že se evropské velmoci nebudou plést do politiky „západní polokoule“ – tedy obou amerických kontinentů. I když na začátku Amerika stěžejí měla reálnou moc si tuto deklaraci v případě potřeby vynutit silou, situace se změnila na konci století, kdy ji byly Španělsko i Británie nuceny uznat za hegemonu Latinské

Ameriky. Zatímco původně mohla být doktrína vykládána jako výraz solidarity s hnutím latinskoamerických zemí za nezávislost na Evropě, od přelomu 19. a 20. století naopak začala působit jako výraz imperialistických ambicí vůči těmto zemím.

Podobně jako washingtonovská doktrína izolace pocházela také doktrína svobody moří z prvního období americké republiky a podobně jako ona se týkala především Evropy a Atlantického oceánu. První doktrína měla Evropu držet v bezpečné politické a vojenské vzdálenosti, druhá měla ochránit přístup amerického zboží na evropský trh. Svoboda moří měla Americe jako neutrální zemi zajistit bezpečné plavení i v době, kdy mezi evropskými mocnostmi probíhaly válečné konflikty. Tato doktrína, formulovaná jazykem mezinárodního práva, měla ovšem smysl pouze v době relativně malé námořní síly Ameriky. V 90. letech 19. století začali získávat na vlivu zastánci budování silné americké flotily, „kteří argumentovali, že nikoliv právo, nýbrž moc je nejlepší a základní obranou amerického obchodu... princip svobody moří se oslaboval tou měrou, jakou americké loďstvo postupně ovládalo světové oceány.“⁹

2. Imperialismus

Ve standardních výkladech americké politiky začíná diskuse amerického imperialismu až španělsko-americkou válkou z roku 1898 a posléze prezidentstvím Theodora Roosevelta (1901–1908), který chtěl z USA učinit světovou námořní velmoc a rivala velmocí evropských. Podle těchto výkladů měla teprve od konce 90. let americká republika začít ztrácet „nevinnost“, kterou získala svou izolací od špinavé velmocenské politiky starého kontinentu. Jak bylo řečeno výše, taková evropocentrická definice imperialismu ignoruje nelitostný kontinentální expanzionismus charakterizující Ameriku 19. století.¹⁰

Aby se hamiltonovská koncepce *mezinárodní velikosti* mohla v průběhu 19. století prosazovat proti jeffersonovské koncepci *domácího příkladu*, musela od této soupeřící pozice převzít idealistickou představu o vyvolení Ameriky k prosazování všelidských hodnot ve světě. Tuto syntézu jeffersonovského idealismu

(a univerzalizmu) s hamiltonovským nacionalismem (a partikularismem) paradigmaticky vyjádřil publicista John O'Sullivan, když v roce 1839 při obhajobě kontinentální expanze hovořil o „zjevném předurčení“ (*manifest destiny*) Ameriky k záchraně (západní poloviny) světa: „Budoucnost bude érou americké velikosti bez hranic a mezí. Podat svědectví o dokonalosti božských principů, takový je úděl národa stvořeného z národů: jeho půdou bude celá polokoule.“¹¹

Zastánci „zjevného předurčení“, jako byl prezident James K. Polk (1845–1848), tvrdili, že není možno rozvíjet principy republiky bez územní expanze, která bude zároveň „oživovat amerického ducha a rozšiřovat sféru svobody.“ Pokračovatelé Jeffersona naopak zdůrazňovali „nebezpečí, které pro svobodu a republikánskou ctnost představuje dobyvačná válka: varovali, že Spojené státy nemohou zároveň rozvíjet svobodu a budovat říši.“¹² Skutečnost neustálé kontinentální expanze hovořila proti nim. Zdálo se logické, že jakmile byla „pohyblivá hranice“ v 90. letech uzavřena, Amerika měla pokračovat v expanzi po přilehlých mořích ke karibským ostrovům na straně jedné (Kuba, Portoriko) a k tichomořským ostrovům na cestě k východní Asii na straně druhé (Havaj, Guam, Samoa, Filipíny).

Především vzhledem k Číně a dalším zemím východní Asie formuloval roku 1899 ministr zahraničních věcí prezidenta Williama McKinleyho (1897–1900) John Hay doktrínu otevřených dveří jako požadavek přístupu amerického zboží na jejich trhy. O rok později v době krize v severní Číně dodal Hay k původní ekonomické formulaci politicko-vojenský element – Amerika měla pečovat i o čínskou nezávislost. „Otevřené dveře tak spojily rovnou příležitost k obchodu s dlouhodobým americkým politickým a kulturním vlivem.“¹³ Původní zaměření na Čínu bylo posléze rozšířeno a doktrína otevřených dveří se stala sloganem amerického expanzionismu po větší část 20. století. „Druhou stranou politiky otevřených dveří byla politika zavřených dveří, kterou USA uplatňovaly všude tam, kde získaly dominantní ekonomický vliv, obzvláště ve střední a jižní Americe.“¹⁴

Tou měrou, jakou se USA stávaly karibskou a tichomořskou mocností, stávaly se součástí evropské politiky koloniálního rozdělování světa. Jak poznamenal roku 1895 čerstvě zvolený repub-

likánský senátor, spojenec budoucího prezidenta Theodora Roosevelta a později nejslavnější odpůrce zahraničněpolitické vize prezidenta Woodrowa Wilsona Henry Cabot Lodge: „[Americká historie] je historií dobývání, kolonizace a územní expanze (na Západ – jak učil Washington!), již se nevyrovná žádný jiný národ 19. století... Od Rio Grande k Arktickému oceánu by měla být jen jedna vlnka a jedna země.“¹⁵ Lodge, admirál Alfred Thayer Mahan, Theodore Roosevelt, zmíněný John Hay (který se stal ministrem zahraničí T. Roosevelta) a Elihu Root (McKinleyho a Rooseveltův ministr války a posléze ministr zahraničí) představovali v 90. letech 19. století malou, ale vlivnou imperialistickou lobby, která po nástupu Roosevelta do prezidentského úřadu roku 1901 na čas zcela ovládla zahraniční politiku.

Proti předcházejícímu idealistickému izolacionismu postavil Roosevelt realistický intervencionismus. Jeho jádrem byla idea mocenské rovnováhy, v níž se každá velmoc rozpíná tak daleko, kam až jí to dovolí velmoci ostatní. Těžiště interakce na mezinárodní scéně spočívalo podle něj v soutěži vojensko-politických kapacit. Rezignovat na tuto soutěž znamenalo dát v sázku národní bezpečnost – umožnit ostatním získat převahu, kterou využijí pro získání nadvlády. Aby tento realistický imperialismus rezonoval s americkým excecionalismem – tedy s představou o vlastní výjimečnosti a vyvolenosti –, musel být ovšem obalen idealistickou rétorikou. Ta obhajovala expanzi poukazem k solidaritě s utlačovanými národy a ke světodějně misi Ameriky v šíření svobody.

Imperialistická lobby prosadila válku proti Španělsku až po využití národně bezpečnostní záminky (potopení válečné lodi *Maine* u kubánských břehů) a poté, co bulvární tisk vybičoval americké morální rozhořčení líčením útrap kubánského lidu tváří v tvář tyranické zvlí Španělů.¹⁶ Podle oficiálního zdůvodnění kubánské intervence prezidentem McKinleym šla americká vojska do boje „ve jménu lidskosti a aby ukončila barbarství, krveprolévání, hladovění a strašné útrapy, které jsou strany konfliktu neschopné či neochotné zastavit či zmírnit.“¹⁷ McKinley se ovšem ani slovem nezmněl o tom, že by snad výsledkem intervence měla být nezávislost Kuby. Bylo jasné, že za její politický osud převezme zodpovědnost americký protektor, který si, slovy tzv. Plattova dodatku – přijatého Senátem v únoru 1901 a připraveného z velké části

ministrem války Elihu Rootem – ponechá „právo intervenovat pro zachování kubánské nezávislosti a vlády chránící život, vlastnictví a individuální svobodu.“¹⁸

Převzetí kontroly nad Kubou, Filipínami či Panamou nemohlo být pojmenováno pouze egoistickým jazykem národních zájmů, ale vždy musela být do popředí postavena altruistická – morální a humanitární – motivace. Jeffersonovský izolacionistický idealismus, podtrhávající protiklad mezi vlastní svobodou a podmaňováním druhých, se proměnil v idealismus imperialistický, jenž učinil ze dvou stran protikladu dvě strany jedné mince. Ze *svobodné republiky* byla Amerika redefinována na *říši svobody*.

Imperialismus, rasa a mužnost

Spojení partikularismu národních zájmů s univerzalismem všelidských ideálů bylo u imperialistů z přelomu 19. a 20. století propojeno s charakteristickými prvky americké kultury té doby: s rasismem, sociálním darwinismem a kritikou zženštilosti amerických elit.

Převládající představa o nadřazenosti „anglosaské rasy“ sloužila ovšem nejen ospravedlnění imperialistického podmaňování méněcenných, ale také jeho kritice, která poukazovala k neslučitelnosti takového politického panství s principy americké republiky. Rasová příslušnost se považovala za indikátor možnosti individuální i kolektivní svobody – čím níže v rasové hierarchii se daná skupina nacházela, tím nemožnější pro ni údajně bylo adaptovat se na systém „spořádané svobody“ vybudovaný Anglosasy. Hned po nich byla v rasové hierarchii další severská rasa – Němci a po nich následovali Slované. Latinské národy Evropy, nemluvě o latinsko-amerických míšencích, stály pak ještě níže. Nejnižší pozici zaujímali černoši a indiáni.¹⁹ „Rasové pojmy pomáhaly Američanům racionalizovat vytlačování Španělska ze Severní Ameriky a posunout mexické hranice dále na jih... Tyto pojmy se projevíly znova v 90. letech 19. století. Podporovaly dozrávající nárok Spojených států na roli přirozeného vůdce a policajta amerického mezistátního systému, inspirovaly pokřik na záchranu Kuby zkoušené španělskými krutostmi a podpíraly požadavky na anexi Filipín. Zároveň však stejné pojmy způsobily, že opozice se stavěla proti zakládání zámořských kolonií, obzvláště na Filipínách. Vládnout v tropickém

klimatu a mísit se s méně hodnotnými národy hrozilo podkopáním rasové vitality anglosaského plemene.⁴²⁰ Rasismus byl důvodem dvojznačného vztahu Američanů k národněosvobozeneckým revolucím neevropských společností. „Na Filipínách i na Kubě byly revoluce proti španělské koloniální správě ukončeny americkou vojenskou intervencí. Washington se stavěl jako poručník pro ‚domorodce‘, kteří nebyli ještě připraveni na svobodu a plnou nezávislost.“⁴²¹

Rasismus se v posledních letech 19. století spojoval se sociálním darwinismem. „Evangelický kazatel Josiah Strong napsal roku 1885 bestseller nazvaný *Naše země*, v němž tvrdil, že ‚zázračný pokrok Spojených států stejně jako povaha jeho lidu jsou výsledky přirozeného výběru‘ a že se díky svým biologickým výhodám anglosaská rasa ‚rozšíří po celé zeměkouli‘.“ Profesor James K. Hosmer z univerzity Johns Hopkins v souladu s tím tvrdil, že „Anglické instituce, anglický jazyk, anglické myšlení se stanou základními rysy politického, sociálního a intelektuálního života lidstva.“ Sociálnědarwinistický rasismus dodával konkrétní vysvětlení tezi o „zjevném předurčení“. V době, kdy prezidentský úřad zastával McKinley, Albert Beveridge prohlásil, že „Bůh označil americký lid jako svůj vyvolený národ, který má být předvojem regenerace světa. Toto je božská mise Ameriky... Jsme poručníci světového pokroku, hlídači spravedlivého míru.“⁴²²

Jak píše americký historik a kulturní kritik Christopher Lasch, imperialisté proměnili starou ideu „zjevného předurčení“ na postdarwinistickou ideu „zjevné povinnosti vyšších civilizací nahradit nižší, a to buďto jejich přímým vyhubením (jako vyhubovali běloši indiány), nebo jejich povznesením a pokřesťanstvením. Právě jakožto nositel civilizace měl americký národ povinnost anektovat Filipíny, ať již se tato povinnost jevila jakkoliv nepřijemnou.“⁴²³

Jak bylo naznačeno výše, někteří antiimperialisté 90. let nebyli o nic méně rasističtí než jejich imperialističtí protivníci. Na rozdíl od nich však ostře odlišovali kontinentální expanzi od expanze zámořské. První pro ně byla především rozšiřováním hranic republiky svobodné rasy. Zámořská expanze naopak znamenala inkorporaci území osídlených nižšími rasami, které nejsou schopné samosprávy a musely by se proto stát „poddanými“ metropole. Svobodná republika by se proměnila v despocii. Taková vláda – nezaložená na souhlasu ovládaných – však odporuje americké

představě žádoucího politického zřízení. Metropole by musela vybudovat stálou armádu určenou k potlačování případných revolt poddaných a ta by se posléze mohla stát nástrojem potlačení svobody uvnitř USA. Inkorporace „orientálních“ ras mohla navíc vést k jejich neřízené migraci do metropole a k rozkladu americké civilizace opírající se o „severní“ rasy – Anglosasy a Germány. Nebylo náhodou, že důležitou skupinu antiimperialistů představovali již znané, kteří důvěrně znali praktické i morální problémy, které přinášelo soužití bělochů s černochoy, a neměli tudíž zájem ještě více zkomplikovat situaci bělochů napojením na Asiaty. Debata mezi antiimperialisty a imperialisty navázala v novém historickém kontextu na debatu mezi jeffersonovskými republikány, hlásajícími izolaci Ameriky od okolního světa, a hamiltonovskými federalisty, obhajujícími její aktivní zahraničněpolitické zapojení.

Vedle rasismu a sociálního darwinismu byla třetím ideologickým elementem imperialistické epochy kritika zženštilosti americké buržoazie. Výslovným záměrem Theodora Roosevelta bylo proměnit provincialisticky rozdrobenou americkou elitu do sjednocené elity celonárodní, která se měla stát reprezentantem Ameriky tváří v tvář ostatním velkým národům při rozdělování zámořských kolonií. Roosevelt kritizoval změkčilost tradiční americké obchodnické vrstvy, z níž sám pocházel. Imperiální dobrodružství jí mělo umožnit znova si osvojit ctnosti boje. Buržoazní spořádanost měla být doplněna mužnou silou. „Opakovaně vyzýval představitele slušnosti, aby se dali dohromady, aby si špinili ruce politikou, aby se ženili a měli hodně dětí – to aby se vyhnuli pohlcení přistěhovaleckými hordami („rasová sebevražda“) – a především, aby znova oživilí válečné umění. Roosevelt a Lodge si byli vědomi vazby ‚života v napětí‘ na sociální podmínky země jako celku, a proto považovali imperialismus za program morální regenerace, jehož prostřednictvím by vládnoucí třída znova získala odvahu a nelítostnost, kterou potřebuje k pevné vládě.“²⁴ Buržoazie se měla v posuzování zahraniční politiky povznést nad čistě obchodní hledisko. Slovy Roosevelta samého: „Existuje patriotismus, láska k zemi, hrdost na rasu, odvaha, mužnost, věci, které se nedají vyrobit ani koupit.“²⁵ Jak uvidíme v 10. kapitole, protiklad mezi zženštilým přáním vyhnout se konfliktu ústupkem a mužnou připraveností k silové konfrontaci zdědili po Rooseveltovi jeho

neoimperialističtí pokračovatelé jako Charles Krauthammer a Robert Kagan.

Rooseveltovi, Lodgeovi či Mahanovi nešlo při obhajobě ctností boje proti měšťácké změkčilosti o romantické odmítnutí buržoazní civilizace, ale o její obohacení válečnickými elementy. Jak bylo naznačeno, šlo o proměnu „provinciální elity do národní vládnoucí třídy a o potírání jejich regresivních sklonů – parochialismu, defetismu a sklonu k uhýbání, nechuti k politice, averzi k imperiálním dobrodružstvím. Muži Rooseveltova typu... usnadnili přechod od lokalismu k imperialismu a od manchesterovského liberalismu k ‚politickému kapitalismu‘ – ke státnímu intervencionismu vnucujícímu anarchické ekonomice řád... Jakmile byl přechod dokončen, rooseveltovský šovinismus se stal zbytečným. Od té chvíle se americký imperialismus oblékl do ideologie wilsonovského internacionalismu. Jeho brutální rysy – rasismus, militaristické výzvy, rétorika heroismu a sebeoběti – byly odhozeny a nahrazeny novým důrazem na účinnost a modernizaci zaostalých zemí, ritualistickým potvrzováním ‚práva na sebeurčení‘ a hlasitými vyznáními antiimperialismu (výhodnými pro zájmy země, která se do závodu o rozdělování imperiální kořisti zapojila pozdě). Na konci první světové války se Roosevelt stal anachronismem.“²⁶

3. Internacionalismus

Bylo řečeno, že Roosevelt musel díky idealismu americké politické tradice doplňovat svůj rasismus, darwinismus a machismus idealistickou rétorikou. Woodrow Wilson (1913–1920) navázal na tento taktický idealismus Theodora Roosevelta, když poslal americká vojska do Mexika, aby „učila jihoamerické republiky volit si dobré lidi“. Podle Wilsonova slavného výroku měla první světová válka učinit svět „bezpečným pro demokracii“ (*safe for democracy*).²⁷ Podle toho, díváme-li se na Wilsonův internacionalismus růžovými nebo černými brýlemi, jeví se buď jako překonání sporu mezi idealistickým izolacionismem a realistickým imperialismem, a nebo jako jejich syntéza. První interpretace podtrhává rozchod s Rooseveltem, druhá navázání na něj. Wilson sám se samozřejmě viděl prvními brýlemi: Amerika neměla být říší usilující o světovládu,

ale měla se stát prvním národem mezi rovnými v rámci jejich celosvětového společenství.

Podobně jako výše zmíněné potopení lodě *Maine* u kubánských břehů roku 1898 i nasazení německých ponorek roku 1917 bylo pochopeno jako jasná známka bezpečnostního ohrožení USA – jako důkaz toho, že případné vítězství Německa na starém kontinentu by této zemi otevřelo cestu k transatlantické expanzi. Takové možnosti bylo třeba předejít a rozhodnout boj přímo v Evropě. K tomuto realistickému motivu přidal Wilson motiv idealistický. Když žádal 2. dubna 1917 Kongres o vyhlášení války německé říši, prohlásil, že pokud Američané musejí prolévat svou krev, tak jedině „pro demokracii, pro právo podmaněných na hlas ve svých vládách, pro práva a svobody malých národů, pro všeobecnou vládu práva v souhlře svobodných národů, která přinese mír a bezpečí všem národům a učiní nakonec celý svět svobodným.“²⁸ Obsah jeho slavných Čtrnácti bodů vyhlášených o rok později lze pak shrnout následovně: „suverénní rovnost a národní sebeurčení, vzájemné záruky politické nezávislosti a územní nedotknutelnosti, svobodný obchod, svoboda moří, průhledná diplomacie a nahrazení autokratických – tj. pro Wilsona militaristických – vlád demokratickými, to vše ve spojení s omezením zbrojení a nastolením institucí kolektivní bezpečnosti.“²⁹ Společnost národů neměla být výrazem „rovnováhy moci“ (*the balance of power*), ale „společenstvím moci“ (*community of power*).³⁰ (Výrazem „kolektivní bezpečnost“ začal být Wilsonův projekt označován až od 30. let.)

Pro Roosevelta i Wilsona bylo důvodem amerického zapojení vzrůstající propojování světa, které učinilo z izolacionismu krátkozrakou, nerealistickou politiku. Oba prezidenti chápali, že národní zájem Ameriky je napojen na mezinárodní stabilitu. Americké sebepojetí však vyžadovalo, aby zahraničněpolitické angažmá nebylo zdůvodněno jen národním egoismem, ale také všelidským altruismem. Zatímco Roosevelt dodával toto ospravedlnění jen na půl úst, Wilson na ně přenesl těžiště své rétoriky. První prezident chtěl Ameriku „normalizovat“ – zapojit ji do světové velmocenské hry, druhý naopak odůvodňoval její světovou roli „excepcionalisticky“: byla mezi světovými velmocemi demokratickou výjimkou a jako taková měla zvláštní úkol prosadit na planetární úrovni ty hodnoty a ideály, které definovaly její domácí politiku.

Zatímco Roosevelt opustil izolacionismus ve jménu partikulárních zájmů imperiální mocnosti, Wilson jej opustil ve jménu univerzálních hodnot vtělených ve svobodné republice. Rámcovou vizí amerického zapojení do světové politiky byla pro prvního *anarchická rovnováha moci*, periodicky testovaná použitím *síly*, pro druhého pak *instituce kolektivní bezpečnosti*, opřena o mezinárodní *právo*. Podle první představy bylo americké zahraničněpolitické zapojení ospravedlněno *politicky* – bojem o světovládu; podle druhé představy bylo ospravedlněno *morálně* – povoláním Ameriky vést lidstvo při budování spravedlivějšího světa. V Rooseveltovi a Wilsonovi tedy proti sobě stály dvě protikladné vize světového řádu a místa Ameriky v něm – mocenská multipolarita koloniálních říší opřena o jejich *vojenskou sílu* na straně jedné a společenství rovnoprávných národů opřené o jejich *morální konsenzus* na straně druhé. V jednom případě chtěla Amerika soutěžit o *světové panství*, ve druhém chtěla být vůdcem světového *společenství rovných*.

Tyto dvě pozice proti sobě stály také při diskusi o vstupu USA do Společnosti národů po skončení první světové války. Na rozdíl od Wilsonova úsilí o přeložení univerzalizmu domácí politiky do politiky zahraniční se jeho odpůrce Lodge držel jasného oddělení obou sfér a jejich zakládajících principů: v protikladu k domácí politice neměla být podle něj mezinárodní politika založena na morálním konsenzu o univerzálních hodnotách, nýbrž na rovnováze partikulárních mocností. Z hlediska předcházejících zahraničněpolitických alternativ lze říci, že Lodge proti Wilsonově reformulaci Jeffersonova idealismu stavěl svou reformulaci Hamiltonova realismu. Amerika měla budovat vlastní vojenskou sílu a zlepšovat své postavení na mezinárodní scéně nikoliv za účelem prosazení globální spravedlnosti, nýbrž za účelem zajištění vlastní bezpečnosti, popřípadě bezpečnosti těch zemí a stability těch regionů, které bezprostředně s její bezpečností souvisely. Odlišné cílové vizi mezinárodního řádu odpovídala volba odlišných prostředků. Zahraniční politika neměla být opřena o multilateralismus dovolávající se univerzálních principů, nýbrž o unilateralismus hájící partikulární národní zájmy. Diskuse skončila porážkou Wilsona. Přestože odmítnutí vstupu do Společnosti národů nebylo vedeno izolacionistickými pohnutkami, vyústilo do období izolacionismu:

nechť koordinovat a konzultovat své intervence s jinými státy spolu se stanovením velmi vysokého prahu pro signál ohrožení amerického zájmu způsobily, že USA nečinně přihlížely silám, které v 30. letech tlačily svět ke světové válce.

II. STUDENÁ VÁLKA

4. Studenoválečný konsenzus

Teprve útok na Pearl Harbor 7. prosince 1941 Americe brutálně připomněl, že světové dění v daleké Asii a Evropě se bezprostředně dotýká i její vlastní bezpečnosti. Z neblahých důsledků izolacionismu si vzali poučení Franklin D. Roosevelt (1933–1945), Harry S. Truman (1945–1952) i Dwight D. Eisenhower (1953–1960). Jejich intervencionismus vyrůstal z logiky celosvětové mocenské rovnováhy a obrany národní bezpečnosti. Aby však mohl být obháján před americkou veřejností, musel zároveň rezonovat s obrazem amerického světodějného vyvolení. Již před vtažením do války tuto ideu oprášil Henry Luce ve slavném úvodníku v časopisu *Life* ze 17. února 1941, nazvaném příznačně *Americké století*. Luce v něm vyzýval Američany, aby začali aktivně proměňovat celý svět v souladu se svými hodnotami.¹ Nárůst ekonomické a vojenské moci Ameriky na konci druhé světové války šel ruku v ruce s otevřenými dveřmi Evropy pro pokračující americkou přítomnost na starém kontinentě – americká říše se již nerozšiřovala jen ekonomickým tlakem či vojenskou intervencí, ale také „na základě pozvání“ (*empire by invitation*).²

Politika zadržování (k níž patřil Marshallův plán i ustavení NATO) vycházela z uznání, že obrana Evropy a dalších strategických regionů před sovětskou expanzí je v bezprostředním bezpečnostním zájmu USA. V rámci Trumanovy doktríny bylo toto realistické, hamiltonovsko-lodgeovské jádro obaleno idealistickým ospravedlněním, převzatým z jeffersonovsko-wilsonovské rétoriky. Národní zájem byl v údajném souladu s obranou mezinárodního řádu i univerzálních hodnot. Američané nebyli zapojeni do globální mocenské rovnováhy jen proto, aby hájili svou *národní bezpečnost*, ale také proto, aby chránili *mezinárodní právo* (zaručující územní suverenitu a politickou nezávislost ostatních národů) a podporovali všude ve světě rozvoj *svobody a demokracie*.

Spojení realistického ohledu na národní zájem s idealistickými ohledy na práva ostatních národů a celosvětový rozvoj demokracie bylo umožněno tím, že sovětská „hrozba svobodným institucím a mezinárodnímu řádu byla současně hrozbou americké bezpečnosti... [a] mohla [tedy] být vyjádřena jak v termínech realistického zájmu na americké bezpečnosti, tak v termínech idealistické obrany právních zásad a svobodných institucí. S různými odůvodněními dospěli Američané ke společnému závěru: Sovětský svaz by měl být zadržován.“

Z tohoto společného předpokladu pak vycházela debata o otázce, zda hrozbou je především partikulární velmoc – SSSR –, nebo politické hnutí založené na univerzalistické ideologii – komunismus. „Nícméně byla nastolena přibližná rovnice mezi zajišťováním řádu a ochranou svobody na straně jedné a zajišťováním bezpečnosti na straně druhé. Tato rovnice sjednocovala jinak odlišné pohledy a držela pod svou prostornou střešou republikány i demokraty, realisty i idealisty... Tvořila pevné základy studenoválečného konsenzu, který sotva mohl být narušen stranickými šarvátkami a rozděleními.“⁴³ V této shodě se *prakticky* překrývaly pohledy dvou *filozoficky* protikladných pozic načrtnutých ve 2. a 3. kapitole – imperialismu a internacionalismu. Tato shoda také legitimovala skutečnosti, které z hlediska jeffersonovského republikanismu měly být prokletím Ameriky: mocnou stálou armádu oddělenou od občanstva, nedostatečně kontrolované vnitřní i vnější tajné služby, zvětšování prezidentských pravomocí v otázkách národní bezpečnosti.

Studenoválečný konsenzus byl posílen korejskou válkou roku 1950, která se v kontextu komunistické ofenzivy na evropské i asijské frontě (československý puč a blokáda Berlína, uchopení moci komunisty v Číně, sovětské pokusy s atomovou bombou) zdála být *jak* obranou amerických bezpečnostních zájmů, *tak* obranou univerzálních hodnot. Tento konsenzus byl naopak ořesen vietnamskou válkou, v jejímž průběhu postupně narůstaly pochybnosti o třech základních důvodech intervence – obraně mezinárodního řádu a práva, obraně svobody a demokracie a obraně americké bezpečnosti. Jednalo se o legitimní zásah proti napadení jednoho státu jiným, nebo o vměšování do vietnamské občanské války? Bránila Amerika ve Vietnamu svobodu a demokracii, nebo pravicovou

diktaturu? Byla válka skutečně nezbytná pro zajištění amerických bezpečnostních zájmů?⁴

Vzestup a klíčová role Henryho Kissingera v americké politice první poloviny 70. let je příznakem toho, že pragmatici zdůrazňující realistické jádro studenoválečného konsenzu posílili své postavení, a to zřejmě i díky rostoucí ambivalenci veřejnosti i politických elit vůči vietnamskému válečnému dobrodružství. Pragmatici však nemohli zvrátit základní sklon Američanů formulovat zahraniční politiku s poukazem k rozšiřování *univerzálních morálních hodnot* – práv národů i jednotlivců –, a nikoliv pouze s poukazem k *národnímu zájmu na bezpečnosti*. Vietnamský syndrom nezničil ideu americké světodějně mise, ale podnítil pouze odlišení dvou základních přístupů k jejímu uskutečňování: liberál Carter spoléhal při obhajobě lidských práv spíše na multilateralismus a přesvědčující sílu veřejného mínění, konzervativce Reagan spoléhal (hlavně v prvním prezidentském období) při potírání „říše Zla“ spíše na unilateralismus a zastrašující sílu zbraní. Zatímco do prvního prezidenta se vtělila tradice idealistického internacionalismu, do druhého se vtělila tradice idealistického imperialismu.

5. Kennanova kritika

Bylo řečeno, že v konsenzu studené války se překryly dvě ze tří zahraničněpolitických tradic Ameriky – internacionalismus a imperialismus. Jejich shoda byla narušována pokračovateli tradice třetí – izolacionismu. Ten na sebe již od 19. století mohl brát konzervativní či pravicovou i radikální či levicovou podobu. Tato kapitola je věnována představiteli prvního křídla – diplomatu a teoretikovi Georgi Kennanovi; druhé křídlo – tak, jak se manifestovalo v tzv. revizionistické historiografii 50. a 60. let – bude charakterizováno jen stručně v závěrečné odbočce.

George Kennan byl *enfant terrible* americké zahraniční politiky druhé poloviny 20. století. To on roku 1946 formuloval strategii „zadržování“ (*containment*) Sovětského svazu, avšak již za dva roky tvrdě napadl tehdejší americkou politiku, která se této strategii dovolávala. K zadržování euroasijské velmoci vyzval Kennan v tzv. „dlouhém telegramu“, který zaslal na americké ministerstvo

zahraničních věcí z moskevské ambasády 22. února 1946, a ve slavném článku „Zdroje sovětského chování“ ve *Foreign Affairs* z července 1947, podepsaném kvůli udržení diplomatické anonymity značkou „X“.⁵ Jako znalec Ruska a ruštiny nevyvozoval Kennan stalinský expanzionismus z komunistické ideologie, nýbrž z historické tradice Ruska jako země s otevřenými hranicemi a zkušeností jejich neustálého ohrožení. Tato zkušenost vstřípla ruským carům politiku maximálního rozšiřování těchto hranic jako jediné účinné obrany proti potenciálně nepřátelskému okolnímu světu. Cílem bylo vytvářet bezpečnostní zóny a sféry vlivu.

Spíše než z úsilí o prosazování ideálů komunismu, jímž byl ruský expanzionismus vysvětlován ideology studené války, vycházela podle Kennana sovětská zahraniční politika z tradičních principů carského imperialismu – řídila se dynamikou síly, nikoliv logikou idejí. Právě proto bylo podle Kennana třeba ukázat Sovětům připravenost k použití síly a nastavit hráze jejich expanzi. Za tímto obranným valem měla být utužována důvěra a soudržnost ohrožených – například prostřednictvím ekonomické rozvojové pomoci, kterou posléze představoval Marshallův plán, jenž měl Kennan po svém návratu z Moskvy jako vedoucí týmu pro plánování politik amerického ministerstva zahraničí na starosti. Kennan zdůrazňoval nutnost nabádat regionální spojence v Evropě i v Asii k přebrání jejich vlastního dílu odpovědnosti a k rozvinutí vlastní moci, neboť sovětsko-americká bipolarita byla podle něj nad ekonomické, vojenské i politické možnosti Ameriky.

Zadržování mělo být prostředkem ke strategickému cíli, jímž bylo zhroucení či alespoň změkčení (*mellowing*) sovětské moci. Otevřená zůstala otázka konkrétní taktiky. Jedna interpretace viděla cestu k tomuto cíli v agresivním „zatlačování“ (*rolling-back*) komunismu všude, kde se k tomu naskytne příležitost; druhá interpretace naopak poukazovala k účinnosti kulturního a ekonomického vlivu Západu na sovětský blok v situacích uvolňování – *détente*. Ti, kteří Kennana interpretovali prvním způsobem, považovali jeho kritiku Trumanovy doktríny a výzvy k jednání se Sověty, kvůli nimž se již v roce 1948 dostal do sporu s oficiální americkou politikou, za obrat o sto osmdesát stupňů.⁶ Připustí-li se naopak druhá interpretace, pak se tato jeho kritika i na ni navazující obhajoba vyjednaného americko-sovětského urovnání v rozhlasových

Reith Lectures vysílaných na stanici BBC na konci roku 1957 jeví jen jako posun ve výběru taktických prostředků s ohledem na odlišné zhodnocení situace a soupeře, nikoliv však jako zásadní obrat v definici strategického cíle. Společným jmenovatelem obou postojů – a tedy i mostem mezi nimi – je jejich realismus. Pozdější odmítnutí idealistického militarismu studené války navazuje na Kennanovu analýzu zdrojů ruského imperialismu, která odmítala redukovat konflikt se Sovětským svazem na spor univerzálních hodnot a idejí – komunismus versus svobodný svět – a zdůrazňovala naopak logiku partikulárních velmocenských zájmů.⁷

Kennanovo odmítnutí studenoválečného konsenzu lze shrnout do tří vzájemně provázaných bodů: obhajoba partikularismu národních zájmů proti univerzalizmu všelidských hodnot, obhajoba územní lokalizace konfliktu – odlišení centra od periferie – proti jeho globalizaci a konečně obhajoba politického pojetí konfliktu proti jeho militarizaci.

Idealistický univerzalizmus studenoválečné rétoriky měl podle Kennana neblahé politické důsledky: právě proto, že konflikt byl líčen jako spor dvou univerzalistických doktrín, se Amerika měla zavázat k podpoře odpůrců komunismu kdekoli na světě. Místo partikularistické politiky rovnováhy mocí – tedy jejich vzájemného zadržování ve vlastním slova smyslu – se mělo ve studené válce jednat o konflikt svobody a despotie, dobra a zla, jenž se díky této své morální povaze týkal všech lidí na celé planetě. V zásadě se proto v tomto konfliktu neměl brát ohled na hranice mezi národy. Navíc mělo jít místo zadržování síly protivníka – aby neohrožoval naše partikulární zájmy – o jeho bezpodmínečnou porážku: se Zlem přece nejsou možné žádné kompromisy.

Tam, kde realista Kennan viděl spor *mezi* národními státy – jejich bloky a sférami vlivu – , naznačoval Truman, že linie konfliktu vede *uvnitř* národů a *přes* jejich hranice. Kennan nepopíral druhou dimenzi – nijak se netajil tím, že sovětský komunismus je nelidskou despotií a že je proto žádoucí použít dostupných prostředků k jeho proměně – ale jasně ji podřazoval pod dimenzi první. Trumanova doktrína byla pro Kennana nepřijatelná, neboť tuto prioritu převracela. Spolu se zdůrazněním univerzálních, všelidských hodnot oproti partikulárním, národním zájmům zbavovala konflikt jeho územního ohraničení. S moralistickou „univerzalizací“

konfliktu (od národních zájmů k všelidským hodnotám) tak šla ruku v ruce jeho univerzalizace teritoriální. Zatímco Kennanovým předpokladem bylo, že zadržování se nemělo rozšiřovat na spory na periferii, konsenzus studené války se naopak počínaje intervencí v Koreji klonil ke globálnímu pojetí zadržování – jako by hranice mezi bloky rozdělovaly celou planetu na dvě poloviny, takže horký konflikt mohl vzniknout kdekoliv podél nich.

Třetím bodem sváru mezi Kennanem a oficiální americkou politikou byl americký sklon k „militarizaci“ zadržování. Kennan od roku 1948 naopak považoval za hlavní pole konfrontace politikou soutěž dvou systémů a kritizoval jednostranné spoléhání na vojenskou sílu a na vzrůstající vliv vojenko průmyslového komplexu a proměnu USA do „státu národní bezpečnosti“.

Kennanovo odmítnutí ideologie studené války bylo součástí obecnější kritiky „legalisticko-moralistického“ přístupu, jenž podle něj charakterizoval americkou zahraničněpolitickou tradici jako celek. Kennan přitom nekritizoval tento přístup proto, že by opomíjel národní zájem ve jménu morálních ideálů, ale proto, že nebyl schopen tyto dva typy cílů oddělit. Podle Kennana není nebezpečné národní sobectví samo o sobě, ale národní sobectví, které na sebe bere masku vznešených ideálů. Tak dostávají pozemské a relativní cíle háv absolutních principů, které ospravedlňují všechny prostředky a nerespektují žádné meze. Z tohoto hlediska není Kennanova kritika kritikou idealismu a univerzalizismu *per se*, ale kritikou jejich falešných podob. Realista nepopírá existenci a hodnotu morálních ideálů, ale kritizuje instrumentalizaci těchto ideálů pozemskými politickými silami – ať již je nevědomá a naivní nebo záměrná a pokrytecká. Jak komentuje Christopher Lasch: „Problém Wilsona nespočíval v tom, že by vedl křížácký zápas za vysoké ideály a ignoroval americký zájem. Problém spočíval v tom, že jako většina státníků nevědomky překládal sebezájem svého společenství do jazyka vznešeného idealismu... jeho utopii ve skutečnosti nebyl ‚svět bezpečný pro demokracii‘, ale svět bezpečný pro nás [tj. Ameriku].“⁸ Protože jednotlivci i národy jsou konečně a zvláštní entity, do jejichž morálních ohledů se neustále mísí zvláštní zájmy a mocenské ambice, je idealistický intervencionismus neustále ohrožen falešností a skluzem do imperialismu.

Kennan poukazoval na to, že toto riziko hrozí obzvláště naléhavě právě u Američanů jako idealistického národa *par excellence*. Američané nejsou schopni důsledně rozlišovat otázky práva od otázek moci, hledisko univerzálních principů od hlediska partikulárních zájmů, konflikty morální od konfliktů politických. Jejich sklon směřovat principy a zájmy je spjat se sklonem pojímat světovou politiku podle vzoru politiky domácí – tj. jako oblast podřízenou určitým právním principům, jejichž porušení činí z narušitele zločince a vyžaduje jeho totální porážku. Jakmile se násilí již nepoužívá pouze k obhajobě partikulárních zájmů, nýbrž k realizaci univerzálních principů, stává se „trvalejším, strašnějším a škodlivějším pro politickou stabilitu“.⁹ Protože jeho použití proti „zločincům“ mezinárodního řádu je motivováno absolutistickým cílem spravedlnosti a věčného míru, ztrácí násilí všechny meze.

Z těchto důvodů hlásal Kennan návrat k zapomenutému umění diplomacie, které není motivováno obecnými principy, ale zvláštními zájmy. Toto umění se neřídí vizí spravedlnosti, nýbrž logikou mocenské rovnováhy. Na rozdíl od „legalisticko-moralistické“ zahraniční politiky je diplomacie v pravém slova smyslu založena na skromném uznání, že „naš vlastní národní zájem je vše, co jsme schopni znát a čemu jsme schopni porozumět“.¹⁰ Podobně jako další realisté byl Kennan skeptický k veřejnému mínění a demokratickým procedurám a nostalgicky vzpomínal na dobu, kdy byl lid jen skupinou poddaných, kteří do politiky vládců neměli co mluvit. Konflikty demokratického 20. století počínaje první světovou válkou ho přesvědčily, že „lid není rozumnější než vláda... [že] veřejné mínění není zmírňující silou v džungli politiky.“¹¹

Zárukou civilizovaných mezinárodních vztahů jsou profesionální diplomaté zasvěcení do náležitých *forem* provádění politiky, a nikoliv političtí vůdcové (vynesení do funkcí demokratickou volbou), kteří se odvolávají k morálně vznešenému *obsahu*.¹² Realističtí profesionálové rozumějí tomu, jak zacházet s mocí, a tak jsou schopni krotit její odvrácenou stranu – násilí. Idealističtí amatéři nevidí dál než za své principy, a protože neznají *know-how* moci, místo ke svým ideálům tlačí svět ke stále větší nelidskosti. Realisté se starají o přízemní zájem vlastního národa a používají přitom náležitě omezených prostředků. Tím nepřímou redukovují ničivost násilí a v mezích lidské nedokonalosti polidšťují svět.¹³ Idealisté

tyto meze nerespektují – chtějí spasit lidstvo z nedokonalého světa, a tím ho vrhají do propasti barbarství.

Ve výše zmíněných rozhlasových přednáškách z konce roku 1957 Kennan prohlásil, že ve své formulaci zadržování z let 1946–1947 přecenil agresivitu Sovětů a zároveň nedocenil jejich sílu a vytrvalost, když předpokládal, že zadržování by mohlo vést k rychlému zhroucení sovětského režimu. Na straně druhé upozornil na to, že od Stalinovy smrti roku 1953 se skutečně Sovětský svaz proměnil a „obměkl“, jak předpokládal ve svém článku. Nová situace podle něj umožňovala pokusit se o vyjednání vojenského stažení Sovětů i Američanů z Evropy a o sjednocení a vojensko-politickou neutralizaci Německa (které by tedy nemohlo být členem NATO).¹⁴

Dean Acheson, bývalý ministr zahraničních věcí Harryho Trumana, označil Kennanovu pozici za „nový izolacionismus“ a tázal se, proč opouštět zadržování, když doposud prokázalo svou účinnost a možná časem skutečně povede ke sjednocení Německa a stáhnutí Sovětů ze střední Evropy bez toho, že by přitom musela být oslabena americká hegemonie v Evropě.¹⁵ Acheson tak obhajoval pozici, kterou formuloval sám Kennan v letech 1946–1947: Sovětský svaz postupně podlehne soustředěnému tlaku a Západ zvítězí. Kennan se naproti tomu v nové historické situaci přimlouval za politickou akomodaci obou velmocí opřenu o vzájemné ústupky. Hájil stanovisko, že zcela vyloučit připravenost Sovětů ke kompromisům lze jen tehdy, pokud v nich Západ vidí monstra bez špetky racionálního uvažování. Místo takové démonizace soupeře navrhoval nabídnout Sovětům ruku, avšak neodkrýt si přitom záda pro případ, že Sověti nabídnutý kompromis odmítnou. Vyloučili-li se naopak předem možnost, že jsou ke kompromisu otevřeni, pak budou Sověti skutečně nuceni k nekompromisnímu chování. Američané vedeni nedůvěrou a agresivitou podpoří nedůvěru a agresivitu Sovětů tím, že ji budou předem předpokládat.

Tvrdý postoj Západu vyústil do postavení Berlínské zdi roku 1961. Kennan se smířil se svou porážkou ohledně sjednocení Německa a od té chvíle zaměřil svou pozornost na obhajobu *détente* a kontrolu závodů v nukleárním zbrojení. Roku 1961 se na krátkou dobu vrátil do diplomacie, když ho John F. Kennedy jmenoval velvyslancem v Jugoslávii. Jeho pokusy o prosazování politiky dialogu vůči této komunistické zemi však narazily na tvrdý odpor

antikomunistické jugoslávské lobby v USA, která nacházela podporu v hysterickém antikomunismu části amerického veřejného mínění. Místo aby byl Západ schopen využívat politických a ideologických rozporů uvnitř východního bloku k oslabení Moskvy, svým nesmiřitelným antikomunismem moc Moskvy utužoval, neboť potenciální odpadlíky zaháněl zpět pod její křídla.

Je třeba ještě jednou zdůraznit, že Kennan nebyl obhájcem dlouhodobého *appeasementu* ve smyslu definitivního přijetí sovětské hegemonie ve střední a východní Evropě. Stále se hlásil k cíli osvobození východní Evropy ze sovětské nadvlády a k vnitřní proměně Ruska. Jeho odpor ke studenoválečnému konsenzu se netýkal tohoto dlouhodobého strategického cíle, ale krátkodobých taktických prostředků jeho dosažení: při dané vojenské síle Sovětů bylo podle něj daleko rozumnější a realističtější směřovat k němu využíváním vnitrokomunistických rozkolů než závody ve zbrojení.¹⁶ Na místo těchto závodů měla nastoupit mírová soutěž dvou systémů.

Kennan byl umírněným kritikem války ve Vietnamu. Jeho kritika však byla podobně jako v jeho postoji k válce v Koreji vyvažována strachem z dominového efektu a ze ztráty důvěryhodnosti Ameriky v případě, že by se rozhodla pro stažení vojsk. Kennan považoval vietnamský debakl za potvrzení své teze o neschopnosti Ameriky vést úspěšnou globálně-intervencionistickou politiku. Proč by Amerika neměla využít své výhodné geografické izolace a vzdát se ambice světového vůdcovství? Tak jako tak není schopna toto vůdcovství vykonávat, neboť místo aby byla zahraniční politika v rukou osvěcených expertů, je rukojmím demokratického veřejného mínění a jeho zjednodušujících manicheistických obrazů světa.

Historik Walter L. Hixson shrnuje Kennanovu pozici ze začátku 70. let takto: „Takřka sedmdesátiletý Kennan prohlásil, že čím je starší, tím více pochopení má pro ‚izolacionistické zásady předků‘. Diplomát v důchodu vysvětloval, že není ‚izolacionistou v jejich smyslu, ale rozumí mnohem lépe než před dvaceti či třiceti lety tomu, proč by země, jako je Amerika, měla být velmi obezřetná v zapojování se do komplikovaných záležitostí daleko od svých hranic‘ ... Nestal se ‚měkkým‘ vůči komunismu – stále jej považoval za zlý a teoreticky neobhajtelný – ale došel k závěru, že Spojeným státům scházela vyspělost k řízení světových záležitostí i paradigma, které by mohly nabídnout rozvojovým zemím, v nichž se zápas

s komunismem odehrával. Politika globálního zadržování byla, jak to formuloval roku 1955, „více než utopická“, neboť odrážela „hlubokou a osudovou chybu“: považovala totiž komunismus „za výlučně vnější nebezpečí, které s námi nemá nic do činění“. Ve skutečnosti Západ nemohl doufat, že porazí komunismus, pokud nenabídne nadřazený model, který by rozvojové země mohly napodobit. „Tvrdím, že komunismus se vždy živil nedostatky západního příkladu a západního vlivu, slabostmi, nemocemi a pošestilostmi Západu samotného. Mrva je stále v našem oku.“¹⁷

Podle konzervativce Kennana mohla Amerika stěží představovat zářný příklad pro ostatní, když kult materiální spotřeby a technologické moci přírodou i plýtvání s přírodními zdroji vytěsnilo skutečné hodnoty, jako je vnitřní vyrovnanost a duchovní naplnění. Pokud nebude Amerika schopna důkladně proměnit svůj domácí sociálněpolitický řád, má se raději stáhnout ze světového jeviště. „Podobně jako v životě jednotlivců přicházejí i v životě národů chvíle, kdy je nejlepší se odmlčet a učinit se co možná nejméně nápadnými. Mám za to, že to je situace dnešních Spojených států.“ Američané by se měli zříci „svých neustálých nároků na ctnost, které sami rozumějí jen málo“ a dovolit národům na celém světě, aby sledovaly své zájmy bez zasahování Washingtonu.¹⁸ Amerika se měla vzdát iluzí o vlastní mesianistické misi a stát se velmocí vedle ostatních západních velmocí. Měla uznat nepřevoditelnost mnoha svých institucí a věnovat co nejvíce zdrojů na reorganizaci a ozdravování svého domácího řádu.¹⁹

Když Sověti v prosinci 1979 vtrhli do Afghánistánu, Kennan střízlivě vyzýval k uznání legitimních bezpečnostních zájmů Ruska v této oblasti. To bylo v příkrém rozporu s oficiální americkou odpovědí, již byla Carterova doktrína, dovolující Americe použít vojenskou sílu pro zajištění vlastních „vitálních zájmů“ v Perském zálivu. Kennan považoval poplašné řinčení zbraněmi za neadekvátní, neboť Sověti byli v Afghánistánu stále daleko od Zálivu a evidentně neměli v plánu rozšířit svou vojenskou přítomnost až k němu. Navíc by podle něj udělala Amerika lépe, kdyby se více starala o snížení své ropné narkomanie než o ovládnutí ropných oblastí daleko od svých břehů: „pokud je Perský záliv skutečně vitální pro naši bezpečnost, můžeme si za to sami svou neomezenou lačností po ropě.“²⁰

Na druhé straně byl Kennan otevřený k vojenské akci proti Kubě, kterou roku 1980 navrhoval prezidentský kandidát Ronald Reagan, neboť Karibik jako oblast „západní polokoule“ náležel do tradiční sféry amerického vlivu podobně jako Afghánistán hraničil z tradiční sférou vlivu ruského. V Kennanově respektu k ruským imperiálním zájmům v Afghánistánu a v jeho podpoře amerických imperiálních zájmů na „západní polokouli“ hrála určující roli představa rasové a civilizační nadřazenosti Rusů nad Asiaty a Anglosasů nad Hispánci.

Všechny ostatní body Reaganova zahraničněpolitického programu a rétoriky byly ovšem Kennanovi naprosto cizí. Především poukazy k sovětské „říši Zla“ šly proti všemu, co Kennan obhajoval. „Démonizace“ sovětského vedení podle něj odrážela „intelektuální primitivismus a neodpustitelnou naivitu vlády“ a jen potvrzovala jeho tezi, že Amerika není dostatečně zralá na to, aby se stavěla do čela světa.²¹ Pokud Američané chtějí vidět Rusy pouze jako „nenapravitelné nepřátele, stravované nenávisť a strachem z nás a cele oddané našemu zničení, pak takoví nakonec Rusové budou“, neboť jednání na základě krajně negativního obrazu protivníka nakonec posílí sovětské jestřáby proti holubicím – takové jednání z Rusů skutečně učiní monstra, za něž je předem považuje.²² Spíše než podporovat demokratizaci „říše Zla“ bylo podle Kennana důležitější omezit závody ve zbrojení a zabránit použití zbraní hromadného ničení.

Podle Kennana nás zbraně hromadného ničení nutí přehodnotit Klausewitzovu doktrínu války jako pokračování politiky jinými prostředky – při použití takových zbraní totiž již nejde o ovlivnění protivníka, ale o jeho fyzické zničení. Jejich moc je tak obrovská, že se vymyká racionálnímu kalkulu národních zájmů a mocenské rovnováhy. Atomové zbraně – a další zbraně hromadného ničení – jen dokončily a zviditelnily trend započatý první světovou válkou. Již tato válka – první plně industrializovaná válka takového rozsahu – narazila na mez předpokladů tradičního realismu. Jakmile ztráty na životech a majetku překročí jistou mez, pak je nemožno přebít žádné politické zisky a rytířská etika boje ztrácí jakýkoliv smysl. Kennan, který dříve jako většina ostatních realistů zesměšňoval Briand-Kelloggův pakt (1928) za jeho postavení války mimo mezinárodní právo, žádal v nové situaci 70. a 80. let vlády, aby

uznaly, že válka „jednoduše již není racionálním prostředkem ovlivňování chování ostatních států“.²³ Realisticko-pragmatické zhodnocení nebezpečí vzájemného atomového odstrašování mělo vést k přenesení konfrontace ze závodů ve zbrojení do soutěže politických idejí a k pružnému vyhledávání příležitostí k uvolnění a k jednání.

Na začátku 80. let se konzervativce Kennan ocitl na jedné lodi s levicovým mírovým hnutím protestujícím proti rozmísťování Pershingů v Evropě. Zároveň se stal jedním z vůdců kampaně za to, aby se Amerika zavázala, že nepřistoupí jako první k použití nukleárních zbraní. Tento závazek Sověti Brežněvovými ústy přijali v červnu 1982. Kennan považoval za rozumné reagovat na sovětské gesto recipročním gestem Ameriky, což mělo nastolit minimální důvěru a umožnit další jednání o redukci nukleárních arzenálů. Obhájci doktríny prvního použití ovšem argumentovali nutností ponechat si tuto možnost v záloze vzhledem k převaze Sovětů v konvenčních zbraních. Kennanův názor byl odmítnut nejen republikány Reaganem a Bushem, ale také demokratickými kandidáty v prezidentských volbách v roce 1984 a 1988 Walterem Mondalem a Michaellem Dukakisem. Odpůrci viděli ve zřeknutí se prvního použití nukleárních zbraní první krok na cestě stahování Ameriky z Evropy a rozkládání Severoatlantické aliance. Nic nepomohlo Kennanovo ujišťování, že vojenskou nevýhodu způsobenou tímto krokem bylo možné kompenzovat konvenčním dozbrojením.²⁴

Když Reagan v březnu 1983 zveřejnil projekt „hvězdných válek“, Kennan mluvil o „technologické domýšlivosti“, která nezvýší ochranu před nukleárními zbraněmi, nýbrž nastartuje další kolo závodů v jejich rozvoji. Když roku 1985 nastoupil k moci Michail Gorbačev a dal najevo připravenost k uvolnění, Kennan vysvětloval absenci pružné odpovědi Ameriky tím, že pro větší část amerického veřejného mínění se „stalo politickou a psychologickou nutností“ mít před očima „strašidlo velkého a strašlivého vnějšího nepřítele, který má být vymítán rozsáhlými vojenskými přípravami a válečnickým pózováním.“²⁵

Uvolnění, které posléze přece jen přišlo, mělo být podle Kennana konečně použito k tomu, aby se Amerika začala soustředit na domácí problémy a zároveň s ostatními mocnostmi (včetně Sovětského svazu) spolupracovala při řešení globálních problémů, jakými

jsou kontrola populační exploze, ochrana životního prostředí, předcházení šíření zbraní hromadného ničení a mezinárodními konflikty. Amerika se měla „starat o sebe, pokud se neobjeví přesvědčivý důvod starat se o ostatní“.²⁶

Konzervativní realista Kennan zcela opustil americký excepionalismus – z judeokřesťanské tradice zděděnou a v americkém protestantismu zakořeněnou představu Ameriky jako národa „vylíbeného Bohem“ k tomu, aby ukazoval cestu k morálně lepšímu světu. Podle Kennana 90. let může snad americký systém sloužit jako příklad jednoho z pokusů odpovědět na politické výzvy modernity, ale nic více. O žádoucnosti přebírat ten či onen rys americké politiky musejí rozhodnout vnější pozorovatelé sami. Z toho podle něj plyne nezbytnost provádět „politiku izolacionismu... většina zahraničních zapojení jsou zátěžemi, jichž bychom se měli zbavit.“²⁷ Jedinými přípustnými pohnutkami pro mezinárodní zapojení měly být na jedné straně „národní zájmy v úzkém slova smyslu a na druhé straně široké zájmy ohrožené planety.“²⁸ Takové starosti nejsou ovšem v americké zahraniční politice patrné. Místo toho má tato politika sklon „pózovat před lichotivým zrcadlem: chce vypadat jako půvabná, vznešená a štedrá dáma (programy pomoci), jako... rytíř v blyštivém brnění, spěchající na pomoc ohroženým a utlačovaným (Vietnam, Panama, válka v Perském zálivu), jako rozhodný šampión demokracie a lidských práv.“ Jejím cílem není racionální sledování národních či celosvětových zájmů, ale uspokojení samolibosti americké veřejnosti tím, že se jí předkládá „vysněný obraz sebe samé“.²⁹

Odbočka k radikální kritice

Kromě konzervativce Kennana navazovali ve své kritice studeno-válečného konsenzu na izolacionistické křídlo americké zahranič-něpolitické tradice také američtí radikálové. V akademické oblasti se stali protagonisty této levicové kritiky historikové, kterým se kvůli jejich důkladnému přehodnocení mýtu Ameriky jako anti-imperialistické republiky začalo říkat revizionisté. Ti od druhé poloviny 50. let systematicky demontovali propagandistický obraz USA jako „zmateného nevináčka, které reaguje na machinace mezinárodního komunistického spiknutí“.³⁰ Líčili naopak americkou

poválečnou politiku jako výraz vědomého úsilí o nastolení nového *statu quo* pod nadvládou amerického dolaru. Amerika nebyla o nic méně expanzionistická než Sovětský svaz a stejně jako on se nemínila vzdát oblastí, které považovala za sféry svého vlivu. Z tohoto hlediska byly Kennanovy výzvy k jednání a k přenesení sporu dvou bloků ze závodů ve zbrojení do politické soutěže pochopitelné. Amerika byla stejně tak zodpovědná za poválečné napětí jako Sověti a bylo tedy v její moci pokusit se o proměnu vzájemného vztahu a nabídnout urovnání.³¹

Revizionisté mohli v Kennanových analýzách najít vhodný výchozí bod pro alternativní interpretaci studené války, obzvláště v jeho kritice amerického křížáctví, které znemožňovalo zahlédnout příležitosti kompromisů se Sověty výhodných pro obě strany. Revizionisté šli však mnohem dále než Kennan – podle nich byl expanzionismus Sovětského svazu po druhé světové válce více rétorický než skutečný. Na první pohled se mohlo zdát, že právě křížácký idealismus znemožnil americkým politikům, aby si toho všimli a vyhnuli se studené válce. Podle revizionistů se ovšem nejednalo o přehlédnutí, nýbrž o záměrnou manipulaci obrazu nepřítel, která měla ospravedlnit pokračování v americkém imperialismu započatém na přelomu 19. a 20. století.

Přední revizionista William Appleman Williams ve své knize *Tragédie americké diplomacie* (1959) argumentoval, že politika „otevřených dveří“ americkému zboží – a s ním i ideám, politickým institucím a v případě potřeby i zbraním a vojskům – odpovídala ekonomickému imperativu dobývání neamerických trhů poté, co se uzavřela americká územní expanze na západ a jih kontinentu.³² Studená válka je pouze dalším stádiem takto interpretovaného „národního zájmu“ na získávání dalších trhů. Pokud američtí politikové v čele s Wilsonem ospravedlňovali americké zapojení tím, že chtějí učinit svět „bezpečným pro demokracii“, pak ve skutečnosti šlo o to, učinit svět bezpečným pro liberální kapitalismus amerického typu. Obraz ohrožujícího despotického impéria na Východě byl vítanou záminkou pro expanzi, která byla nutná pro zajištění domácí prosperity.³³

Zájmem amerického kapitalismu bylo, aby v co nejvíce zemích a oblastech světa včetně východní Evropy vznikaly a stabilizovaly se liberálnědemokratické instituce, které umožní přístup americké-

ho kapitálu a zboží. Podle knihy Waltera LaFebera *Amerika, Rusko a studená válka, 1945–1967* (1967) proto nebyl zásadní rozdíl mezi wilsonovskou představou „jednoho světa“ – nerozděleného již do sfér vlivů vzájemně se vyvažujících velmocí a podřízeného demokratické správě mezinárodního společenství – a rooseveltovskou představou rozšiřující se americké říše. Protože americký kapitál potřeboval ustavit jeden svět liberálnědemokratických národů, byla univerzalistická morální vize v dokonalém souladu s partikulárním národním zájmem. Tím se vysvětluje souznění internacionalismu a imperialismu v rámci trumanovského antikomunismu.³⁴

Gar Alperovitz v knize *Atomová diplomacie* (1965) rozvedl myšlenku, že použití atomové bomby na samém sklonku války nebylo ani tak namířeno proti Japonsku – beztak již sraženému na kolena – jako spíše proti Sovětskému svazu: dávalo se mu tím na srozuměnou, kdo bude diktovat poměry v poválečném světě. Tato politika tvrdé linie nezpůsobila rozpad či obměkčení sovětské moci, ale zatvrdila ji a posílila v ní agresivní křídlo. Příčinou studené války ve skutečnosti nebyl strach ze Sovětů, ale jejich podcenění. Cílem nebyla ani tak obrana „svobodného světa“ jako spíše vytlačení Sovětů z východní Evropy, která jim byla nejprve na Jaltě vágně slíbena. Tvůrcové americké zahraniční politiky, navzdory jejich oficiálnímu zdůrazňování sovětské síly, vycházeli interně z toho, že Sověti jsou natolik slabí, že dlouhodobě nemohou takový tlak vydržet.

Přijmeme-li načrtnutou revizionistickou perspektivu, pak v závislosti na pojetí amerického kapitalismu lze tvrdit, že buď mohla být americká zahraniční politika v letech 1945–1947 více otevřená k dialogu a vyjednávání, a tak se vyhnout studené válce, a nebo že taková možnost volby neexistovala, neboť neúprosná logika kapitalistického systému nutila americkou elitu sledovat expanzionistickou politiku.³⁵ „Postrevizionistická“ historiografie v čele s Johnem Lewisem Gaddisem se snažila vyvážit revizionistické obvinění Ameriky ze studené války novým zdůrazněním Stalinovy neústupnosti a symetrickým rozložením zodpovědnosti za studenou válku mezi obě velmoci.³⁶

III. SOUČASNOST

„Pokud chce americká administrace uspíšit válku, která je nejdražším přáním Usámy bin Ládina, pokud chce dát fundamentalismu, který nyní ustupuje, druhou šanci, můžeme jen opáčit, ‚tím hůř pro vás‘ a zalitovat, že Pentagon není lépe obeznámen s nejtálejšíím zákonem historie – s efektem zvrácených důsledků. Podněcovat chaos jménem řádu a zášť místo vděčnosti – to je obvyklé ve všech říších: ke svému konečnému zániku se ubírají od jednoho vojenského vítězství k dalšímu.“

Régis Debray¹

6. Neoimperialismus

Internacionalističtí i imperialističtí zastánci zapojení Ameriky do světové politiky se na konci studené války ocitli v nejistotě, zda zmizení silného globálního nepřítele nezpůsobí skluz do izolacionismu. Jejich obavy byly liché. Přestože se zhroutila mocenská rovnováha bipolarity a Amerika tím ztratila hlavní důvod svých bezpečnostních obav, Bush-otec podržel rovnici mezi obranou *národní bezpečnosti* na straně jedné a obhajobou *mezinárodního řádu a univerzální svobody* na straně druhé. Bezpečnostní ohrožení bylo redefinováno tak, aby pod něj spadaly i střední či oblastní mocnosti a periferní „státy-darebáci“ (*rogue states*), které evidentně nemohly ohrožovat globální mocenskou rovnováhu. Hlavním prostředkem takové redefinice byl poukaz k možnosti, že se tyto státy dostanou ke zbráním hromadného ničení, které pak použijí ve válečných akcích nebo předají nestátním teroristickým sítím. V únoru 1991 tehdejší ministr obrany Dick Cheney prohlásil, že zásah proti Iráku může být předzvěstí řady budoucích konfliktů nového typu, v nichž USA budou čelit regionálním agresorům, kteří mají k dispozici vyspělé konvenční zbraně i zbraně hromadného ničení. Toto nebezpečí mělo v nadcházející epoše představovat funkcionální ekvivalent sovětské hrozby předchozí epochy.²

Vítr, který měl Západ v čele s USA v zádech na přelomu 80. a 90. let, ale také pragmatické založení Bushe seniora i části jeho zahraničněpolitických poradců (neokonzervativci mezi nimi ještě neměli určující vliv) způsobily, že první antisaddámovské tažení bylo prakticky i rétoricky blíže wilsonovskému internacionalismu než rooseveltovskému imperialismu. Koalice vedená USA mohla legitimovat svou akci Chartou OSN i kolektivním rozhodnutím Rady bezpečnosti. Navíc přijala po jistém váhání a s výhradami (bezletové zóny) realistický princip teritoriální suverenity ukotvený v Chartě a nepokusila se o totální porážku a svržení iráckého režimu. Za druhého antisaddámovského tažení vedeného od léta 2002 Bushem-synem bylo ideologicko-politické vakuum po sovětské moci a „arabském socialismu“ na Středním východě již částečně zaplněno islamismem a neoimperialisté získali – také díky šoku z 11. září 2001 – v prezidentově administrativě převahu nad multilateralisty typu Colina Powella. Naskytla se jim příležitost k praktickému prosazení programu, který formulovali během prvního tažení. Na tomto programu se sjednotily dvě skupiny: neokonzervativci jako Paul Wolfowitz a Douglas Feith a konzervativci jako Dick Cheney a Donald Rumsfeld. Zatímco první kladou ve svém zdůvodnění expanze důraz na americké poslání šířit univerzální hodnoty svobody a demokracie, druzí je zdůvodňují především nutností zajistit národní bezpečnost.

Publicista Charles Krauthammer, jenž bývá obvykle řazen k první skupině, spojoval ve svých statích z devadesátých let obě zdůvodnění. Již na podzim roku 1990 tvrdil ve svém článku „Unipolární moment“, že drtivá vojenská převaha jediné zbývající supervelmoci nad všemi ostatními jí nedovoluje přijmout multilateralismus, neboť ten předpokládá přibližnou mocenskou rovnost partnerů. Vliv ideje kolektivní bezpečnosti a rovnoprávnosti mezi národy na americké veřejné mínění je však tak silný, že nezbyvá než „unilaterální jednání oblékat do multilaterálního hávu“ a partikulární národní zájem překládat do univerzalistické rétoriky.³ Poukaz k obraně všelidských hodnot má legitimovat jednostranné rozhodování a jednání supervelmoci, která sleduje svůj národní zájem – „otevřené dveře“ pro své zboží, hegemonní kontrolu všech strategických oblastí světa a udržování globální vojenské převahy. Alternativou této hegemonie není tradiční multipolarita velmocí,

ale „multipolarita chaosu“: „Žijeme v abnormálních časech. Naši největší nadějí pro bezpečí v takových časech, tak jako v nesnadných časech minulosti, je americká síla a vůle – síla a vůle vést unipolární svět, beze studu stanovovat pravidla světového řádu a být připraveni je vynucovat.“⁴

Z podobných premis vycházel nárys bezpečnostní politiky na fiskální období 1994–1999 (*Defense Planning Guidance Draft*) z roku 1992, připravený tehdejším náměstkem ministra obrany Cheneyho Paulem Wolfowitzem. Také podle něj měla Amerika udržovat svou zbrojní převahu a používat ji v planetárním rozsahu. Ze své protektorské role vůči západní Evropě měla učinit východisko vědomě pěstované celosvětové nadvlády. Pasáže, které byly v oficiálním textu vypuštěny, ale pronikly do tisku z pracovní verze, vyzývají USA k tomu, aby „nastolily a ochraňovaly nový řád“, který „zohlední zájmy vyspělých průmyslových národů natolik, že je odvrátí od soutěžení s americkým vůdcovstvím“. USA mají udržovat vojenskou převahu schopnou „zastařit potenciální vyzyvatele i od pouhého záměru hrát větší regionální či globální roli.“⁵

Dalším významným dokumentem 90. let pocházejícím z neokonzervativních kruhů je *policy paper*, který napsali Richard Perle, Douglas Feith a David Wurmser pro izraelského premiéra Benjamina Netanjahua roku 1996. Dokument s příznačným názvem „Čistý rozchod: nová strategie pro zabezpečení státu“ (*A Clean Break: A New Strategy for Securing the Realm*) nabádal izraelskou vládu, aby se nevzdávala nároků na území zabraná roku 1967 a přerušila izraelsko-palestinský mírový proces, založený na principu výměny těchto území za mír. Místo takového *appeasementu* se měla s arabskou nevolí k Izraeli vypořádat změnou mocenské rovnováhy v oblasti, a to především „odstraněním Saddáma Husajna od moci“ a jeho nahrazením jordánskými Hášimovci, známými svou smířlivou politikou vůči Izraeli. To bylo charakterizováno zároveň jako prostředek k zadržení Sýrie i jako „důležitý strategický cíl Izraele o sobě“, neboť pacifikace Iráku by převážila mocenskou rovnováhu v oblasti ve prospěch Izraele. Vedle podpory hášimovských ambicí se Izrael měl opírat o strategickou vazbu na Turecko.⁶ Feith i Wurmser pak v následujících letech každý individuálně napsali několik textů, v nichž se americký plán demokratické přestavby Středního východu bezprostředně překrýval s bezpečnostními prioritami

Izraele tak, jak jsou viděny tou částí izraelské pravice, která v 90. letech odmítla mírový proces a omezenou autonomii Palestinců a hlásala další osídlování a reokupaci Západního břehu.⁷

Neokonzervativci spojují rozšiřování americké moci na Středním východě nedvojznačně s Netanjahuovou a Šaronovou snahou zvrátit mírový proces a změnit podmínky budoucího vyrovnání tak, aby co nejvíce Západního břehu zůstalo v izraelských rukou. Již po nástupu G. W. Bushe a po 11. září se například Frank Gaffney (signatář Projekt pro nové americké století – viz dále) stal známý tím, že se zastal Šarona, když ho Bush vyzval ke stažení izraelských vojsk z palestinských autonomních území – Gaffney tehdy přirovnal americkou podporu principu území za mír k britské a francouzské ochotě vyměnit česká území za mír v rámci *appeasementu* s Hitlerem v Mnichově roku 1938.

Dokumentem z neokonzervativní líhně 90. let, jenž snad nejjasněji vyjadřuje ambice této skupiny, je zakládající manifest *think tanku* příznačně nazvaného Projekt pro nové americké století (*the Project for the New American Century*) z roku 1997, podepsaný vedle Wolfowitze dalšími neokonzervativci – Normanem Podhoretzem, Elliottem Abramsem, Eliotem Cohenem, Lewisem Libbym, výše zmíněným Frankem Gaffneyem – a navíc dvěma čelnými politiky budoucí administrace Bushe Jr., náležejícími do druhého výše zmíněného proudu – Dickem Cheneyem a Donaldem Rumsfeldem. Zakládající prohlášení vyzývá Ameriku k tomu, aby „formovala nové století v souladu s americkými zásadami a zájmy“ a aby prostřednictvím své „zahraniční politiky prosazovala americké principy v zahraničí“ a budovala takový vojenský arzenál, jenž jí umožní být politickým vůdcem světa.⁸ Ve zprávě Projektu ze září 2000 – rok před 11. zářím – je naznačeno, že Amerika se stěží odhodlá k urychlenému vydání dostatečných prostředků na udržení globální moci, nenastane-li „nějaká katastrofická a katalyzující událost – jako nový Pearl Harbor“.⁹

Náčrtnutá zahraničněpolitická koncepce se nemohla uplatnit během prezidentství Billa Clintona (1993–2000), který oblékal americké hegemonní ambice do multilateralistických šatů. Nástup G. W. Bushe radikálně změnil situaci, neboť neokonzervativci získali čelná místa a vliv v jeho administrativě. Paul Wolfowitz a Douglas Feith se stali náměstký ministra obrany Donalda Rumsfelda, Richard Perle se

stal předsedou jeho sboru poradců (*Defense policy board* – z postu rezignoval v důsledku konfliktu zájmů 27. 3. 2003), David Wurmser asistentem náměstka ministra zahraničí Johna Boltona (který sám patří ke druhé, konzervativní skupině), Elliott Abrams (zeť Normana Podhoretze) dostal v Bezpečnostní národní radě na starosti oblast Středního východu a Lewis Libby řídí tým viceprezidenta Dicka Cheneyho. Charles Krauthammer, Robert Kagan a William Kristol (syn Irvinga Kristola) se stali „domácími intelektuály“ G. W. Bushe.¹⁰

„Bushova éra“, ohlášená Robertem Kaganem a Williamem Britolem,¹¹ se sice ve srovnání s váhavým intervencionismem Clintonovy vlády jevila ze začátku jako izolacionistická, záhy se však ukázalo, že byla ve skutečnosti „pouze“ unilateralistická. Americká vláda se stáhla ze závazků, které omezovaly její svobodnou zahraniční politiku, ale v žádném případě nerezignovala na intervenci všude tam, kde cítila ohrožení svých zájmů. Do 11. září 2001 však neměli neokonzervativci přesvědčivé argumenty pro to, že ohrožení těchto zájmů se může rozvinout *kdekoliv na světě*, a tudíž že i jejich obrana nemá respektovat teritoriální hranice. Útok byl právě onou událostí, kterou implicitně evokoval výše zmíněný dokument. Islamističtí teroristé přihráli neoimperialistům historickou příležitost, na kterou čekali od kompromisního konce první války v Perském zálivu: významná část Američanů začala po útoku skutečně věřit tomu, že k zajištění americké bezpečnosti je třeba aktivně udržovat a posilovat celoplanetární vojenskou hegemonii. Ta měla – zcela v duchu amerického idealismu – učinit svět nejen bezpečnějším, ale také morálně lepším, a to nejen pro Američany, ale pro všechny bohabojné a svobodomyšlné národy planety. Na světě byla nová syntéza idealismu s militarismem i imperialismem s internacionalismem, která v mnohém kopírovala obrysy studenoválečného konsenzu. (4. kapitola)

Zdroje Bushovy zahraniční politiky

Tři prvky Bushovy pozice artikulované po 11. září byly obsaženy již ve výše zmíněném Wolfowitzově návrhu z roku 1992: (1) používání vojenské síly bez souhlasu partnerů a mandátu mezinárodních institucí – tedy jednostranně, unilaterálně; (2) preemptivní

zásahy – tedy zásahy mající za cíl předejít bezprostředně hrozícímu útoku nepřítele (pod touto hlavičkou ovšem neoimperialisté ve skutečnosti obhajují zásahy „preventivní“ – ty nereagují na bezprostřední hrozbu, ale snaží se ji předem vyloučit zničením útočné kapacity nepřítele); (3) udržování systematické převahy v nukleárních zbraních, která má zajistit účinnou obranu proti jejich současným i budoucím držitelům. Wolfowitzův dokument dává americkému excecionalismu distinktivně militaristickou podobu – americkým úkolem nemá být izolacionistické budování příkladného „města na hoře“ (Winthrop, Jefferson), ani internacionalistické budování mezinárodních institucí (Wilson), ale šíření demokracie mečem. Z tohoto hlediska se druhé válečné tažení proti Saddámovi nemohlo jmenovat jinak než Irácká svoboda. Jménem proměny světa k lepšímu může Amerika rozhodovat o osudu ostatních národů bez ohledu na jejich názory a mezinárodní právo, ale přesto s poukazem na jejich pravé zájmy a svobodu.

Přestože neokonzervativní projekt se stal po 11. září hegemonním diskurzem Bushovy administrativy, její reálná politika zůstala kompromisem mezi tímto idealistickým imperialismem neokonzervativců, národněbezpečnostním imperialismem konzervativců a realistickým multilateralismem Colina Powella.¹² Konzervativci prosazovali spolu s neokonzervativci druhou válku v Perském zálivu, neboť podle nich bylo nezbytné, aby Amerika ukázala svaly a dala najevo všem případným narušitelům své bezpečnosti, že si nenechá nic líbit. Je jim však vzdálená neokonzervativní vize demokratizace Středního východu a dalších oblastí světa, neboť mají tradičně spíše sklon k izolacionisticko-nacionalistické kritice velkášských projektů liberálních internacionalistů. Americký analytik Stanley Hoffman hovoří o Rumsfeldovi a Cheneyem jako o „šerifech“, kteří chápou zahraniční politiku jako zápas spravedlivých se zloduchy po vzoru westernů typu *V pravé poledne*. Ivo Daalder z Brookings Institution je nazývá „asertivními nacionalisty“, zatímco neokonzervativce nazývá „demokratickými imperialisty“.¹³ Konsenzus obou skupin je založen na situaci válečného ohrožení, v němž se podle nich ocitla Amerika po 11. září. Zatímco však Wolfowitz chce proměnit svět podle amerického obrazu, Rumsfeld sice považuje Ameriku za vzor pro ostatní národy (v tomto smyslu je také excecionalista), nevěří však ve schopnost těchto národů

vydat se americkou cestou. Vzhledem ke zkaženosti a neschopnosti ostatních zůstane Amerika jakožto ztělesnění pravé demokracie a svobody ještě dlouho osamělá.

Během volební kampaně a po svém zvolení před 11. zářím byl Bush ze všeho nejbliže konzervativnímu izolacionismu. K obratu k idealistickému imperialismu po útocích u něj zřejmě přispělo i to, že je silně napojen na evangelikánský protestantismus, z něž se především v jižních státech Ameriky rekrutují některé skupiny voličů Republikánské strany. Spojnicí mezi stranickou politikou a tímto náboženským hnutím je americká náboženská pravice, která vyhláší boj všemu, co se přičí její představě o amerických hodnotách, ať už to je sekulární liberalismus elit z východního a západního pobřeží nebo islamisté ze Středního východu. Jedna z hlavních organizací křesťanské pravice *Christian Coalition of America* (založená kazatelem Patem Robertsonem a chlubící se 2 milióny členů a 18 milióny sympatizantů) přidala v posledních letech ke své původně čistě domácí agendě (úsilí o zavedení modliteb do škol, boj proti potratům, homosexuálům, „laickým humanistům“ atd.) i důležitý zahraničněpolitický bod – čím dál tím hlasitěji se staví za právo Izraele osídlit a přivlastnit si okupovaná území. Tato organizace hlásá, že nové ustavení Izraele na historických územích a vybudování chrámu bude předejrou druhého příchodu Krista. Ti Židé, kteří poznají mesiáše a přestoupí na křesťanskou víru, budou spaseni, ostatní budou zatraceni. Bush se nikdy nevyjádřil k této tezi, kterou ostatně mnohé další fundamentalistické proudy odmítají. Od své konverze (díky níž překonal alkoholismus) je nicméně horlivým stoupencem fundamentalistického protestantismu. Od jeho příchodu do Bílého domu začínají schůze modlitbou a jeho řeči jsou prostoupeny řadou biblických odkazů.¹⁴

To, že proizraelská křesťanská pravice (napojená na Republikánskou stranu) nemá v Bushově administrativě žádného představitele, kompenzuje přítomnost několika významných neokonzervativců, kteří se dlouhodobě staví na stranu Izraelců ve sporu s Palestinci. Paul Wolfowitz, Douglas Feith, Richard Perle či Elliott Abrams věří v totožnost zájmů Izraele (v té podobě, v jaké jsou formulovány stranou Likud) se zájmy USA – dvou demokracií obklíčených agresivními nedemokratickými nepřáteli a nucenými se proto při své obraně uchýlovat k silovým prostředkům.¹⁵

Národní bezpečnostní strategie

Dokument tohoto názvu, zveřejněný v září 2002, kombinuje rooseveltovsko-realistické odkazy k nutnosti udržení americké vojenské převahy s wilsonovskoidemokratickými obrazy Ameriky jako celoplanetárního šířitele liberálně-demokratických hodnot. Cílem Ameriky je „obránit civilizaci proti spojencům teroru“ i šířit „dobrodiní svobody po celé planetě“. „Budeme aktivně pracovat pro to, abychom na každé místo světa přinesli naději demokracie, rozvoje, svobodných trhů a svobodného obchodu.“¹⁶ Celosvětová „mocenská rovnováha má být nakloněna ve prospěch svobody“ ve smyslu lidských práv, demokracie a svobodného podnikání. Tyto hodnoty jsou platné všude a pro všechny a úkolem Ameriky proto je tuto jejich univerzalitu politicky, a pokud to bude nutné i vojensky, prosadit. Jak bylo řečeno výše, preemptivní údery, jichž se dokument dovolává, jsou ve skutečnosti pojaty jako údery preventivní – mají zabránit teroristům (a „spojencům teroru“) v rozvoji a šíření zbraní hromadného ničení, kterých by v budoucnu mohli použít proti USA a jejich spojencům. Omezení suverenity amerického rozhodování mezinárodními institucemi je přijato jen podmíněně – pouze tehdy, pokud je to v souladu s americkým národním zájmem, do něhož se údajně vtělil zájem všech mírumilovných národů planety.

Americká moc si nárokuje celoplanetární dosah svých aktů, ale zároveň odmítá multilaterální postupy a procedury, které by jim mohly dodávat legitimitu. Ta je prostě dána deklarovanou univerzalitou hodnot, které tyto akty prosazují. Bez multilaterálních procedur, které by testovaly jejich přijatelnost pro ostatní, však není nárok univerzality ověřitelný a může se opřít jen o slepou důvěru. Schází-li taková důvěra, pak nepůsobí nárok americké moci jako záruka řádu a stability, ale naopak jako jejich ohrožení. Výše citovaný Stanley Hoffmann upozorňuje, že „nový excecionalismus“ spojuje odhodlanost (konzervativních) šerifů s odhodlaností (neokonzervativních) misionářů – „obrovskou sílu, která je ve skutečnosti často nepoužitelná či kontraproduktivní, s grandiózní vírou v přitažlivost amerického modelu, který je ve skutečnosti stejně tak nenáviděn jako milován.“¹⁷ Spojení síly s vírou, obrany bezpečnosti Ameriky se šířením demokracie ve světě bylo umožněno útokem z 11. září. Ten vyvolal atmosféru ohrožení a patriotismu

a učinil značnou část amerického veřejného mínění náchylnou nejen k přijetí teze o totožnosti amerického zájmu a všelidské morálky, ale také konkrétnější teze o totožnosti národní sebeobranu a preventivního útoku proti vzdálené diktatuře, která z hlediska vojenských kritérií na konvenční válku nepředstavovala žádné ohrožení.

Národní bezpečnostní strategie i řeči prezidenta Bushe se vyznačují velmi rozmazanou definicí nepřítele.¹⁸ Z adresného vymezení – al-Káida a státy jí pomáhající – se přelévá do obecnějších, ale stále politických vymezení – terorismus a státy-darebáci – a končí u vymezení nepolitických – „záměrné násilí na nevinných“ či „terror“ ve smyslu strachu (na jednom místě *Národní bezpečnostní strategie* je cíl USA definován jako zbavení vlastních občanů i Iráčanů „strachu“, který je pojat jako protiklad „svobody“). Nepřítel je tedy definován na celé škále od konkrétních aktérů přes obecné politické fenomény až po záporné morální fenomény. S kolísavou definicí nepřítele kolísá také vymezení „války proti teroru“. Na jedné straně je metaforou boje proti patologickému sociálnímu jevu (jako „válka proti drogám“ či „válka proti chudobě“). Může však znamenat také válku v obvyklém slova smyslu – například zásah v Afghánistánu či Iráku. A může označovat i něco mezi těmito dvěma možnostmi – například „válku tajných služeb“ proti teroristickým sítím. Všechny tyto významy jsou završeny a do jisté míry zahrnuty ve významu morálním – zvrácenost útoku z 11. září umožnila pochopit nepřítele jako vtělení Zla a boj proti němu pak zároveň jako *obrannou válku i křížáckou výpravu*.

Jak věděl George Kennan (5. kapitola), taková moralizace úkolu má nebezpečné důsledky pro způsoby jeho plnění. Absolutisticky a univerzalisticky definované *cíle* jsou schopny přebít a ospravedlnit i *prostředky*, které jsou z hlediska cílových hodnot samotných (svoboda, demokracie, lidská práva) pochybné. Protože *obsahem* války je zbavit svět Zla v podobě teroru (ve smyslu násilí proti nevinným i strachu z tohoto násilí), není třeba se zdržovat procedurami mezinárodního práva a hledáním politické podpory a je možno přijmout unilateralistickou a silovou *formu*. Jak Bush naznačil ve Zprávě o stavu Unie, citované jako motto k této knize – v Bohem posvěceném boji o morální Dobro není důležitý „proces“, ale „výsledky“. Zlo si nelze „udobřit“ diplomacií (*appeasement*), ale je třeba ho zničit vojenskou silou.

Bezpečnostní a morální *naléhavost* teroristického nebezpečí vedly k *militarizaci* (upřednostňování silových prostředků) a *unilateralismu* (vyhýbání se procedurám hledání konsenzu). To jsou podle Nicole Gnesotto tři vzájemně se posilující momenty Bushovy politiky po 11. září.¹⁹ Především třetí bod se stal zdrojem nepochopení a podráždění transatlantických spojenců: „Svým zavržením Celkové dohody o zákazu testování (*Comprehensive Test Ban Treaty*), Kjótského protokolu a Mezinárodního trestního tribunálu se Amerika staví nad mezinárodní zákony, normy a omezení, kdykoliv se to hodí jejím cílům. Navíc se tento kult unilateralismu přelévá z politické sféry do oblasti vojenské strategie: Spojené státy si od nyníška přejí vést, vykonávat a kontrolovat antiteroristické vojenské operace na vlastní pěst, aniž by vyjednávaly se spojenci o seznamu cílů či omezeních operace, jak tomu bylo v průběhu vzdušné kampaně v Kosovu.“²⁰

Tento unilateralismus byl příčinou zdvořilého odmítnutí zapojení NATO do afghánské operace podle článku 5, který byl spojení aktivován. Stejně tak jako v jiných oblastech také v oblasti bezpečnostní byl multilateralismus zavržen ve jménu suverénního rozhodování o příležitostných koalicích podle potřeby a situace. Na mnichovské konferenci o bezpečnostní politice 4. února 2002 Paul Wolfowitz emancipoval americké rozhodování od *vzájemnosti* závazně přijatých závazků v rámci NATO, když řekl, že napříště bude úkol – stanovený Amerikou na základě její svrchované rozvahy – určovat koalici, a nikoliv koalice úkol.²¹ Tím se z paktu kolektivní bezpečnosti stal politický rezervoár možných koalic sestavovaných hypervelmocí podle jejich příležitostných potřeb. Zodpovědnost za oslabování bezpečnostní a vojenské důležitosti NATO tedy nesou USA. Vzrůstající neposlušnost spojenců – poprvé zviditelněná několikadenním zablokováním příprav obrany Turecka Francií, Německem a Belgií ve druhém únorovém týdnu 2003 – je *důsledkem* rozvolnění NATO způsobené americkým unilateralismem, nikoliv *příčinou* této rozvolnění.

Unilateralismus jakožto strategie zbytečně zahání (potenciální) spojence do opozice. Jak píše William Lind, dobrá strategie je „uměním napojovat se na co nejvíce mocenských center a zároveň od co největšího počtu mocenských center izolovat nepřítele.“²² Celoplanetární hypervelmoc, která odmítá kooperaci s ostatními

opřenu alespoň o minimální reciprocitu, si proti sobě potenciálně všechny staví – plodí nedůvěru a stihomam a destabilizuje mezinárodní řád. Taková autoritářská hegemonie musí počítat s nárůstem anarchického odporu slabých včetně terorismu. Musí také počítat s protikoalicemi silnějších, tedy konkrétně s příležitostným spojováním Západoevropanů s ostatními zeměmi či regiony v úsilí o její vyvažování či zadržování.

Protikladnou alternativou neoimperialismu současné administrativy by byla úplná rezignace na vlastní mocenská privilegia a zájmy, k níž vyzývají radikálové typu Chomského.²³ Nehledě na nepravděpodobnost takového sebezřeknutí lze však proti němu argumentovat tím, že uvolněný prostor by byl rychle vyplněn jinou mocí, v horším případě pak násilným chaosem, a tedy ještě větší nestabilitou. Proto by měla být pozornost věnována třetí alternativě, která zaujímá střední polohu mezi unilateralistickým imperialismem a utopickým internacionalismem. Mezi neomezenou *donucovací mocí říše* na straně jedné a *mezinárodním společenstvím práva* na straně druhé stojí hegemonní moc ospravedlňovaná procedurami vyjednávání a hledání souhlasu v rámci společných institucí. V prvním případě se realita moci prosazuje na úkor legitimacy, ve druhém pak legitimita na úkor reality. Ve třetím případě se moc stává legitimní tím, že se dobrovolně halí do multilateralistického hávu. Jako středověký císař potřeboval papeže, potřebují také Spojené státy OSN, chtějí-li se stát skutečnou autoritou, a nikoliv pouze nenáviděným obrem ohrožujícím ostatní svévolnými akty. Nahá fyzická moc (obsah) musí dostat morálně přijatelný oděv (formu). Má-li skutečně zajistit stabilitu, musí být vojenská převaha zapuštěna do multilaterálních procedur a v souladu s obecně přijatelnými principy.

Současné dilema americké zahraniční politiky již neleží ve sporu izolacionismu s intervencionismem, neboť izolacionismus není dost dobře obhajitelný v globalizovaném světě, kde územní vzdálenosti ztrácejí stále více na významu. Základní otázkou americké zahraniční politiky již není otázka „zda“ intervencionismus, ale „jaký“: vezme na sebe unilateralistickou, tedy díky americkému velmocenskému postavení otevřeně imperialistickou podobu, a nebo se budou zájmy a vůdcovské ambice hypervelmoci realizovat prostřednictvím multilateralismu? V novém kontextu tak znova

vyvstává otázka, artikulovaná jasně ve sporu Roosevelta s Wilsonem: má se stát americký národ pánem světa, a nebo prvním mezi rovnými? Podívejme se tedy v následující kapitole, jak tuto druhou alternativu rozpracovávají současní realističtí pokračovatelé wilsonovského idealismu.

7. Multilateralismus

K nejvýraznějším teoretickým protagonistům multilateralistického intervencionismu patří Joseph S. Nye Jr. a John Gerard Ruggie. Ideologicky vzato náležejí k liberálnímu křídlu americké politiky a stranicky vzato pak k jejímu křídlu demokratickému (Nye byl za Clintona náměstkem ministra obrany). Zatímco neokonzervativci rozvíjejí taktický idealismus T. Roosevelta (2. kapitola) do agresivně křížácké rétoriky, tito liberálové korigují přesvědčený idealismus W. Wilsona (3. kapitola) realistickým uznáním nevykořenitelnosti moci z mezinárodní politiky. Hledají střední cestu mezi imperialismem a internacionalismem i mezi realismem a idealismem. Nejde jim o nahrazení americké hegemonie utopickým společenstvím rovných národů (v němž by již vojenské a ekonomické nerovnosti nehrály žádnou roli), ale o „internacionalizaci“ této hegemonie rozvojem multilaterálních režimů. Po vzoru Machiavelliho ideálního vladaře musí Amerika umět kombinovat „sílu lva“ s „chytrostí lišky“ – musí být s to ovlivňovat jednání svých protivníků nejen zbraní, ale také slovem, musí je umět zastrašovat i přesvědčovat. Zdrojem první, „tvrdé“ moci (*hard power*) je schopnost přimět ostatní k žádoucímu chování fyzickým donucením, zdrojem druhé, „měkké“ moci (*soft power*) je schopnost docílit toho, že se ostatní žádoucím způsobem chovají na základě vlastní volby (proto Nye tuto moc nazývá také „ko-optivní“).

V tomto smyslu rozvinul Machiavelliho již italský marxista Antonio Gramsci vypracováním konceptu kulturní hegemonie jakožto moci vykonávané na úrovni myšlení a vnímání – na úrovni toho, jak lidé pojmají svět, co považují za samozřejmé, přirozené, správné. Zatímco Gramsci vyvažoval poukazem k této moci vulgárně marxistický důraz na determinující roli materiálních podmínek, liberál Nye vyvažuje poukazem k ní vulgárně realistický

důraz na hrubou sílu zbraní. Nejde mu o popření tvrdé moci jménem moci měkké, ale o jejich vzájemné doplňování a posilování.

Důležitost měkké moci podle Nye vzrostla rozvojem vzájemné závislosti národních společností. Intenzita mezinárodního propojení omezuje účinnost čistě silových prostředků při zajišťování stability a zvládnání protivníka. Z vojensko-politické převahy nad určitou společností ještě vůbec neplyne schopnost ovlivňovat dění v ní. Drastickým příkladem této bezmoci mocných jsou situace okupačních států na zabraných územích, kolonizátorů tváří v tvář odporu kolonizovaných či invazních armád ve vztahu k místnímu obyvatelstvu – Západní břeh Jordánu a pásmo Gazy za první a druhé Intifády, Alžírsko v 50. letech, Vietnam v 60. a 70. letech, Afghánistán a Libanon v 80. letech nebo Čečensko v 90. letech. V těchto a podobných situacích se ukazuje, že vojenská síla a technologická převaha nemusejí stačit k politické (a někdy ani k vojenské) výhře a klíčové jsou naopak „měkké“ mocenské nástroje, jakými jsou schopnost získávat si důvěru a souhlas či „komunikace a organizační a institucionální dovednosti“.²⁴

Amerika přitom k uznání nezbytnosti doplnit používání tvrdé moci strategiemi měkké moci nepotřebuje idealistickou víru v univerzalistické principy, ale stačí jí realistická vůle ke sledování vlastních partikulárních zájmů. Podle Nye je v zájmu globální velmoci, jakou jsou USA, aby se rozvíjely „mezinárodní režimy“ ve smyslu „souborů pravidel a institucí řídicích různé oblasti vzájemné závislosti. Takové režimy se velmi liší svým rozsahem a počtem členů a zabývají se oblastmi sahajícími od finančních toků, mezinárodního obchodu přes správu přírodních zdrojů až po spolupráci při potírání terorismu, kontrolu zbrojení a znečišťování životního prostředí či správu určitých geografických území.“²⁵

Dobře fungující mezinárodní režimy pomáhají státům ve čtyřech hlavních ohledech.

(1) *Umožňují sdílet náklady* – univerzalita pravidel měřících stejně silným i slabým zvyšuje vzájemnou důvěru a legitimuje moc velkých, kteří tato pravidla vynucují.

(2) *Zajišťují oběh informací* mezi státy, což zvětšuje jejich kontrolu nad procesy překračujícími jejich hranice, jako je šíření nakažlivých chorob, znečištění ovzduší a oceánů či operace ilegálních

kriminálních či teroristických sítí. (Oběh informací je navíc zdrojem větší vzájemné důvěry a předpověditelnosti jednání.)

(3) *Umožňují řešit spory* diplomatickou cestou, a tak všem stranám šetří náklady neregulované soutěže či případných násilných konfliktů. Jednostranné akce vedené zásadou „urvi, co můžeš“ naopak způsobují nárůst paranoie a provokují stejný typ chování u ostatních. Výsledná suma prospěchu každého, včetně těch nejsilnějších, je za vlády „zákonů džungle“ daleko menší než v situaci důvěry, v níž všichni dodržují obecně platná pravidla.

(4) *Kladou meze domácí politice* a zajišťují kontinuitu zahraniční politiky. Zahraniční politika si udržuje relativní nezávislost na té či oné politické síle, která je zrovna u moci. Přechodné demokratické většiny mají předem stanoveny mantinely, za něž nemohou jít. To dále zvyšuje předpověditelnost a stabilitu mezinárodního prostředí.²⁶

Bezpečnostní multilateralismus versus bilateralismus

Idea kolektivní bezpečnosti představuje v bezpečnostní sféře krajní polohu multilaterálního mezinárodního režimu. Podle Johna Gerarda Ruggieho „spočívá v předpokladu, že mír je nedělitelný, takže válka proti jednomu státu je *ipso facto* považována za válku proti všem. Společenství států je tudíž nuceno odpovědět na hrozící či skutečnou agresi: nejprve diplomatickými prostředky, pak ekonomickými sankcemi a nakonec – pokud je to nutné – kolektivním použitím síly. S výhledem na takovou odpověď má být potenciální racionální útočník zastrašen a vzdát se svého plánu. V důsledku toho se má postupně snižovat výskyt válek.“²⁷

Multilateralismus v podobě kolektivní bezpečnosti neoznačuje jen fakt dohody více než dvou partnerů. Na dohodách byla založena i tradiční spojenectví typu Bismarckovy Ligy tří císařů. Důsledný multilateralismus v oblasti bezpečnosti tkví v tom, že představuje permanentní spojenectví proti *neznámému útočníku* a také *neznámému napadenému*.²⁸ Rozdíl mezi tradičním spojenectvím a bezpečnostním multilateralismem na celoplanetární úrovni je jednoduchý: „v obou případech je stát A zavázán přijít na pomoc státu B, pokud je tento napaden státem C. Ve schématu kolektivní bezpečnosti je však A také zavázán přijít na pomoc C, pokud je

tento napaden B.⁴²⁹ V tomto druhém případě tedy není větším spojencem B než C, neboť zůstává otevřena otázka, kdo bude v příští válce útočníkem a kdo napadeným.

Právě tento rozdíl byl důvodem neúspěchu Wilsona při prosazování Společnosti národů v americkém Senátu. Odpůrci projektu chtěli, aby si Amerika zachovala schopnost rozhodovat o svých zahraničněpolitických zapojeních pouze v závislosti na *zvláštním bezpečnostním zájmu USA*, a to tak, jak se jeví v dané situaci, nikoliv na základě nějakého permanentního závazku řídicího se *obecným principem mezinárodního práva*. Američané nemínili podřídit suverenitu svého zahraničněpolitického a vojenského rozhodování obecně platným zásadám. Nechtěli se nechat vtáhnout do sporů, které se jich netýkaly. Wilson svůj boj o členství USA ve Společnosti národů prohrál, neboť převládl strach, že princip kolektivní bezpečnosti si vyžádá oběti amerických hochů v zahraničních konfliktech, s nimiž americké zájmy nemají nic společného – jak poznamenal Theodore Roosevelt: „pokaždé když se nějaký Jugoslávec rozhodne dát facku nějakému Čechoslovákovi.“⁴³⁰

Z tohoto hlediska představuje poválečná aliance Ameriky s evropskými zeměmi a Tureckem v rámci NATO radikální obrat, neboť v článku 5 přijali Američané právě ten princip, který odmítali přijmout po první světové válce, byť se v tomto případě nejednalo o celoplanetární, nýbrž jen o dílčí společenství kolektivní bezpečnosti. Potenciální útočník byl sice *de facto* znám předem (Sovětský svaz a jeho satelity), *de iure* ovšem nikoliv. Případný útok kohokoliv na kteréhokoliv spojence měl spustit odpověď všech podle zásady tří mušketýrů „jeden za všechny, všichni za jednoho“: „Tomuto schématu byly vlastní dva multilaterální principy. Prvním byla nedělitelnost hrozeb kolektivu – nezáleželo na tom, zda bylo napadeno Německo, Velká Británie, Holandsko či Norsko, ani (alespoň teoreticky) na tom kým. Druhým principem je požadavek a procedura kolektivní odpovědi.“⁴³¹

Toto vymezení multilateralismu v bezpečnostních vztazích lze zobecnit na ostatní mezinárodní vztahy. Jsou-li mezinárodní instituce obecně vzato „trvalými a vzájemně propojenými soubory pravidel, formálních a neformálních, předepisujících role, omezujících jednání a tvarujících očekávání“⁴³², pak „multilateralismus je takovou institucionální formou, která koordinuje vztahy mezi třemi

a více státy na základě ‚generalizovaných‘ principů jednání – tedy takových principů, které specifikují náležité chování pro kategorie situací bez ohledu na zvláštní zájmy stran či na jejich strategické potřeby... v bezpečnostních vztazích je to požadavek, aby státy odpověděly na útok, ať se děje kdykoliv a kdekoliv – nezávisle na tom, je-li jim to zrovna v daném případě vhod, či ne. Tradiční společenství naproti tomu diferencuje vztahy případ od případu právě na předem daných zvláštních důvodech či potřebách situace.“³³

V multilaterálních vztazích implikuje obecnost principů nedělitelnost míru. Naopak bilateralismus tradičních společenství ‚segmentuje vztahy do množství dyád a ‚kompartmentalizuje‘ je“.³⁴ Důležitým rysem multilateralismu je to, co Robert Keohane nazval ‚difúzní reciprocitou‘: ‚Očekává se, že uspořádání přinese svým členům dlouhodobě zhruba ekvivalentní agregativní zisky. Bilateralismus je naopak založen na ‚specifické reciprocitě‘ – na vyjednávání výhod a nevýhod *ad hoc* v každé nové situaci.“³⁵

Multipolarita, multilateralismus, imperialismus

Bilaterální vztahy charakterizují fungování rovnováhy v situaci mocenské multipolarity – tedy za existence více nezávislých mocností, které se řídí především svými *zvláštními zájmy* s ohledem na aktuální rozložení sil. Naopak multilaterální vztahy jsou typické pro mezinárodní instituce a režimy, v nichž státy podřizují sledování svých zájmů *obecným pravidlům*. (Motivem dodržování těchto pravidel může být stále vlastní výhoda – nikoliv však krátkodobá, nýbrž dlouhodobá.) Multilateralismus a multipolarita předpokládají rovnost partnerů – první v podobě rovné aplikace pravidel na všechny bez ohledu na jejich poměrnou moc, druhá v podobě možnosti vyrovnávání rozdílů ustavováním koalic.

Imperialismus jako třetí ideální typ je založen na nerovnosti. Mezistátní vztahy již nejsou regulovány na základě vyvažování moci mezi suverénními státy (multipolarita), ani na základě omezení suverenity každého obecnými pravidly (multilateralismus), nýbrž na základě snížení či popření suverenity slabých států státy silnými. Na rozdíl od prvních dvou uspořádání, v nichž jsou vztahy partnerů horizontální (ve smyslu nepřítomnosti nadvlády), u třetího uspořádání jsou vertikální a hierarchické. V multipolaritě jsou

aktéři rovněž podřízeni anarchii mocenské rovnováhy, v multilateralismu se všichni stejně podřizují společným pravidlům, v imperialismu jsou slabí podřízeni silným. Stability není dosaženo bilaterálními či multilaterálními dohodami rovných, nýbrž diktátem jedněch a poslušností druhých. Podmanění slabých silnými na sebe přitom může brát vnější podobu bilaterální dohody nebo rozhodnutí mezinárodní organizace, jako tomu bylo v ustavení britské a francouzské mandátní správy nad některými územími Středního východu po zániku osmanské říše prostřednictvím rozhodnutí Společnosti národů.

Načrtnutou ideálně typickou triádu můžeme tedy shrnout následovně. Prvním typem je mocenská *multipolarita*, jíž odpovídá zahraničněpolitický *bilateralismus* – tradiční koalice – a *unilateralismus* – rozhodování *ad hoc* bez ohledu na zájmy ostatních a mezinárodní instituce či dohádovací procedury. Dalším typem je *multilateralismus*, v němž státy dobrovolně omezují svou suverenitu ustavováním společných institucí a dodržováním obecných pravidel. Posledním typem je *imperialismus*, v němž mocný stát jedná unilaterálně – bez ohledu na ostatní a mezinárodní instituce –, a tím díky své převaze ohrožuje suverenitu a zájmy ostatních.

Tato triáda nabízí dobrou přístupovou cestu k pochopení alternativních mezinárodních systémů. Její platnost je však omezená. Nerozlišuje totiž dvě dimenze, které jsou sice vzájemně propojené, nikoliv však totožné – *distribuci moci* mezi aktéry a *způsoby jednání* těchto aktérů. Triadické schéma předpokládá, že jisté způsoby jednání korelují a vzájemně se posilují s jistou distribucí moci. Tak *multipolarita* může být posilována unilaterálním (resp. bilaterálním) jednáním a *imperialismus* v sobě může slučovat unipolaritu a *unilateralismus*. *Multipolaritou* je proto označena přibližně rovná distribuce moci mezi více aktéry spojená s jednostranným jednáním a uzavíráním tradičních, bilaterálních společenství. *Imperialismem* je proto označena unipolární koncentrace moci spojená s *unilateralismem*. Koncept *multilateralismu* naproti tomu zcela vypouští dimenzi moci, čímž navozuje idealistický předpoklad, že skutečně lze ustavit „jeden svět“ společných pravidel mezinárodního práva, kterým jsou rovněž podřízeni silní i slabí – svět bez sfér vlivu, v němž jsou mocenské asymetrie neutralizovány společnými institucemi. Vypustíme-li tuto možnost jako utopickou a oddělíme-li

dimenzi distribuce moci od typu jednání, pak dojdeme k následující tabulce alternativ. (Aby tabulka pokryla i historickou situaci druhé poloviny 20. století, je na ose distribuce moci vložena mezi unipolaritu a multipolaritu bipolarita.)

		typ jednání	
		unilateralismus (bilateralismus)	multilateralismus
distribuce moci	unipolarita	tvrdý imperialismus (Bush po 11. 9.)	měkký imperialismus (Clinton)
	bipolarita	studená válka	<i>détente</i>
	multipolarita	anarchická mocenská rovnováha	zapuštěná mocenská rovnováha

Zatímco unilateralismus vede v závislosti na rozložení moci k alternativám v levém sloupci tabulky, multilateralismus vede k alternativám v pravém sloupci. Dvě alternativy prostředního řádku vystoupily do popředí v prezentaci Kennanova myšlení v 5. kapitole. V následujícím oddíle si poukážem ke koncepcím Nye a Ruggieho zkonkretizujeme ideu měkkého imperialismu a zapuštěné mocenské rovnováhy (ani jeden z autorů ovšem nepoužívá těchto výrazů).

Měkký imperialismus a zapuštěná rovnováha

Nye je až příliš realistou na to, aby Spojeným státům navrhoval výlučný multilateralismus obhajovaný radikály typu Chomského. Spíše předpokládá, že politika americké hypervelmoci musí kombinovat multilateralismus s unilateralismem (a tedy imperialismem) a měkkou moc s mocí tvrdou – už proto, že ve výjimečných situacích, které nejsou jasně řešitelné předem stanoveným pravidlem, musí velmoc jednat první a ukázat cestu ostatním. Ale i když jde velmoc ve svém jednání za to, co by dovoloval či s čím počítá mezinárodní režim, měla by mít podle Nye vždy na paměti, že každá silová akce vyžaduje mezinárodní legitimitu – že musí být doma i v zahraničí považována za ospravedlnitelnou. Ani akce,

kteřá překračuje striktně pojaté mezinárodní právo, nemusí znamenat „nedostatek konzultace či nezáměr o názory ostatních.“³⁶

Takový realistický multilateralismus, který lze z hlediska americké hypervelmoci nazvat multilateralistickým imperialismem, hájí také Nyeova poslední kniha s výmluvným názvem *Paradox americké moci. Proč se jediná supervelmoc světa nemůže obejít bez ostatních.*³⁷ Z klasického „dilematu“ mezi do sebe zahleděnou republikou a expanzivním impériem se v současné době podle Nye stal „paradox“ supervelmoci, která navzdory svému výjimečnému mocenskému postavení v rámci globálního systému nemůže vést politiku, jež by nebrala ohled na ostatní. „Braní ohledu“ je základní taktikou měkké moci, kterou Nye charakterizuje také jako moc „koptační“ – „schopnost přimět ostatní, aby si volili to, co chcete vy.“³⁸

V poslední knize rýsuje Nye tři dimenze mezinárodně politické hry: první je představována tvrdou vojenskou mocí, v níž USA nemají vyzyvatele. Druhou představuje ekonomická moc – zde již Amerika čelí konkurenci Evropské unie i Japonska a rychle rostoucích východoasijských ekonomik. Třetí dimenzi představují mezinárodní režimy a transnacionální sítě, v nichž probíhají finanční toky, migrační pohyby, investice multinacionálních společností, akce neziskových organizací, vytváření nadnárodního veřejného mínění, kulturní výměny, organizovaný zločin a terorismus. Unilateralistický proud americké zahraniční politiky klade důraz na první a do jisté míry druhou rovinu, ignoruje však klíčovou roli roviny třetí. Proto s poukazem k převaze USA ve zbrojních arzenálech může tento proud podlehnout neoimperialistickému pokušení.

V podobně kompromisním duchu, byť jiným jazykem, formuluje svou koncepci zapojení Ameriky do mezinárodní politiky také John G. Ruggie. Po skončení studené války se podle něj otevřel prostor pro rozvoj „kooperativních bezpečnostních vztahů“, jejichž „oblast... leží někde mezi wilsonovskou kolektivní bezpečností a klasickou politikou mocenské rovnováhy.“³⁹ Ostatně tento terén nastolil již Franklin Roosevelt a další strůjcové OSN, když spojili princip rovnováhy velmocí – multipolaritu – s principem kolektivní bezpečnosti – multilateralismem. Specifikací kooperativních bezpečnostních vztahů jsou „kooperativní rovnováhy“, které zmírňují „bezpečnostní soupeření opatřeními ke zvýšení transparence a k vytváření větší důvěry... taková opatření zahrnují pravidelné

rozhovory o bezpečnosti mezi tvůrci bezpečnostních politik, vzájemné informace o obranných opatřeních a plánech vojenských aktivit stejně tak jako upozorňování na vojenská cvičení a zvaní na ně.⁴⁰

Pod takto realisticky pojatý bezpečnostní multilateralismus spadají i uspořádání typu „koncertu velmocí“, jehož historickým paradigmatickým je podle Ruggieho období evropské historie mezi napoleonskými a krymskými válkami (1815–1854), kdy se Rakousko, Británie, Prusko, Rusko a Francie „ustavily jako výkonné těleso evropského systému států a organizovaly časté konzultace o záležitostech, které by mohly podkopat jejich vratkou rovnováhu.“⁴¹ Evropské mocnosti si nezajišťovaly bezpečnost pouze zvětšováním svých vojensko-politických kapacit (a vyrovnáváním takového zvětšování u druhých) či vytvářením *ad hoc* spojení proti vzrůstající moci protivníků, ale také vyjednáváním a koordinací svých kroků – „koncertací“. Obecně lze říci, že přijetím tohoto uspořádání omezovaly dobrovolně princip maximalizace vlastní moci zohledňováním ostatních v rámci dialogu a dohadování. Toto *brání ohledů* bylo dlouhodobě účinnějším nástrojem k zajištění jejich mocenských zájmů, než *bez-ohledné* zvětšování vlastní moci na úkor soupeřů. Použití síly (či jeho hrozba) nebylo vyloučeno z arzenálu prostředků zahraniční politiky, ale tam, kde to bylo možné, byla dávana přednost kooperaci. Vlastní zájem nebyl obětován zájmu všech, ale jeho hájení bylo opřeno o předpoklad, že oba spolu mohou být dlouhodobě v přibližném souladu.⁴²

V tomto pojetí mezinárodních vztahů (které koresponduje s alternativou v pravém dolním rohu tabulky) není mocenská multipolarita vnějším protikladem multilaterálních institucí, ale je v nich zapuštěna. Tak ji ostatně chápali klasičtí realisté, když ve své idealizaci kabinetních válek 18. století zdůrazňovali právě jejich „konvenční“ – tedy pravidly řízený – charakter. Rovnováha evropských velmocí se ustavila a udržovala na pozadí jistých sdílených hodnot a společně dodržovaných norem.⁴³ Podle Ruggieho tato představa bezpečnostních a mezinárodních vztahů obecně odpovídá Rooseveltově ideji OSN v čele s Radou bezpečnosti se stálými členy. Ruggie považuje tohoto prezidenta, stejně jako jeho nástupce Trumana a Eisenhowera, za realistické pokračovatele multilateralismu W. Wilsona právě proto, že spojili jeho idealistický internacionalismus s realistickou ideou velmocenské multipolarity.

Národní identita a zahraniční politika

Podle Ruggieho je multilateralismus ve větším souladu s americkou národní identitou než unilateralismus, neboť prosazování partikulárních zájmů omezuje respektem ke stejným univerzalistickým principům, které definují americkou republiku. Ta není založena „organicky“ – v ideji „od nepaměti“ obývaného území, zvláštní etnicity či jazyka –, ale „asociativně“: Amerika je občanským národem *par excellence*, neboť stojí na svobodném rozhodnutí příslušníků různých etnických a kulturních národů utvořit nový národ. Není společenstvím nezměnitelného osudu a předků, ale společenstvím svobodné volby a budoucnosti.

Východiska asociativního nacionalismu se odrážejí v pojetí žádoucí podoby mezinárodního řádu. Vztahy mezi národy planety mají být regulovány týmiž obecnými principy, jimiž jsou uvnitř amerického občanského národa regulovány vztahy různých států a etnokulturních menšin. Skutečnost, že americký národ je svobodně ustaveným „národem národů“ je podle Ruggieho zdrojem jeho sklonu k „větší otevřenosti, inkluzivitě a nediskriminaci, než by bylo možné očekávat v případě země, jejíž národní identita by byla pevně zakořeněna v organické specificitě.“⁴⁴ Korespondence asociativní národní identity s multilateralismem vysvětluje podle Ruggieho úspěch tohoto přístupu v americké zahraniční politice 20. století: „Multilaterální principy světového řádu evokované Wilsonem, Rooseveltem, Trumanem a Eisenhowerem vykazují zarážející příbuznost s pocitem vlastní identity Ameriky jako národa: výslovné upřednostňování mezinárodních vztahů založených na ‚všeobecných základech otevřených v principu pro každého‘, nikoliv na diskriminačních či vylučujících vazbách; podpora antikolonialismu, sebeurčení a lidských práv; světová ekonomika ‚otevřených dveří‘ odpovídající principu rovných příležitostí... Podobnou normativní orientaci vyjadřuje apel k dodržování obecných principů v protikladu k bilaterálním spojenectvím založeným na zvláštních důvodech. Zkrátka multilaterální principy světového řádu evokované americkými vůdci u příležitosti přestaveb mezinárodního řádu odrážejí ideu zakládajícího aktu politického sdružení Ameriky samotné.“⁴⁵

Ruggieho interpretace americké identity ovšem zdůrazňuje pouze jednu její stranu – sklon poměřovat mezinárodní vztahy zakládajícími principy domácích institucí, které zajišťují rovný respekt všem jednotlivcům i skupinám a odmítají panství silných nad slabými. V I. části jsem však ukázal, že neméně důležitým aspektem americké identity je i opačný sklon, vyvěrající z mýtu vyvoleného národa ohánějícího se ve své bezohledné expanzi na úkor ostatních vznešenými ideály svobody. Americkou tradici nelze redukovat ani na jeden z těchto obrazů. Je naopak nejlépe uchopitelná z jejich sporu. Amerika je na jedné straně mírumilovnou republikou, na druhé straně expanzivní říší – je doktorem Jekylllem i panem Hydem.⁴⁶ Nejhlubším zdrojem této schizofrenie je janusovská tvář amerického snu. Jedna jeho strana ukazuje přistěhovalce, unikající despotickým tyraním Starého světa, aby ustavili republiku svobodných a rovných; druhá strana ukazuje dobovačné „muže hranice“, budující své impérium na podmaňování a vykořisťování nižších ras. U otců zakladatelů se tento spor projevoval v protikladu Jeffersonova idealistického izolacionismu s Hamiltonovým realistickým nacionalismem, o století později pak v protikladu Wilsonova internacionalismu s Rooseveltovým imperialismem. Protiklad multilateralismu *realistických liberálů* s neoimperialismem *idealistických neokonzervativců* je jen poslední proměnou tohoto sporu.

Vedle těchto dvou soupeřících verzí americké tradice je pro úplnost třeba připomenout verzi třetí, která udržuje původní jeffersonovské spojení idealismu s izolacionismem. V 19. století byl tento pól představován intelektuály typu Henryho Thoreaua a politicky pak na levém ideologickém okraji dělnickým republikanismem a na pravém okraji farmářským populismem. V kontinuitě s těmito dvěma křídly má i dnes tato třetí verze americké tradice radikální či levicové a konzervativní či pravicové křídlo. První křídlo bylo po druhé světové válce intelektuálně zviditelněno revizionistickými historiky (zmíněnými v závěrečné odbočce 4. kapitoly) či publicisty typu Noama Chomského⁴⁷ a politicky se projevilo v mírovém hnutí proti válce ve Vietnamu v 60. a 70. letech či proti iráckému tažení v zimě 2002–2003. Konzervativní křídlo izolacionismu našlo své sofistikované vyjádření v myšlení George Kennana (4. kapitola), proniklo dílčím způsobem i do předvolební

rétoriky G. W. Bushe na podzim roku 2000 (především v jeho kritice zahraniční politiky Clintonovy administrativy) a jeho nejvýraznějším současným politickým představitelem je Patrick J. Buchanan. Na extrémním okraji tohoto pravicového křídla najdeme libertariánské paramilitární hnutí bojovníků proti (židovským) elitám Západního a Východního pobřeží, které údajně ovládly média a využívají federální moc k dosažení vlastní světovlády místo k obraně Ameriky. (Z tohoto prostředí například pocházel pachatel atentátu na budovu federálních úřadů v Orlahomě city roku 1995 Timothy McVeigh.)

Střední proud pravicového křídla izolacionismu je nyní v defenzivě, neboť značná část jeho přívrženců přijala po 11. září tezi, že ochrana národní bezpečnosti Ameriky vyžaduje její globální intervencionismus, a připojila se ke konzervativním neoimperialistům zastupovaným v administrativě Cheneyem a Rumsfeldem. V průběhu Bushovy protisaddámovské kampaně získalo na viditelnosti levicové křídlo izolacionismu. V jeho mediálním čele stojí někteří američtí herci, umělci a tvůrci, například dokumentarista Michael Moore, jenž využil předávání Oscara za svůj film *Bowling for Columbine* 23. března 2003 k proslovu namířenému proti válce, vedené podle něj z „fiktivních důvodů“ „fiktivním prezidentem“ (narážka na fakt, že pro Ala Gora hlasovalo o půl miliónu víc Američanů než pro G. W. Bushe); dříve než pořadatelé stačili přehlušit jeho výstup hlasitou hudbou, stačil ještě několikrát zvolat „Hanba vám, Bushi, hanba!“

Antiimperialismus radikálů typu Moorea či Chomského se žije ze stejně idealistických zdrojů jako imperialismus neokonzervativců. Manicheismus, jehož prizmatem vidí všechny projevy americké moci ve světě jako manifestace Zla, je negativním obtiskem manicheismu neokonzervativců, kteří prezentují americkou moc jako ztělesnění Dobra. Je-li distinktivním znakem všech proudů americké tradice idealismus, pak nejumírněnější podobu na sebe bere u liberálů, kteří ho vkládají spíše do formy než do obsahu – do „zohledňujících“ procedur a mezinárodních režimů spíše než do cílů. Vysoké procento Američanů, kteří v zimě 2002–2003 sice souhlasili s Bushovým tažením proti Saddámovi, ale přesto upřednostňovali mandát Rady bezpečnosti k případnému vojenskému zásahu, svědčí o tom, že také tento proud má šance rezonovat s jistým aspektem

americké identity a že tedy Ruggieho hypotéza o multilateralistickém sklonu americké národní povahy není čistou spekulací.⁴⁸

IV. AMERIKA A EVROPA

„Naši sofistikovaní evropští bratraci jsou zděšení. Francouzi se postavili do čela, když napadli americký *simplismus*. Přičítají špatným mravům, když se zlo nazývá pravým jménem. Raději se mu přizpůsobí. Mají v tom již mnoho zkušeností, například z roku 1940, když se slavně přizpůsobili nacistickému Německu... Jsme v sebeobraně válce. Je to také válka za západní civilizaci. Pokud se Evropané odmítají považovat za součást tohoto boje, dobrá. Chtějí-li abdikovat, dobrá. Necháme jim podržet naše pláště, ale nenecháme si od nich svázat ruce.“

Charles Krauthammer¹

„Antiamerikanismus a antievropanství jsou na opačných krajích politické škály. Evropský antiamerikanismus lze nalézt především na levici, americké antievropanství na pravici. Nejvýmluvnějšími americkými evropobijci jsou neokonzervativci, kteří při tom používají stejný typ bojovné rétoriky, který předtím rozvinuli proti americkým liberálům. Jak mně dosvědčil sám Jonah Goldberg, ‚evropanství‘ je slabinou liberálů. Takže jsem se ho zeptal, zda Bill Clinton je Evropanem. ‚Ano‘, odpověděl, ‚nebo aspoň myslí jako Evropan‘.“

Timothy Garton Ash²

8. Opačné strategie

V předcházející části jsem charakterizoval neoimperialismus a multilateralismus jako dva přístupy, které spolu soupeří v hlavním proudu současné americké politiky. Dvě alternativní strategie se ovšem po 11. září vtělily do dvou stran transatlantického společenství. Zatímco v americké politice převládl jasně první přístup, část kontinentální Evropy vedená Francií a Německem prosazovala přístup druhý a Velká Británie se bezúspěšně snažila vzniklou propast přemostit. Napětí nakonec prorazilo na povrch v roztržce mezi západními spojenci uvnitř Rady bezpečnosti OSN, NATO i EU v jednání o postupu proti Iráku v únoru a březnu 2003.

Američané se po útoku 11. září 2001 začali chovat jako národ ve válce – tedy v naléhavém bezpečnostním ohrožení. Neoimperalistický diskurz dovedně osedlal negativní energii vybuzenou šokem z vlastní zranitelnosti. Strach a touha po odplatě byly zapráhnuty do tažení nejen na obranu Ameriky, ale také na potvrzení její velikosti. Tyto národněbezpečnostní a mocenské motivy byly navíc přetřeny křížáckou rétorikou, která k nim dodala motiv misionářský – šířit americkou svobodu a demokracii. Odkaz ke vznešeným cílům se spojil s jednostranným rozhodováním o použití vojenské síly. Odpovědí na naléhavě pociťované ohrožení byl unilateralismus a militarismus (6. kapitola). Američané měli pocit, že se nacházejí ve výjimečném stavu. To je v jejich očích opravňovalo k tomu, aby zvažovali použití vojenských prostředků bez ohledu na mezinárodní instituce.

Pro Evropany naproti tomu neznamenal útok vyhlášení války, nýbrž signál vážného ohrožení míru. Za nejlepší cestu k jeho udržení považovali právě posílení mezinárodních institucí. Zatímco Amerika chtěla pro zvýšení své bezpečnosti *rozšířit svou suverenitu* na celou planetu, a volila tedy imperialismus, evropské státy byly připraveny pro zvýšení své bezpečnosti *omezit svou suverenitu*, a volily tedy multilateralismus. Američané chtěli *vyhrát válku* proti islamistům a neposlušným státům Jihu, které jim mohly předat zbraně hromadného ničení. Evropané chtěli *zabránit válce*, která hrozila, že na sebe vezme podobu nábožensko-civilizačního konfliktu mezi islámským Východem a judeokřesťanským Západem.

Obě strany Atlantiku tedy v reakci na novou hrozbu jinak definovaly cíle – vítězství ve válce versus udržení míru – i prostředky – vojenská síla a unilateralismus versus diplomacie a multilateralismus. Americké tažení na Irák poskytlo příležitost, aby se tyto opačné strategické reakce artikulovaly na mezinárodní scéně do odlišných politických postojů. Z většího historického nadhledu lze říci, že zatímco při obraně proti fašismu a komunismu se západní státy spojily přijetím jediné strategie (zadržování), tváří v tvář islamismu a neposlušným státům Jihu se rozdělily přijetím opačných strategií.

Islamističtí teroristé i státy-darebáci se dostali do popředí mezinárodní scény díky zhroucení sovětského bloku. Pod bipolaritou

studené války se objevily konfliktní hrany mezi Severem a Jihem. Materiální bída v rozvojových zemích se posiluje s antizápadním resentimentem, v němž se projevuje zatrpkllost nad ztracenou nadějí na dosažení západního blahobytu, jehož lákavý obraz mají chudé a střední vrstvy těchto zemí neustále před očima díky globalizovaným médiím a celosvětovému trhu se spotřebním zbožím.

Nerovné rozdělení bohatství v zemích Středního východu, jež kvůli zásobám ropy stále tvoří sféru amerických a západních zájmů, posiluje korelaci mezi odporem proti domácím tyranům a odmítáním Západu, který po desetiletí tyto petrodolarové elity podporuje. Avšak i část těchto elit propadá tváří v tvář civilizační převaze Západu pokušení potvrdit proti němu svou arabskou a muslimskou svěbytnost. Islám se v těchto společnostech může stát vítaným ideologickým ventilem nespokojenosti jak pro chudé, tak pro část bohatých, a to přinejmenším ze tří důvodů: (1) sekulární ideologie jako liberalismus a socialismus zklamaly a navíc jsou chápány jako cizorodý západní implantát; (2) většina těchto společností nemá jasně vykrystalizovanou národní identitu (k níž je potřebná shoda mezi kulturněidentitními a teritoriálními hranicemi), což oslabuje mobilizační potenciál státního nacionalismu; (3) současná komunikační a dopravní propojenost světa umožňuje větší odpojení ideologicko-politických opěrných bodů od lokálních a teritoriálních souřadnic – univerzalistické náboženství je ideálním politickým shromaždištěm pro sociálně frustrované skupiny pocházející z nejrůznějších kulturních kontextů.

Zášť a symbolický boj o uznání tváří tvář celoplanetární mocenské a kulturní převaze blahobytného Západu mohou najít svůj výraz v ostentativním přijetí islámu a solidaritě s ostatními muslimy, a to nehledě na obrovské kulturní a geografické vzdálenosti mezi různými muslimskými společnostmi. Partikulární arabská identita se může stát středem univerzální islámské identity, která propojí Střední východ s arabskou severní Afrikou a muslimskými společnostmi subsaharské Afriky na straně jedné a severním Kavkazem a střední a jihovýchodní Asií na straně druhé. Drtivá většina z více než jedné miliardy muslimů žije v tomto obrovském geografickém „půlměsíci“. Obrazy globálních médií mohou navzdory kulturní různorodosti jejich společností vytvořit v této mase citění politické sounáležitosti, zvláště pokud převládne přesvědčení, že muslimský

svět čelí soustředěnému imperiálnímu tlaku svých bývalých kolonizátorů. Politicko-ekonomická nerovnováha mezi Severem a Jihem může být pochopena jako nábožensko-civilizační různost mezi křesťanským euroamerickým Západem – jenž může přizvat ke spojení pravoslavné Rusko – a muslimským Východem.

Této vizi odpovídá populární idea „střetu civilizací“, jejíž příznivce nalezneme na konzervativním i liberálním křídle západní politiky, mezi protestantskými fundamentalisty Severní Ameriky, libanonskými křesťany i pravicovými jestřáby Izraele (z jejichž hlediska se západní civilizace jeví jako judeokřesťanská). Civilizační konflikt hlásají také islamisté: jejich umírněné křídlo (představované např. iránským prezidentem Chátámím) ho navrhuje řešit dialogem a kompromisem se západními politickými modely, zatímco radikální křídlo káže násilí a svatou válku. Z tohoto křídla (které ve svém boji proti komunistickým bezvěrcům nacházelo původně štědrú podporu Západu v čele s USA) se rekrutovali teroristé al-Káidy. Útok z 11. září symbolizuje jejich pokus vtáhnout západní i muslimské společnosti do nábožensko-civilizační války.³

Vedle ekonomicko-politického kontextu, daného globální nerovností v rozdělení bohatství a nahromaděnými křivdami bývalých kolonizovaných, však radikální islamismus využívá i změněného bezpečnostně politického kontextu, jenž je důsledkem dlouhodobého ústupu koloniálních říší ve 20. století. Druhou stranou mizení říší – osmanské a rakousko-uherské říše po první světové válce, zámořských držav Francie, Británie a dalších evropských zemí po druhé světové válce a Sovětského svazu v roce 1991 – bylo rozšiřování zón nestability a chaosu v mocenském vakuu, které po sobě tyto říše zanechávaly. Na scéně se začal objevovat nový typ společností, charakterizovaných potížemi s ustavením teritoriálního státu v moderním slova smyslu – Somálsko, Afghánistán, Jemen, Súdán. Protože nemají účinný a legitimní monopol násilí, stávají se tyto „ztroskotané státy“ (*failed states*) eldorádem narkomafie, obchodníků se zbraněmi a nábožensky či etnicky motivovaných extremistů. Nejen že v něm tito nestátní aktéři válčí proti sobě a tyranizují civilní obyvatelstvo, ale jejich sítě pronikají i do zemí Severu. Navíc se tyto sítě mohou napojovat na konsolidované tyranie Jihu, jako je Irák, Írán či Severní Korea, které jsou schopny vyvíjet a šířit zbraně hromadného ničení.

Po zhroucení sovětského bloku již není hlavním bezpečnostním rizikem Západu supervelmoc náležející k Severu. Je jím vývoj a šíření zbraní hromadného ničení neposlušnými státy Jihu a vzrůstající pravděpodobnost, že se k takovým zbraním dostanou i nestátní teroristické sítě. Hlavním vyzyvatelem Západu již není vyrovnaný mocenský soupeř, nýbrž nepoměrně slabší aktéři, kteří však přesto mohou díky propojenosti světa a povaze současné technologie způsobit nevyčíslitelné škody na majetku i životech použitím zbraní hromadného ničení či diverzními akcemi v západním „týlu“.

Na rozdíl od komunistické hrozby, která napomohla ustavení severoatlantického spojení a přispěla k budování sjednocené západní Evropy, vrazila tato nová hrozba klín mezi Ameriku a Evropu a polarizovala také vztahy uvnitř Evropy. Nejde ani tak o to, že by Evropané v čele s Francií a Německem nedoceňovali nebezpečí nové hrozby či byli zbabělejší než Američané (obě výtky lze zaslechnout z druhé strany Atlantiku). Evropané mají jiný názor na to, jak tomuto novému riziku účinně čelit. Americká spektakulární tažení proti státům a režimům, které jsou skutečnými či potenciálními podpůrci terorismu, nesnižují podle Západoevropanů nebezpečí terorismu, ale naopak ho zvyšují. Americký sklon k využívání své planetární vojenské převahy k zásahům proti daleko slabším neposlušným státům islámského Orientu posiluje polarizaci podle frontové linie vyznačené Usámou bin Ládinem. Logika silové konfrontace („kdo není s námi, je proti nám“) i civilní oběti vojenských zásahů („postranní škody“) vhnání chudé masy i elity Středního východu a dalších muslimských oblastí Jihu do náruče islamistů. Krátkodobě úspěšný vojenský zásah může mít dlouhodobě kontraproduktivní politické důsledky: růst sympatií k islamistům i ochoty části mládeže přidat se do jejich paramilitárních organizací zvyšuje pravděpodobnost teroristických útoků v západním zázemí, a tím i pravděpodobnost ještě razantnějších protiúderů Západu.

Právě takové válce – Severu proti Jihu, judeokřesťanského Západu proti islámskému Východu – se snaží zabránit kontinentální Západoevropané. Jejich strategie zdůrazňuje na jedné straně nutnost infiltrace teroristických sítí tajnými službami a operativní provádění policejně-soudních zásahů, na druhé straně pak podporu

vzájemně výhodných ekonomických, politických a kulturních vztahů se zeměmi Jihu. Teroristům není přiznána politická legitimita a je s nimi zacházeno jako s ostatními transnacionálními zločineckými sítěmi.

Zatímco evropské země dříve arabský a muslimský svět přímo či nepřímo kolonizovaly, USA do něj začaly výrazněji pronikat až po dekolonizaci. Na rozdíl od těchto imperialistických nováčků vnímají Evropané daleko citlivěji postkoloniální dilemata těchto společností. Jsou si vědomi hlubinných sociálních, psychologických a politických příčin teroru. Působení těchto příčin je posilováno logikou války a naopak oslabováno logikou míru. Silová konfrontace dává teroristům legitimitu, neboť potvrzuje jejich tezi o expanzivním imperialismu Západu. Diplomatický dialog a účinná ekonomická a humanitární pomoc je naopak delegitimuje, neboť překleneje propast, kterou oni líčí jako nepřeklenutelnou.

Měkký a tvrdý imperialismus

Snaha Evropanů ovlivňovat vývoj ve dříve kolonizovaných či závislých oblastech, z nichž nyní přichází nová hrozba terorismu, zločinu a zbraní hromadného ničení, může být ovšem navzdory svým multilateralistickým formám pochopena také jako neoimperialismus svého druhu. A to nehledě na to, že cíle této snahy nejsou expanzionistické, ale obranné, a prostředky nejsou vojenské, ale politické. Liberální ideologie Západu i národněosvobozenecké ideologie Jihu jsou antiimperialistické. Logika věci jde však proti nim: hlavním zdrojem vzniku nové hrozby byl ústup říší, a tak se jako jedno z možných řešení přirozeně nabízí jejich návrat. Jeden z hlasatelů tohoto návratu, britský diplomat a teoretik Robert Cooper, ho vyzývá následujícími slovy: „Všechny podmínky imperialismu jsou naplněny, ale jak jeho dodávka, tak poptávka po něm vyschly. A přesto slabí stále potřebují silné a silní stále potřebují spořádaný svět, v němž dobře fungující a spravované společnosti vyváží svobodu a stabilitu... Potřebujeme nový druh imperialismu, takový, který je slučitelný se světem lidských práv a kosmopolitních hodnot. Takový imperialismus se již rýsuje.“⁴

Cooper rozlišuje tři typy takového imperialismu, jenž bychom za použití terminologie 7. kapitoly mohli nazvat „měkkým“ či

„multilateralistickým“. (1) První typ představuje *ekonomická expanze*, regulovaná MMF a Světovou bankou. Tato expanze by podle Coopera měla být zaměřena nejen na příliv investic do rozvojových zemí, ale také na budování sociální stability v nich. (2) Druhým typem je *imperialismus sousedů*, projevující se například ve zřízení evropských protektorátů pod hlavičkou OSN v Bosně a v Kosovu. „Není náhodou, že v obou případech je nejvyšším úředníkem správy Evropan. Evropa poskytuje většinu pomoci... a většinu vojáků (i když americká přítomnost je nezbytným stabilizujícím faktorem). V bezprecedentním gestu nabídla Evropská unie jednostranný přístup na své trhy všem zemím bývalé Jugoslávie pro všechny produkty včetně většiny zemědělských produktů. Mezinárodní společenství neposkytuje pouze vojáky, ale také policisty, soudce, vězeňské důstojníky, bankéře centrální banky a další. Volby jsou organizovány a monitorovány Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Místní policie je financována a trénována OSN. Nápomocnou při tomto úsilí... je více než stovka nevládních organizací.“⁴⁵

(3) Třetím typem je *kooperativní imperialismus*. Tak Cooper nazývá rozšiřování Evropské unie, při němž se přístupové země snaží dobrovolně dostat standardům a normám stanoveným a nadržovaným západoevropským centrem bez toho, že by o nich měly možnost diskutovat. „Odměnou však je, že jakmile se ocitnete uvnitř, budete mít hlas v politickém společenství (*commonwealth*). Je-li tento proces určitým typem dobrovolného imperialismu, výsledný stav by mohl být popsán jako kooperativní říše... společná svoboda a bezpečnost bez etnického panství a centralizovaného absolutismu, které panovaly v minulých říších, ale také bez etnické výlučnosti, která byla znakem národního státu a která je nevhodná v éře bez hranic a nefunkční v oblastech, jako je Balkán. Kooperativní říše... nejlépe odpovídá změněné povaze postmoderního státu – je osnovou, v níž má podíl na vládě každý, žádná země neovládá ostatní a řídicí zásady nejsou etnické, nýbrž právní povahy. Centrum musí zasahovat co nejjemněji: ‚imperiální byrokracie‘ by měla být pod kontrolou a zodpovědná (*accountable*) – má být služebníkem, nikoliv pánem politického společenství.“⁴⁶

Cooper bez obalu nazývá imperialismem to, co mnozí představují jako multilateralistickou alternativu imperialismu. Bere totiž

v úvahu ekonomickou, kulturní a politickou převahu západních zemí, která navzdory multilateralistické formě neumožňuje oprýt jejich vztahy k rozvojovým zemím o rovnost v jiném než čistě formálním smyslu. Ať již evropský přístup nazveme multilateralismem nebo měkkým či multilateralistickým imperialismem, v každém případě je protikladem tvrdého či unilateralistického imperialismu Ameriky po 11. září. Zatímco Evropané přemýšlejí o takových způsobech reakce na novou hrozbu, již by se nenechali vtáhnout do civilizačně vymezené války, neokonzervativní jestřábové, jejichž názory po 11. září získaly v Bushově zahraniční politice převahu, naopak přijímají rukavici hozenou Bin Ládinem. Aby zdůraznili politickou váhu islamistického terorismu a neposlušných režimů, jež mu (údajně) pomáhají, používají při obhajobě středovýchodního válečného tažení srovnání s bojem proti fašismu a komunismu. Proti Bin Ládinově svaté válce za islám vyzývají ke křížácké výpravě za svobodu a demokracii, které americká vojska přinesou obyvatelům Iráku (a posléze dalším zemím Středního východu) tak, jak je již předtím přinesla západní Evropě ve vítězném tažení proti fašismu a posléze střední a jihovýchodní Evropě ve vítězném tažení proti komunismu a postkomunistickému nacionalismu.

Jádrem tvrdého imperialismu Američanů je Bushova doktrína preemptivních (ve skutečnosti však preventivních) úderů, která přisuzuje Spojeným státům svrchované právo rozhodovat o zrušení suverenity každého státu, který zbraněmi hromadného ničení či napojením na terorismus představuje bezpečnostní ohrožení USA. Cílem zahraniční politiky má být udržení a posílení vojensko-politické hegemonie Ameriky, která provádění takových trestných výprav umožňuje. Amerika si nárokuje právo jednat v případě potřeby i bez mnohostranné opory poskytované konsenzem v rámci mezinárodních institucí – ať již všeobecných jako OSN, nebo dílčích jako NATO. Francouzský analytik Pierre Hassner nazval tento tvrdý, zároveň však idealistický imperialismus „wilsonismem v bagančatech“⁴⁷: jednostranné používání vojenské síly, neberoucí ohledy na společně přijatá pravidla ani názory partnerů, je přesto ospravedlňováno poukazem k univerzálním hodnotám a zájmům.

Realismus a idealismus ve sporu dvou strategií

Někteří analytici jako neokonzervativce Robert Kagan vysvětlují rozdíl zvolených strategií na základě rozdílu v síle obou aktérů. Protiklad mezi multilateralistickou měkkostí Evropanů a imperialistickou tvrdostí Američanů tváří v tvář hrozbě přicházející ze Středního východu ilustruje Kagan následujícím příkladem: „Člověk ozbrojený pouze nožem může dojít k závěru, že medvěd slídící v lese je snesitelným nebezpečím, neboť lovit medvěda pouze s nožem je ve skutečnosti riskantnější než se skrýt a doufat, že medvěd nikdy nezaútočí. Stejný člověk ozbrojený puškou však pravděpodobně dojde k jinému rozvážení snesitelného rizika. Proč by měl riskovat smrtelné zranění, nemusí-li? Tato naprosto normální lidská psychologie napomáhá dnes vrážet klín mezi Spojené státy a Evropu. Velká většina Evropanů se domnívala, že hrozba představovaná Saddámem Husajnem je pro ně snesitelnější než riziko spojené s jeho odstraněním. Američané, kteří jsou silnější, vyvinuli nižší práh tolerance k Saddámovi a jeho zbraním hromadného ničení, obzvláště po 11. září. Obě hodnocení jsou rozumná, vezme-li v úvahu odlišné postavení mocné Ameriky a slabší Evropy.“⁴⁸

Pro zemi v postavení vojenské hypervelmoci by bylo pošetilé zbytečně se při obraně své bezpečnosti a zájmů nechat vázat společnými institucemi a principy. Právě na ty se ale musejí spoléhat slabí. Nemohou-li si svou bezpečnost a zájmy na ostatních „vymoci“ silou, nezbyvá jim než si je „vyjednat“ poukazem k univerzálním principům rozumu a práva. Americká vojenská síla plodí sklon k použití síly, evropská vojenská slabost naopak averzi k použití síly. „Relativní slabost Evropy vzbuzuje mocný evropský zájem na světě, v němž na vojenské síle a tvrdé moci záleží méně než na ekonomické síle a měkké moci – zájem na mezinárodním řádu, v němž jsou mezinárodní právo a instituce důležitější než moc jednotlivých národů, v němž mají velmoci zakázáno jednat jednostranně, v němž všechny národy bez ohledu na svou sílu mají rovná práva a jsou stejně chráněny společně přijatými pravidly mezinárodního chování. Protože jsou relativně slabí, Evropané mají hluboký zájem na odsouzení a následném vymýcení brutálních zákonů anarchického, hobbesovského světa, v němž je moc základní determinantou národní bezpečnosti a úspěchu.“⁴⁹

Slabost nedovoluje Evropanům zajišťovat si bezpečnost jinak než apelem na dodržování obecných pravidel (multilateralismus a diplomacie), síla umožňuje Američanům si těchto pravidel a apelů nevsímat a zajistit si bezpečnost použitím donucovacích prostředků na základě vlastního rozhodnutí (unilateralismus a militarismus). Z tohoto vulgárně nietzscheovského hlediska jsou Evropané moralisty z nedostatku síly, zatímco Američané jsou realisty díky jejímu nadbytku.¹⁰ V protikladu k tomuto Kaganově vymezení je však možné přičíst „realismus“ a „idealismus“ právě opačně. Navzdory důrazu na silové prostředky i státostřednému pojetí mezinárodní politiky formulují neokonzervativní jestřábové své cíle moralistickým jazykem pocházejícím z idealismu nábožensko fundamentalistické i osvícensko racionalistické provenience. Jménem obrany univerzálních morálních hodnot, které jsou v souladu s jejími partikulárními národními zájmy, si Amerika nárokuje právo zasahovat do vnitřních záležitostí ostatních států po celém obvodu planety, a tak zpochybňuje realisty respektovaný princip teritoriální suverenity.

Právě idealismus umožňuje svým poukazem k všelidským hodnotám ospravedlnit celoplanetární panství amerických zbraní. Idealismus vede k imperialistickému pokušení zvláště tehdy, považuje-li se daný národ za vyvolený Bohem či Dějinami přinést ostatním Světlo. Transcendentně ukotvená víra ve vlastní poslání je schopna ospravedlnit jakékoliv prostředky k dosažení nebeských cílů. Realisté naopak považují zahraniční politiku za obstarávání cílů vezdejších – materiálního blaha a bezpečnosti daného národa. Ten při sledování těchto svých zájmů naráží na stejné úsilí ostatních národů. Mezinárodní politika slouží ke zvládnutí těchto konfliktů, nikoliv k misionářskému vnučování hodnot jednoho národa národům ostatním. Na rozdíl od morálních a absolutistických cílů idealistů jsou cíle realistů politické a relativní, a proto ne všechny prostředky jejich dosažení mohou být ospravedlněny.

Právě výjimečná mise prosazování univerzálních hodnot spojená s výjimečnou mocí Ameriky, a tím i „zodpovědností“ za blaho celého světa, má Americe svěřovat právo vyžadovat pro sebe výjimku z multilaterálních mezinárodních uspořádání, v nichž jsou všechny státy – ať již malé nebo velké – podřízeny rovně stejným pravidlům chování. Zdroj legitimacy zahraniční politiky, včetně vo-

jenských zásahů porušujících suverenitu ostatních států, leží podle neoimperialistů v suverénním rozhodnutí americké vlády. Mezinárodní instituce, dohody a konzultace jsou brány v úvahu jen tehdy, jsou-li v souladu s tímto rozhodnutím. Jak poznamenává Stanley Hoffmann, odvolání na sílu jako základní opěrný bod zahraniční politiky jí dává realistický nátěr – „jako by noví excepionalisté byli jen realisté, opilí novou mocí Ameriky jako jediné supervelmoci. Jenže právě ta opilost způsobuje základní rozdíl. Zatímco rozpoznávacím znakem realistů – teoretiků a diplomatů jako Reinhold Niebuhr, Hans Morgenthau, George Kennan či dokonce Henry Kissinger – byl jistý druh rozlišující obezřetnosti a umírněnosti, kdysi oslavované Thukydidem, charakteristikou těchto nových hlasů je přehánění a triumfalismus.“¹¹

Z tohoto antikaganovského hlediska se tedy válečnická razance neokonzervativních jestřábů kolem Bushe jeví jako výraz typického amerického idealismu, zatímco střízlivá diplomacie Evropanů působí jako výraz typického evropského realismu. Klasičtí realisté nepovažovali politiku rovnováhy mocí za nějaký kvazipřirodní mechanismus, ale za historicky ustavenou hru, jejíž pravidla byla spjatá s diplomatickou kulturou rozvinutou evropskými velmocemi po Vestfálském urovnání roku 1648. Na rozdíl od *vulgárních* realistů typu Kagana tito *historičtí* realisté věděli, že kulturně vytvořené a historicky specifické představy o legitimitě hrají pro stabilitu mezinárodních vztahů stejně tak důležitou roli jako strategický kalkul a hrozba silou. (Poměrnou váhu obou faktorů vysvětlovali na základě konkrétního historického kontextu.)

Mezinárodní vztahy nejsou ani pouhým anarchickým měřením sil, ani nebudou nikdy plně pacifikovány v rámci „jednoho světa“ společných institucí. Smysl pro střední polohu mezi hobbesovskou permanentní válkou – v níž se poměruje nahá síla soupeřů – a kantovským věčným mírem – v němž je zkouška sil plně rozpuštěna v procedurách racionálního práva – je vlastní nejen klasickým realistům, ale také současným liberálům, kritizujícím neoimperialismus Bushovy administrativy. Realismus těchto liberálů se projevuje v uznání relativní nezávislosti mocenských vztahů na principech všelidské morálky, které svým univerzalistickým nárokem na všechny příslušníky lidského druhu zpochybňují hranice států a národních identit.

Tuto autonomii politična symbolizuje nastolení principu teritoriální suverenity Vestfálským urovnáním a rozvoj moderního evropského mezistátního systému. Vestfálské urovnání završilo proces vyvazování partikulárních států z obvodu univerzální nábožensky legitimované říše. Rozvoj teritoriální suverenity tak byl na obecnější rovině příznakem osvobodování politiky z poručnictví morálky a náboženství. Právě tuto autonomii politična zpochybňuje Bushův diskurz, když bezprostředně podřizuje politickou sféru boje o moc morálním cílům a v rámci křížáckého tažení proti Zlu oslabuje význam teritoriálních hranic států.

Bushův moralistický a univerzalistický intervencionismus v sobě ovšem nese značnou dávku partikularismu: morální odkaz k univerzálnímu dobru lidstva je smíšen s politickým odkazem ke zvláštnímu dobru národa, který byl Bohem či Dějinami vyvolen přinést lidstvu spásu. Imperiální blud Američanů o vlastní výjimečnosti není v dějinách Západu ničím novým – USA opakují jen sebeklam a trik evropského kolonialismu. Ten také legitimoval úsilí o světovládu poukazem k domněle univerzálním hodnotám, kterou tato vláda měla zajistit.

Dobré úmysly, jimiž se zaklíná současný americký neoimperialismus – lidská práva, svoboda, demokracie – ovšem nejsou přesvědčivé z pohledu většiny obyvatel zemí Středního východu, kteří si pamatují, jak v 80. letech Američané podporovali a vyzbrojovali Usámovy fanatiky v Afghánistánu i Saddámovu tyranii v Iráku, a to s plným vědomím o zločinných praktikách těchto svých tehdejších spojenců. Ani poukaz k řadě rezolucí OSN porušených Irákem a podezření z toho, že Irák vlastnil a vyvíjel zbraně hromadného ničení, na ně nemohly učinit velký dojem, neboť dobře věděli, že ani jedna z těchto skutečností nijak nebránila Americe v bezpodmínečné podpoře Izraele. Z pohledu většiny středovýchodních Arabů a miliónů muslimů z dalších částí světa – ať už jsou orientováni modernisticky nebo tradicionalisticky, sekulárně nebo fundamentalisticky, pravicově či levicově – prostě Američané nehájí „nový světový řád“ a univerzální principy lidství, ale pouze vlastní zájem na ropě a další expanzi své moci. A tak zatímco hrozba islamistického terorismu rozkládá transatlantickou alianci a také západní Evropu samotnou, americká neoimperialistická odpověď na ni naopak stmeluje arabský

a muslimský svět a obdařuje legitimitou jeho samozvané představitelů typu Usámy.

Poté, co šla Amerika s Británií a některé další evropské země do války i přes výslovný nesouhlas Francie a Německa, mohou se Rada bezpečnosti, NATO a EU dostat v příštích měsících a letech na druhou kolej mezinárodní politiky. To by znamenalo radikální proměnu mezinárodního řádu ustaveného po druhé světové válce. Na čem by mohl být založen mezinárodní řád, jehož pilíři by již nebyly tyto organizace a v němž by se Západ rozštěpil na americkou hypervelmoc na straně jedné a západní Evropu (možná samu rozštěpenou) na straně druhé? Pokud budou Američané pokračovat ve svém imperialistickém vzmachu, pak to zcela jistě povede k nárůstu popularity radikálních islamistů a ke zvýšené pravděpodobnosti dalších protiamerických a protizápadních teroristických útoků, které zpětně potvrdí americkou paranoiu a zvýší vůli Ameriky ke světovládě. Mezi americkým Severem a muslimským Jihem se pak začne budovat frontová linie, chápaná extrémními křídly obou stran jako linie mezi judeokřesťanským Západem a arabskoislámským Východem. Neurgickým bodem této linie samozřejmě zůstane palestinsko-izraelský konflikt, který se v takové situaci stěží dočká mírového urovnání.

Tato asymetrická bipolarita (hypervelmoc proti teroristickým sítím a státům-darebákům) pak bude pravděpodobně doplňována a mírněna multipolaritou středně velkých aktérů, jako bude část Evropy vedená Francií a Německem, Rusko či Čína, kteří se budou příležitostně v rámci mezinárodních institucí spojovat proti Americe vždy tehdy, když se její hegemonní ambice stane příliš neúnosnou. Oddělení americké vojenské síly od mezinárodních institucí učiní tuto sílu bezuzdnou a tyto instituce bezvýznamné. Rozluka mezi mocí a legitimitou povede k velmi těkavé mezinárodní situaci.

9. Protiirácké tažení

„Říkají nám, že bychom se měli bát Saddáma Husajna, třebaže hrozba jeho režimu Británii a Americe je evidentně nepatrná. Dodávají proto, že bychom se ho měli bát v jakési nespecifikované

budoucnosti, až se teroristé dostanou ke zbraním, které on vyrobí, pokud ho neodzbrojíme.

Žádají po nás, abychom vstoupili do stavu nekonečné války. Ve skutečnosti je mnohem pravděpodobnější, že takové zbraně jsou právě teď přístupné v Rusku; je také pravděpodobnější, že se staneme cíli takových útoků v důsledku této války. Ve své předmluvě k Národní bezpečnostní strategii USA z posledního září prezident Bush říká: ‚Protiteroristická válka globálního dosahu je globálním podnikem nejistého trvání.‘ Úkol je tedy nekonečný.

11. září 2001 byla jednou z nejvíce zneklidňujících věcí skutečnost, že útok byl viditelný na nebi, zatímco jeho původcem bylo množství potenciálně množujících se neviditelných buněk (přesný opak Kosova, kde se nehledal původce – naparující se Milošević –, ale jeho zločiny – masové hroby). Tak si to tedy rozdejme s padouchem, o němž všichni víme, že je padouch – žádný z odpůrců války to nepopírá –, a kterého má celý svět na očích. Cílem je, abychom se ‚my‘ cítili lépe.

Jedná se tedy o jiný strach, o strach, o němž nikdo nemluví – strach z nemohoucnosti. Rétorika vlády je schopná pojmenovat jen takový strach, který může vyhodit do povětří. Když Bush hovoří o zajištění nového světového řádu, když obhájci války mluví o osvobození lidu Iráku, neměli bychom se jen tázat, zda-li je toto – a ne ropa či kontrola Středního východu – tím pravým motivem. Měli bychom se také tázat, jakou fantazii se po nás požaduje udržovat. Americká snaha o ‚převahu v plném rozsahu‘ (*full spectral dominance*)... připomíná zlost dítěte, které naráží na meze své moci. Jenže Spojené státy jako nejsilnější vojenská moc na světě mají schopnost vypustit síly, o nichž dítě může jen snít.

A právě toho bychom se měli navzdory oficiálnímu stanovisku... nejvíce bát.“

Jacqueline Rose¹²

Bushův projev ke kadetům vojenské akademie ve West Pointu v červnu 2002 formuloval nárys doktríny preemptivních zásahů, jejímž prvním testovacím případem se mělo stát tažení proti Iráku. Racionálním jádrem této pozice je, že z psychologických, logistických a technologických důvodů není možno ve válce proti terorismu používat strategie odstrašování a zadržování, ale je třeba za-

sáhnout proti potenciálním útočníkům dříve, než se sami odhodlají k činu. Tato strategie čerpá přesvědčivost z obrazu sebevražedných útočníků – jak lze odstrašit soupeře, kteří se tak jako tak rozhodli obětovat v boji život? Aby zdůvodnil vojenské svržení Saddáma Husajna, poukazoval Bush na jedné straně k jeho údajnému – nikdy neprokázanému – spojení s al-Káidou, na straně druhé pak tvrdil, že prostředky hromadného ničení v rukou Iráku představují reálné nebezpečí pro USA, mimo jiné také proto, že by je Irák mohl předat teroristům z al-Káidy.

Hlavní argument proti Bushovu použití doktríny preemptivních zásahů na přístup k Iráku poukazoval k rozdílu mezi teroristickými fanatiky typu Usámy a tyranu se státní mocí v rukou typu Saddáma. Zdá se, že na rozdíl od sebevražedné logiky prvních jednájí druzí v souladu s konvenční politickou logikou přežití. Proto je strategie zastrašování a zadržování v případě neposlušných a svému okolí nebezpečných států stále tou nejrealističtější strategií – považujeme-li za znak realismu, že se snaží použít co nejučinnějších prostředků pro minimalizaci nebezpečí. Jak upozorňovali liberální mohl přinést více problémů a reálného nebezpečí pro americké zájmy a životy než pokračování v dosavadní zadržovací taktice. Zatímco toto zadržování snižovalo pravděpodobnost agresivní akce Iráku, vojenský zásah ji naopak zvyšoval – v situaci boje o své holé politické a fyzické přežití se Saddám skutečně mohl pokusit použít zbraní hromadného ničení, pokud by je měl k dispozici. Mnozí dodávali, že akce provedená proti vůli evropských spojenců i většiny arabských a muslimských zemí podpoří antiamerikanismus v muslimském světě, přivede množství nových dobrovolníků do islamistických hnutí, bude aktivovat „spící“ buňky teroristických sítí a posílí jejich připravenost a odhodlání k akci. Nebezpečí pro prozápadní síly ve světě i samotné západní společnosti se tedy nemělo snížit, jak tvrdil Bush, ale naopak zvýšit.

O co tedy mělo jít ve válce, pokud ne o zvýšení bezpečnosti? Teze protiválečných demonstrantů, že v ní mělo jít o „krev za ropu“ zdaleka není evidentní, alespoň z krátkodobého hlediska. Jak napsal v předvečer války John B. Judis: „Kdo je obeznámen s postoji amerických ropných společností, ví, že tato teze je nepravděpodobná. Na konci devadesátých let ropné společnosti lobbily za zrušení sankcí proti Iráku. A většina manažerů těchto

společností je krajně ostražitá k Bushově politice vůči Iráku, která podle nich může oblast destabilizovat.¹³ Dlouhodobě je ovšem zřejmé, že Střední východ je strategickou oblastí amerických zájmů právě díky americké závislosti na jeho ropě, a že proto jedním z motivů války skutečně bylo zabránit Saddámovi v nabytí vojenské síly, která by mohla destabilizovat oblast – například podnícením Izraele k závodům ve zbrojení či k preemptivnímu úderu. Zabránění takové eskalace v oblasti bylo podle Judise jedním z politicky racionálních geopolitických motivů. Vedle něj však hrál klíčovou roli šok z náhle prokázané zranitelnosti – nová hrozba byla díky 11. září i pozdějším útokům antraxem pocitována jako naléhavá a bezprostřední, vyžadující okamžitou a rozhodnou odpověď jako signál do arabského a muslimského světa. „Bush, Cheney a Rumsfeld se zřejmě nechali přesvědčit neokonzervativci, že útok přiměje arabské vůdce, aby se vypořádali se svými lokálními teroristy a s antiamerikanismem ve svých školách a médiích.“¹⁴

Myšlení neokonzervativců lze shrnout následovně. Protizápadní terorismus má své centrum na Středním východě, který je zároveň světovou zásobárnou strategicky důležité suroviny. Ovládnutí oblasti a proměna jejích společností na poslušné spojence Ameriky musí být proto logicky prvním aktem „čtvrté světové války“ (Eliot Cohen). V prvních dvou válkách se Spojené státy vypořádaly s německým nacionalismem a fašismem, ve třetí – studené válce – pak se Sovětským svazem a s komunismem. Nyní je na řadě islamismus a jeho spojenci mezi neposlušnými státy Jihu. K tomu, aby zajistila svou bezpečnost a zájmy, musí Amerika obhajovat všelidské principy. Jako v předcházejících válkách i v nynější válce se musí překrýt a vzájemně posílit wilsonovský univerzalizmus – šíření všelidských hodnot svobody a demokracie – a rooseveltovský partikularismus – obhajoba bezpečnosti (boj proti terorismu) a národních zájmů (zajištění přístupu k ropě). Propojenost současného globalizovaného světa ještě více posiluje tezi studené války, že bezpečnost a zájmy Ameriky mohou být ohroženy kdekoliv, což dává Americe právo používat vynucující moc pro jejich zajištění po celém obvodu planety. Podobně jako za studené války i nyní tento národněbezpečnostní globalismus nachází svou legitimaci v morálně-politickém univerzalizmu. Amerika bude tím bezpeč-

nější a ekonomicky stabilnější, čím více společností planety přijme její sociálněpolitický model, do kterého se vtělily všelidské hodnoty. To platí tím spíše pro semenišť terorů, kterým je Střední východ: šíření svobody a demokracie v této oblasti je v dokonalé shodě s obranou bezpečnosti Ameriky i s obhajobou jejího zájmu na zajištění přístupu k ropným nalezištím. Šíření univerzálních hodnot je v souladu s partikulárními americkými cíli.

James Woolsey (ředitel CIA v letech 1993–1995), jeden z čelných neokonzervativců, dříve než se zapojil do americké civilní správy dobytého Iráku, zasadil americké středovýchodní tažení do kontextu světodějinné role Ameriky v prosazování všelidských hodnot následujícím způsobem: „Necht' si Saddám Husajn, autokraté z královské rodiny Saúdů i teroristé uvědomí, že nyní, již počtvrté v průběhu sta let, se Amerika probudila. Tato země je na pochodu. Nevybrali jsme si tento boj – to udělali baasističtí fašisté, šíitští a sunnitští islamisté –, ale nyní jsme v něm. A existuje pouze jeden způsob, jakým jsme schopni v tomto tažení zvítězit. Je to ten způsob, jímž jsme vyhráli první světovou válku tím, že jsme bojovali za Wilsonových 14 bodů. Je to ten způsob, jímž jsme vyhráli druhou světovou válku tím, že jsme bojovali za Churchillovu a Rooseveltovu Atlantickou chartu. Je to ten způsob, jímž jsme vyhráli studenou válku tím, že jsme bojovali za vznešené ideje nejlépe vyjádřené prezidentem Reaganem, ale před ním také na začátku důležitým způsobem prezidentem Trumanem. Podobně jako světové války minulosti ani tato válka není válkou nás proti nim. Není válkou mezi zeměmi. Stejným způsobem, jakým jsme přesvědčili Lecha Walesu, Václava Havla a Andreje Sacharova, že jsme na jejich straně, musíme nyní přesvědčit také lidi Středního východu, že jsme na jejich straně.“¹⁵

Vedle tohoto neokonzervativního zdůvodnění antisaddámovského tažení byl jistě jedním z jeho zdrojů také kovbojský kulturní *habitus* Bushe, Cheneyho i Rumsfelda, jenž hledá co nejjednodušší vybití agrese v situaci nejistoty – nejlépe na personalizovaného, jasně politicky i teritoriálně lokalizovatelného nepřítele. Usámu nedopadli ani „mrtvého, ani živého“, tak si tento neúspěch chtěli kompenzovat na Saddámovi. Další příčinou iráckého tažení byla snaha udržovat vlnu patriotismu, který přinášel daleko větší podporu Bushovi a republikánům, než by měli v situaci normality

a míru. Podobně jako řada jiných národních vůdců v jiných zemích a jiných historických okamžicích si i Bush uvědomil, že vládnout zemi, která je ve válce, dává danému vůdci nejen zvláštní pravomoci, ale také bonus zvláštní podpory obyvatelstva. Vnější nepřítel pomáhá k udržení vnitřní moci – vzpomeňme jen, jak válka o Falklandy pomohla roku 1982 Margaret Thatcherové.

Další možná motivace se netýká ani tak konzervativců Bushe, Cheneyho a Rumsfelda jako jejich neokonzervativních poradců a podřízených, mnozí z nichž jsou kulturními i osobními vazbami spjati s Izraelem a politickými vazbami pak s pravicovým blokem Likud. Z hlediska těchto neokonzervativních „přátel Izraele“¹⁶ se běžně výtky, že se zvednutím irácké karty administrativa vyhýbala izraelsko-palestinskému konfliktu mýjely cílem. To, že lidé jako Perle, Feith či Wurmser prosazovali odstranění Saddáma u izraelské pravicové vlády, dříve než tak činili u vlády americké (viz 6. kapitola), svědčí naopak o tom, že protisaddámovská kampaň byla mimo jiné i výrazem strategické úvahy týkající se právě tohoto konfliktu. Tato úvaha však nebyla vedena vůlí k dokončení mírového procesu z Osla, ale naopak vůlí k jeho zmrazení či přerušení. Pohybovala se v rámci realistického kalkulu vojensko-politické rovnováhy: svržení režimu v Iráku by převážilo tuto rovnováhu na stranu Ameriky, Izraele, Turecka a arabských chráněnců Ameriky Egypta a Jordánska. Palestinská samospráva by přišla o nejvýraznějšího agresivně protiizraelského i protiamerického arabského spojence na Středním východě. Šaron by měl připravenou silnou vyjednávací pozici ke konečnému řešení palestinské otázky. Tímto řešením by v případě vzrůstající teroristické aktivity palestinských radikálů mohla být definitivní reokupace velkých částí Západního břehu a pásma Gazy a masové deportace Palestinců, a nebo zřízení územně fragmentované palestinské politické entity, která by nominálně byla státem, ale reálně by jí scházely atributy suverenity, jakými jsou kontinuita hranic a schopnost jejich vojenské kontroly.

Izraelská pravice i washingtonští jestřábové mohli poukazovat ke zkušenosti z první války v Perském zálivu, v níž Arafat svým příklonem k Saddámovi ztratil štědrú materiální podporu Kuvajtu a dalších arabských zemí, které byly v protisaddámovské koalici. Zároveň ztrácel vliv na okupovaných územích, neboť se tam díky první Intifádě utvořila lokálně zakořeněná palestinská elita,

již neměl plně pod kontrolou. Finanční i politická slabost ho přiměly vsadit vše na návrat na západní břeh Jordánu a přijmout mírový proces bez toho, že by od Američanů a Izraelců získal dostatečné garance ohledně geografické i politické podoby budoucí palestinské autonomie. Analogie s touto situací po první válce mohla vést „přátele Izraele“ v americké administrativě k hypotéze, že po vyřízení Saddáma v druhé válce a převážení poměru sil na Středním východě ve prospěch Ameriky a Izraele bude jednodušší dokončit započaté dílo a definitivně pacifikovat palestinskou ambici ke zřízení plnohodnotného suverénního státu na všech okupovaných územích a v části Jeruzaléma.

Meze tvrdé moci

Naznačená úvaha o výhodné změně poměru sil na Středním východě se pohybuje ve vyšlapaných kolejích vulgárně realistického důrazu na tvrdou moc fyzického donucení a ignoruje měkkou moc veřejného mínění, nestátních sítí solidarity, islamistického a evropského antiamerikanismu, arabského a muslimského smyslu pro čest atd. Ignoruje také „moc bezmocných“ – těch, které resentment, pocit urážky a beznaděje vede k tomu, že ze sebe dělají chodící bomby. Tváří v tvář takovým bombám se stávají bezmocní i ti nejmocnější. Jak se přesvědčil Šaron v průběhu druhé Intifády (ale před ním i generál de Gaulle během alžírské války za nezávislost), ani organizačně, technologicky a morálně sebelépe připravená armáda není schopna uspokojivě zvládnout odpor kolonizovaného obyvatelstva a jeho teroristicko-partyzánských (často samozvaných) obránců. Jako by Bush na poli Středního východu (pokud ne celé planety) věřil ve stejnou strategii, v níž věří Šaron na okupovaných územích a Putin v Čečensku.

Výsledky takové strategie jsou však přinejlepším sporné. Ani jedna z opakovaných re-okupací Západního břehu a Gazy za druhé Intifády nezabránila dalším sebevražedným atentátům. Místo rychlého konce čečenského odboje, který Putin slíbil svým spoluobčanům roku 1999, neprošel od zahájení operace jediný měsíc bez obětí Rusů a Čečenců, ať již ve zbrani či civilistů. Ani nejsofistikovanější technologie a vojenská organizace nezabrání odhodlané skupince fanatiků či zoufalců vyzbrojených noži provést někdy

v budoucnu něco podobného, k čemu došlo 11. září 2001. Maximalizace vojenské moci a neokolonialistická politika nesnižuje zranitelnost Ameriky, Izraele či Ruska, ale zvětšuje ji – posiluje totiž nenávisť a odhodlanost postižených a těch, kteří se s nimi solidarizují.

Civilní oběti protiteroristických zásahů dodávají zpětné ospravedlnění teroristickým útokům. Čím tvrdší je zásah nasměrovaný do zemí třetího světa v rámci boje proti terorismu – ať už se jedná o Afghánistán či o Irák – tím větší je demonizace Ameriky v očích části jeho obyvatel a elit a tím legitimnější se pak zdá teroristická odpověď. Použití tvrdé moci má vedle zastrašujícího efektu zároveň efekt sebe-naplnujícího se proroctví, jenž lze také za použití lingvistické terminologie nazvat performativním: útok, ospravedlnovaný bojem proti nepříteli, tohoto nepřítele vytváří z civilního obyvatelstva, na něž dopadají „postranní důsledky“ útoku, i z potenciálních sympatizantů, kteří sledují útok v médiích a solidarizují se s utrpením jeho nevinných obětí i heroismem odbojářů. Pokud je útok zaměřen na oblast, jejíž obyvatelstvo již předtím mělo ambivalentní vztah k útočníkovi – a právě takovou oblastí je Střední východ – pak je pravděpodobné, že z ambivalence se stane jednoznačné nepřátelství.

Tvrdá moc tedy vytváří strach, nedůvěru, nepřátelství. Naopak strategie měkké moci generují přitažlivost a dobrovolný souhlas. Tím, že dávají najevo ohled a respekt, vytvářejí vztahy důvěry. Na nezbytnosti rozvinutí měkké moci se s Evropany shodovali američtí odpůrci války vycházející z nejrůznějších, často protikladných ideově-politických pozic: realističtí analytici mezinárodních vztahů jako John Mearsheimer a Stephen Walt, konzervativní izolacionisté jako Pat Buchanan, liberálové jako Nye či Ruggie i mluvčí demokratické levice jako Michael Walzer, Ted Gitlin či Benjamin Barber.¹⁷ Konzervativní pravice a liberální levice došla v těchto svých reprezentantech k minimálnímu realistickému konsenzu, vyjádřenému Josephem Nyem: „Úspěch amerického vůdcovství nebude záviset pouze na vojenské či ekonomické moci, ale také na měkké moci naší kultury a hodnot a na politikách, které způsobí, že ostatní budou cítit, že jsou konzultováni a že je brán ohled na jejich zájmy. Řeči o říši nás oslňují a svádějí k přesvědčení, že se můžeme obejít bez ostatních.“¹⁸

Ztroskotání transatlantického kompromisu

Tento důraz na měkkou moc reprezentuje v Bushově administrativě Colin Powell, jenž spolu se svým náměstkem Richardem Armitagem a ředitelem CIA Georgem Tenetem představuje třetí skupinu podílející se na formulaci americké zahraniční politiky (vedle neokonzervativců Wolfowitz, Perlea či Feitha a konzervativců Cheneyho, Rumsfelda či Boltona). Po 11. září konvergovaly všechny tři proudy do postoje, jenž lze nazvat imperialistickým – všechny považovaly za hlavní strategický cíl Ameriky udržet a posílit její planetární nadvládu. Volby konkrétních cílů a prostředků se však u těchto tří proudů liší v závislosti na základním zdůvodnění tohoto strategického cíle. Neokonzervativci odůvodňují americkou hegemonii projektem šíření univerzálních hodnot, k němuž je Amerika vyvolena dějinami – lidských práv, svobodného podnikání a demokracie. Konzervativci považují hegemonii za nezbytnou k zajištění bezpečnosti a dalších národních zájmů Ameriky. A konečně realističtí multilateralisté jako Colin Powell chápou americkou hegemonii jako prostředek k zajištění stabilního a na kooperaci založeného mezinárodního prostředí, výhodného konec konců pro všechny národy, nejen pro Ameriku. Z hlediska těchto odlišných ospravedlnění je možno první imperialismus nazvat demokratickým, druhý národněbezpečnostním a třetí multilateralistickým.

Jak bylo řečeno, multilateralismus sdílela s Powellem a oponenty Bushe z Demokratické strany i značná část západoevropských politických elit. Evropané se během prvního roku po atentátech snažili využít transatlantického spojení k osedlání a legitimaci amerického imperiálního rozmachu multilaterálními procedurami. Powell – podpořen zvnějšku Tonym Blairem – přiměl Bushe, aby v září 2002 předstoupil s iráckou kauzou před OSN a vyzval ostatní národy světa ke spolupráci s USA na pacifikaci irácké hrozby. Výsledkem tohoto kroku byla rezoluce 1441 Rady bezpečnosti z 8. listopadu 2002. Ta měla nastartovat proces, na jehož konci mělo být buď sebeodzbrojení Iráku, nebo vojenský zásah proti němu legitimovaný mezinárodním společenstvím: Saddám Husajn měl buď doložit, že nemá zbraně hromadného ničení, nebo se jich za pomoci inspektorů OSN zbavit, nechtěl-li čelit „vážným důsledkům“.

Ve formulí „odzbrojení“ byla nalezena střední poloha mezi americkou touhou po válce a změně režimu a evropskou touhou po míru a udržení stability. Tato formule stanovovala krajním pozicím omezující podmínky. K válce se mělo přikročit pouze tehdy, dala-li se předtím příležitost míru, a mír měl být zachráněn pouze tehdy, využil-li by Saddám poslední šanci ke kooperaci.

Protože společný cíl odzbrojení byl kompromisem mezi americkým cílem válečného svržení režimu a evropským cílem udržení míru, každá strana riskovala, že nedosáhne svého původního cíle. Proto se kompromis nelíbil americkým jestřábům, ani evropským holubicím. První se obávali, že Američané nebudou moci svrhnout Saddáma, pokud se tento rozhodne kooperovat a odzbrojit. Druzí se obávali, že Evropa bude zatažena do války, pokud bude Saddám pokračovat v nespolečnosti.

Ostatně Bushovy, Rumsfeldovy a Cheneyho výroky značně kolidovaly mezi diskurzem přijatého kompromisu s jeho důrazem na *odzbrojení Saddáma* a původní rétorikou s jejím důrazem na *svržení Saddáma*. Výše citovaný Judis píše: „Bush navenek přijal Powellovu strategii, zároveň se však stále choval tak, jako by skutečným cílem administrace byla změna režimu. Nejenže vyslal vojska na Střední východ, ale také prozradil, že probíhá plánování války... Jistě, Husajn by nikdy neumožnil inspektorům návrat do Iráku, pokud by Bush nevytvořil věrohodnou hrozbu na iráckých hranicích. Avšak Bush nikdy nedal najevo opatrným spojencům či Bagdádu, že pokud by irácký diktátor splnil rezoluci 1441, Spojené státy by se stáhly z bezprostřední blízkosti Iráku (a smířily by se s koexistencí se Saddámem). Nikdy nevyaslal ministra zahraničí (jako jeho otec poslal Jamese Bakera v předvečer války v Perském zálivu), aby Husajnovi vysvětlil, že odzbrojení je alternativou k válce. Místo toho úředníci administrativy opakovali novinářům, že nemají důvěru ve Spojené národy a že válka je nevyhnutelná... V *Národní bezpečnostní strategii*, zveřejněné po prezidentově zářijové řeči v OSN, navíc stálo, že ‚Spojené státy se sice budou neustále snažit získat podporu mezinárodního společenství, v případě potřeby však budou jednat samostatně.‘ ... Evropanům... to jen dotvrzovalo, že Amerika měla aspiraci stát se novým Římem... Zdá se, že Bush promarnil příležitost vyhnout se válce, a nebo do ní jít za co nejvýhodnějších podmínek. Pokud by administrace

učinila zřejmým, že by přijala odzbrojený Irák bez Husajnova svržení, možná že by tak nakonec přinutila iráckého diktátora dodržet rezoluci 1441. Pokud by Husajn přesto odmítl spolupracovat, administrace by požívala široké podpory mocné koalice, s níž by šla do války... Místo toho budou někdejší spojenci stejně jako nesmiřitelní nepřátelé považovat válku za pokus George W. Bushe zmocnit se Středního východu.“¹⁹

Strany kompromisu se navíc nemohly shodnout na postupu, jakým mezinárodní společenství zhodnotí Saddámovu reakci a rozhodne o své následné odpovědi: bude k tomu potřeba druhé rezoluce? Zatímco v listopadu Francie hájila první názor a USA s Velkou Británií druhý, na konci února se pozice obrátily – Francie spolu s Německem a Ruskem (a za souhlasu Číny) podepsaly 24. února memorandum vyzývající ke zintenzivnění inspekci, zatímco USA, Británie a Španělsko (za souhlasu Bulharska) dokončily ve stejný den první verzi rezoluce, kterou měla Rada bezpečnosti odtroubit válečný zásah.

Tím se jen dále zvětšila mezera mezi dvěma stranami Atlantiku i uvnitř EU, která se otevřela na přelomu ledna a února 2003. Roztržku započalo společné prohlášení Chiraka a Schrödera z 22. ledna u příležitosti čtyřicátého výročí uzavření tzv. elysejské smlouvy mezi Adenauerem a de Gaullem roku 1963. Oba státníci odmítli válečné řešení a slíbili, že udělají vše pro udržení míru. Chirac tak učinil úrok z pozice středu mezi bezpodmínečnou podporou americké války Tonym Blairem a bezpodmínečným odmítnutím této války Gerhardem Schröderem směrem ke Schröderovi. Tím spustil nejen uštěpačné reakce jestřábů z americké administrativy v čele s Donaldem Rumsfeldem, ale zároveň vehnal do jejich náručí také americké pragmatické multilateralisty jako Colina Powella, jejichž výzvy k hledání kompromisu s Evropou ztratily na důvěryhodnosti. (Powell pak 5. února prezentoval v Radě bezpečnosti doklady Saddámovy nespolupráce, jež měly ospravedlnit vojenský zásah.) Tváří v tvář možnosti, že Francouzi zablokují proválečnou rezoluci Rady bezpečnosti OSN, zorganizovala angloamerická lobby proamerické petice dvou skupin evropských států – „dopis osmi“ ze 30. ledna (Velká Británie, Španělsko, Itálie, Portugalsko, Dánsko, Polsko, Maďarsko a Česko) a „dopis desíti“ uchazečů o členství v NATO z 5. února (Slovensko, Bulharsko,

Rumunsko, Slovinsko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Albánie, Chorvatsko, Makedonie).²⁰ Rumsfeld pak postavil tuto „novou“ Evropu proti „staré“, představované Německem a Francií.

Zatímco v listopadu stavěla Francie most mezi britsko-americkým „speciálním vztahem“ na straně jedné a Německem na straně druhé, od konce ledna byl spor stále intenzivněji pocíťován jako spor USA s Francií. Tím, co si Američané vykládali jako útok Francie ze středové pozice (válka jako poslední možnost poté, co byly vyčerpány všechny dostupné mírové prostředky) do mírového tábora (bezpodmínečné „ne!“ válce), uvolnila Francie roli transatlantického zprostředkovatele Velké Británii. Británie pak díky své dopředu deklarované blízkosti Washingtonu měla velmi malé šance na stavění mostu. Ani její akcent na multilateralismus a vyváženější pojetí izraelsko-palestinského konfliktu nebyly s to scelit rozklíčující se jednotu Západu. Zprávy zbrojních inspektorů z 27. ledna, 14. února a 7. března 2003 nepřinášely kýžený soulad, ale odlišné reakce na ně jen zesilovaly pnutí.

V tomto období byla v transatlantickém vztahu postupně nahrazena dobrá vůle k nalezení kompromisu nedůvěrou. Strany se začaly vzájemně podezřívat z nedostatku ochoty k dosažení shody. Ať už tato podezření byla oprávněná či ne, výsledek chování, na nich založeném, z nich učinil skutečnost. Zesilování amerických válečných příprav utvrdilo některé Evropany v čele s Francií a Německem, že Američané již o válce rozhodli předem a bez ohledu na výsledek inspekcí a vyjednávání se západními a dalšími partnery v Radě bezpečnosti. Vstřícná gesta Francie směrem k německému pacifismu naopak utvrdila Američany (včetně multilateralistů typu Powella), že Evropané rozhodli podobně jednostranně a předem o míru. Každá strana začala vidět v přistoupení druhé strany na formulí odzbrojení jen trik na dosažení jejího původního cíle: Američané podezřívali Francouze (a další evropské kritiky) z toho, že „odzbrojení“ pro ně bylo jen cestou k udržení *statu quo* a k *appeasementu* Saddáma. Francouzi podezřívali Američany (a čím dál tím více i Brity) z toho, že „odzbrojení“ pro ně bylo jen cestou k vojenskému útoku.

Krise transatlantického vztahu měla svůj první vrchol ve druhém únorovém týdnu 2003 a vrchol druhý o měsíc později. V prvním krizi blokovaly Francie, Belgie a Německo v rámci NATO několik

dnů žádost Turecka o započetí konzultací ohledně obrany Turecka v případném konfliktu. Po překonání této roztržky 16. února následovalo společné prohlášení států EU 17. února, ve kterém se na jedné straně zdůrazňovala nutnost zintenzivnit inspekce, na straně druhé však také možnost použití síly, pokud inspekce díky iráckým obstrukcím ztroskotají. Tímto podmíněným připuštěním války zamířili Francouzi znova ke středu, kde se setkali s Brity, Španěly, Italy a dalšími příznivci zásahu. (Němci šli naopak připuštěním možnosti války za svou oficiální pacifistickou pozici.)

Prezident Chirac si kompromis kompenzoval výpadem, který v den vydání společného evropského prohlášení učinil proti středo- a východoevropským signatářům výše zmíněných proamerických dopisů – podle něj „zmeškali příležitost mlčet“, čímž si mohli způsobit potíže ve svém úsilí o vstup do EU. Ústy Chirakovými tak Francie oslovila tyto své spojence stejně povýšeným tónem, jakým v předcházejících měsících oslovoval Rumsfeld své spojence západoevropské. Posílila tím podezření, že jí místo racionálního řešení irácké krize jde jen o nové potvrzení vlastních velmocenských ambicí tváří v tvář angloamerické hegemonii. Podobně jako předtím Bush také Chirac dal najevo, že ten, kdo je blíže rivalům Francie, je automaticky proti ní. Tím ovšem hrál do karet konzervativcům typu Rumsfelda či neokonzervativcům typu Wolfowitz, kteří se od začátku svého působení v Bushově administrativě netajili tím, že by jim takový vnitroeuropejský rozkol nevalil – pokud by totiž významná část Evropy byla vojensko-politicky loajální Americe, pak by německo-francouzská vzpoura nemohla ohrozit americkou celoplanetární převahu. Skutečnou výzvu americké hegemonii by znamenala pouze neposlušnost *jednotné Evropské unie*.

Jak napsal Pierre Hassner na počátku posledního únorového týdne, kdy byl Radě bezpečnosti odevzdán britsko-americký návrh druhé rezoluce hrozící válkou i francouzsko-německo-ruské memorandum vyzývající ke zintenzivnění inspekci (oba texty začala Rada bezpečnosti projednávat 27. února): „francouzsko-americká spolupráce funguje báječně: Washington a Paříž si moudře rozdělily úkoly a s pozoruhodným úspěchem se snaží podkopat Evropskou unii, NATO i OSN a jejich prostřednictvím zároveň západní jednotu i naděje na mír na Blízkém východě i jinde. Dvěma roky agresivního unilateralismu a manicheistické a imperiální rétoriky

posloužily USA Saddámu Husajnovi – umožnily mu vypadat jako první oběť dobrodružného regionálního i celosvětového projektu. Svým opuštěním ideje druhé rezoluce Rady bezpečnosti i ideje odzbrojení či ‚zadržení‘ Saddáma Husajna zase posloužila Francie Spojeným státům – umožnila jim stavět se do pozice zastánců multilateralismu a poskytla jim alibi k zahájení války bez mandátu. Největšího posílení se dočkal nejen Saddám Husajn a američtí neoimperialisté (kteří od začátku chtěli obejít OSN), ale také globální konfrontace, které jsme chtěli a mohli zabránit.⁴²¹

V této formulaci Hassner rozděluje vinu za vnitrozápadní rozkol rovným dílem mezi Ameriku a Francii: první jej měla způsobit svým imperialismem, druhá svým příklonem k německému pacifismu. Každá ze stran samozřejmě taková obvinění odmítala: Bush se zaklínal nezbytností bránit bezpečnost USA a posláním Ameriky osvobodit irácký lid od tyranie; Chirac se zaklínal zodpovědností Francie za udržení stability na Středním východě a výtku pacifismu odmítal poukazem k tomu, že odzbrojení prostřednictvím diplomatického tlaku funguje, takže síla nemusí být použita.

Cesta k válce

Propast se nezvratně prohloubila ve druhém březnovém týdnu 2003. Francouzský ministr zahraničí Dominique de Villepin hájil na jednání Rady bezpečnosti 7. března po další zprávě inspektorů „mírové“ prostředky odzbrojení proti bezprostřednímu použití síly. Obě strany Atlantiku se ostře lišily v popisu situace. To, co se jedné straně jevilo jako cesta k odzbrojení, se druhé straně jevilo jako opuštění tohoto cíle ve jménu udržení míru. Každá z protikladných pozic měla svou Achillovu patu: zatímco Američané nebyli schopni přesvědčivě doložit, že Saddám zatlačený mezinárodním společenstvím do rohu stále ohrožuje svět a Ameriku, Francouzi nebyli s to vyvrátit tezi, že bez masivní přítomnosti amerických vojsk a věrohodné hrozby jejich použití, by „mírové prostředky“ odzbrojení nefungovaly.

Zatímco významná část americké veřejnosti – masírovaná propagandou Bílého domu a většiny amerických médií – skutečně věřila tomu, že Saddám představuje bezprostřední bezpečnostní

hrozbu Americe a považovala tudíž válku za spravedlivou, významná část evropské veřejnosti to považovala za paranoidní blud či v horším případě za cynickou propagandistickou manipulaci – jak mohl Saddám obležený inspektory a americkými a britskými vojsky představovat ohrožení Ameriky? Pokud však bezpečnostní důvod nebyl tím pravým, musel jím být důvod jiný – touha po zajištění kontroly nad zemí s obrovským ropným bohatstvím spojená s imperiální ambicí ovládnout svět.

Proti těmto podezřením se Američané dovolávali litery a ducha rezoluce 1441, která požadovala plnou kooperaci s inspektory a aktivní sebeodzbrojení Iráku, bez nichž si měl Irák vědomě přivodit „vážné důsledky“. Každý přece viděl, že Saddám nespolupracuje obsahově – „na substanci“ (*on substance*) –, ale pouze formálně – „na procesu“ (*on process*). Proč tedy Francouzi odmítali diskutovat specifikaci „vážných důsledků“? Odpověď Američanů a Britů byla jednoznačná: zřejmě proto, že listopadová rezoluce i inspekční proces byly jen záminkou udržení *statu quo* – tedy vlastně skrytou kolaborací se Saddámem. Tam kde v očích Francouzů Američané směřovali za každou cenu (tedy bez racionálního zvažování nákladů a zisků) k válce, směřovali Francouzi v očích Američanů za každou cenu (tedy včetně implicitní podpory Saddámovy úsilí o vyzbrojení zbraněmi hromadného ničení) k míru. Společná půda, na níž se překrývaly obě pozice ve shodě na cíli odzbrojení, zmizela ve chvíli, kdy se obě strany začaly podezřívát, že „odzbrojení“ je jen záminkou pro jiný cíl – rozpoutání války v případě Washingtonu, udržení míru v případě Paříže.

Obě strany byly navíc chyceny v psychologické dynamice boje o uznání, typické pro konflikty tohoto typu. V nich nikdy nejde pouze o věcnou stránku sporu, ale vždy také o to, aby danou stranu druhá strana uznala jako partnera či soupeře, jehož slovo má váhu a je hodné respektu. Šlo čím dál tím méně o racionalitu společného postupu a čím dál tím více o vlastní sebepotvrzení tváří v tvář druhému. Jinak řečeno: od ledna to stále více vypadalo tak, že důvodem Francie a Ameriky pro držení protikladných stanovisek nebyla analýza reality na místě (úspěšnost či neúspěšnost odzbrojovacích inspekcí v Iráku), nýbrž to, že tato stanoviska přijaly obě strany v minulosti a že jejich opuštění by znamenalo ztrátu tváře a věrohodnosti.

Pro zatvrzení Francie navíc hrály důležitou roli celosvětové protiválečné protesty. Série protiválečných demonstrací, která vrcholila demonstracemi v hlavních městech evropských i neevropských států 15. února, vzbudila ve Francii pocit, že v Radě bezpečnosti zastupuje mírový konsenzus světové veřejnosti. Není sporu o tom, že tato podpora oživila ve Francii tradiční velmocenské ambice, které byly pohřbeny dekolonizací a budováním Evropské unie.

USA mohly na druhé straně stěží připustit, že by válka nebyla nutná poté, co po mnoho měsíců tvrdily opak. S každým dalším tisícem vojáků, jenž dorazil na Střední východ, bylo stále méně možné odvolat cíl, kvůli němuž tam byli vojáci vysláni. Bylo čím dál tím méně představitelné, že by USA nakonec nepoužily vojenskou sílu shromážděnou na Středním východě (k 11. březnu bylo v oblasti zhruba 225 tisíc amerických a 45 tisíc britských vojáků). Fakt přítomnosti obrovské vojenské síly tak převrátil logiku strategické úvahy – místo aby účel určoval prostředky, staly se mobilizované prostředky hlavním argumentem pro určení účelu – vojska připravená k boji ospravedlňovala započetí války.

Po zprávě inspektorů ze 7. března 2003 se Britové pokusili o kompromis ve formulaci druhé rezoluce – ta měla dát Saddámovi poslední šanci ukázat ochotu ke spolupráci do pondělí 17. března. Lhůtu formulovanou pouze „ve dnech“ však považoval francouzský ministr zahraničí de Villepin za pouhou záminku k válce. Britové pak šli ještě dál, když 12. března navrhli, aby bylo vedle druhé rezoluce přijato šest kritérií Saddámovy dobré vůle odzbrojit a zároveň naznačili možnost prodloužit lhůtu jejich splnění do konce března. Tento návrh byl odmítnut Francií ještě dříve, než ho stačil odmítnout Irák – podle Francie nebyl míněn jako prostředek odzbrojení, ale jako legitimace války.

Američané se rozhodli odložit rozhodnutí o předložení druhé rezoluce k hlasování přes víkend na pondělí 17. března a zároveň prezident Bush v pátek 14. března oznámil vůli Ameriky zintenzivnit své angažmá v řešení izraelsko-palestinského konfliktu – ohlásil, že brzy předloží „cestovní mapu“ (*roadmap*), na jejímž konci měl stát bezpečný Izrael a nezávislý stát Palestinců. Obě gesta byla chápána jako poslední vstřícnost směrem k věrnému spojenci Blairovi, který od začátku zdůrazňoval multilateralismus a nutnost

řešit spolu s iráckým problémem i izraelsko-palestinský konflikt. Když byla ohlášena nedělní schůzka Bushe, Blaira a Aznara na portugalských ostrovech Azory, bylo jasné, že se těžiště politického rozhodnutí již přesunulo z mezinárodního společenství na „koalici ochotných“ (*coalition of the willing*) a že pravděpodobnost předložení druhé rezoluce k hlasování každou hodinou bezvýchledných jednání klesá.

Američanům, Britům a Španělům (které podporovalo Bulharsko) nejen že hrozilo veto Francie, Ruska a Číny a odmítavé hlasování Sýrie a Německa, ale bezvýchledné byly i jejich snahy získat na svou stranu alespoň pět států ze šestice nerozhodných (Guinea, Angola, Kamerun, Pákistán, Mexiko, Chile). 15. března předal Irák požadovanou zprávu o tom, jak zničil nervový plyn VX, a slíbil, že bude následovat podobná zpráva o antraxu. Netečnost Ameriky ke kooperaci Iráku (jakkoliv zdráhavé a neúplné) potvrzovala jen francouzskou tezi, že Američanům nejde o odzbrojení, nýbrž o válku. Naopak francouzská neochota přijmout britské kompromisy (specifikace kritérií kooperace, prodloužení lhůty do konce měsíce) potvrzovala britsko-americkou tezi, že Francouzům nejde o odzbrojení, nýbrž o mír. Série odmítavých stanovisek, jimiž se obě strany častovaly v průběhu ledna a února postupně zúžila a na začátku března již definitivně zrušila manévrovací prostor možného kompromisu.

Prohlášení Bushe, Blaira a Aznara na jejich setkání na Azorech v neděli 16. března dalo najevo stálým i nestálým členům Rady bezpečnosti OSN, že buď následující den přijmou druhou rezoluci s posledním ultimátem Iráku, podepřeným hrozbou války, a nebo takové ultimátum vydá Bush sám. Tak se také stalo v noci z pondělí na úterý poté, co ostatní členové Rady bezpečnosti nezměnili názor a návrh druhé rezoluce byl stažen. Ultimátum na Saddámovo odstoupení vypršelo v noci ze středy 19. na čtvrtek 20. března, kdy začala operace amerických a britských vojsk Irácká svoboda.

Poprvé od Suezské krize roku 1956 se v závažné bezpečnostní otázce celosvětového dosahu ocitly různé státy severoatlantického společenství na opačných stranách barikády. Rozporům ve vztahu různých zemí Západu k násirovskému Egyptu dávalo meze společné ohrožení sovětským nepřítelem. Rozkolu ve vztahu k saddámovskému Iráku však solidarita tváří v tvář nějakému dalšímu

společnému nepříteli žádné meze nekladla. V následujících měsících a letech se rozhodne, zda se podaří transatlantické společenství zachovat, nebo zda dojde k jeho rozpadu, a tím k radikální redefinici mezinárodního světového řádu. Podobně i Evropská unie si bude daleko naléhavěji než předtím klást otázku o podobách sjednocování (či další fragmentace) své bezpečnostní a zahraniční politiky. Abychom mohli posoudit pravděpodobnost transatlantického rozkolu (s nímž je vnitroevropský rozkol úzce spjat) i šance na jeho překonání, musíme se v poslední kapitole podrobněji vrátit k jeho zdrojům, naznačeným v 8. kapitole.

10. Zdroje roztržky

„Stará Evropa‘, Evropa křižáckých výprav a expedičních jednotek, která se dlouho snažila mečem a puškou podmanit Jeruzalém, Alžír, Timbuktu a Peking, se naučila rozlišovat politiku a náboženství. Roku 1965 loajálně varoval jeden z jejích šampiónů, generál de Gaulle, své americké přátele, že jejich B-52 nic nezmůžou proti vietnamskému nacionalismu a že zničit nějakou zemi je něco jiného než získat si její srdce a mysl. Evropa již nepovažuje svou civilizaci za civilizaci jako takovou, bezpochyby také proto, že je lépe obeznámena s cizími kulturami, obzvláště s islámem. Konec konců předměstí našich měst se modlí k Alláhovi.

Evropa se naučila skromnosti. Civilizace, která se považuje za schopnou obejít se bez ostatních civilizací, směřuje ke svému zániku. Jistě, velký národ může prosazovat svobodu tím, že brání své zájmy. To platilo, když šlo o koncentrační tábory. Neplatí to, když jde o 15 dolarů za barel ropy.“

Régis Debray²²

„Toto trvalé přesvědčení Američanů o výjimečném postavení jejich národa v historii – jejich přesvědčení, že jejich zájmy jsou zájmy světa – může být vítáno, zesměšňováno nebo považováno za politováníhodné. Nemělo by však o něm být žádných pochyb... Je pravděpodobné, že jsme právě vstoupili do dlouhého období americké hegemonie.“

Robert Kagan²³

V prvním čísle časopisu Foreign Affairs roku 2003 charakterizoval Philip H. Gordon napjaté vztahy západních spojenců takto: „Evropané nyní pravidelně obviňují Spojené státy ze zjednodušujícího přístupu k zahraniční politice, který vše redukuje na vojenské aspekty války proti terorismu. Američané reagují se záští na neochotu Evropy podpořit americké úsilí vypořádat se s nepřátelskými státy, jako je Irák. Nynější kolotoč násilí mezi Izraelci a Palestinci na Středním východě Evropany přivedl k obvinění Washingtonu z bezpodmínečné podpory izraelského premiéra Ariela Šarona a Američany zase k obvinění Evropanů z přílišné měkkosti vůči terorismu či dokonce z antisemitismu. Rozleptávající účinek měla také neochota Ameriky přijmout závazná omezení své suverenity v rámci multilaterálních institucí – doložená americkým zavržením Mezinárodního trestního tribunálu, Kjótského protokolu, globálního zákazu nášlapných min, verifikačních opatření Konvence o biologických zbraních a dalších multilaterálních iniciativ.“²⁴

Podle Roberta Kagana i podle českého teoretika Jiřího Šedivého je transatlantická diference dána tím, že USA a západoevropské země řídí své jednání na mezinárodní scéně dvěma odlišnými koncepcemi vztahu státu k jeho vnějšímu prostředí, které Robert Cooper nazval moderním a postmoderním státem.²⁵ První stát náleží k vestfálskému světu neomezené suverenity, v němž nejvyšším (pokud ne jediným) cílem zahraniční politiky je obhajoba národního zájmu a hlavním (pokud ne jediným) prostředkem dosahování tohoto cíle je maximalizace donucující síly v rámci systému mocenské rovnováhy. Druhý stát náleží k postvestfálskému světu omezené suverenity, v němž je díky situaci vzájemné závislosti zvláštní zájem v potenciálním souladu s obecným zájmem mezinárodního společenství a prostředkem realizace jejich shody jsou pak nadnárodní instituce.

Zatímco vestfálský, moderní svět odpovídá hobbesovskému realismu, postvestfálský, postmoderní svět odpovídá kantovskému idealismu. V prvním světě prosazuje každý stát svůj partikulární zájem proti zájmům ostatních, ve druhém se dobrovolně podřizuje společným institucím zajišťujícím univerzální zájem všech. V prvním je posledním rozhodčím sporů moc a síla, v druhém právo a rozum. V prvním vládne unilateralismus, v druhém multilateralismus. Zatímco Amerika žije v prvním světě, Evropa vstoupila do druhého.

Problém této interpretace transatlantické diference leží v tom, že jde proti obvyklému chápání historicky utvořených politických tradic Evropy a Ameriky. Copak první američtí přistěhovalci neútkali ze Starého světa despotie a útlaku právě proto, aby budovali Nový svět svobody a rovnosti? Copak nechtěli založit *republiku*, která se díky své izolaci bude moci vyhnout špinavé velmocenské politice evropských dynastických *říší*? Jak to, že Amerika – tento idealistický národ *par excellence* – je nyní na straně realismu a Evropa, opovrhovaná republikánskými otci zakladateli právě pro svou zapletenost v partikularistických velmocenských pŕtkách, vyměnila mocenskou rovnováhu za idealistický apel k univerzálním principům? Proč se Starý svět náhle stal Novým světem „posthistorie“, v němž je exkluzivní národní zájem korigován (ne-li přebit) společnými institucemi a mezinárodním právem, zatímco Nový svět stále žije v „historii“, v níž je obhajoba národního zájmu posledním východiskem i cílem zahraniční politiky?

Realistické vysvětlení

Jak bylo naznačeno v 7. kapitole, podle Kagana je toto převrácení dáno tím, že západoevropské státy ztratily po druhé světové válce svůj velmocenský status, zatímco Amerika vstupuje do nového století jako jediná supervelmoc. Evropany nutí jejich slabost smířit se s idealistickým poukazem k mezinárodnímu právu, Američanům umožňuje jejich síla toto právo obcházet. Při svém vysvětlení se Kagan drží realistické zásady primátu zahraniční politiky, podle níž jsou domácí tradice relativně nepodstatným determinujícím faktorem ve srovnání s distribucí moci mezi jednotlivými aktéry mezinárodní anarchické struktury – nikoliv identita, nýbrž poměrná síla aktérů má poskytnout nejhlubší vysvětlení jejich mezinárodního jednání.

Zdrojem převahy unilateralismu v zahraniční politice Ameriky i odporu vůči němu ze strany Evropy je tedy vzájemná mocenská asymetrie dvou stran Atlantiku. Pro Američany by bylo přijetí obecných pravidel skutečným idealismem, neboť by jím ztratili část své svobody jednat, založené na jejich moci. Evropané jsou naopak idealisty proto, že sami nemají dostatečnou moc jednat jednostranně. „Apel k multilateralismu a mezinárodnímu právu

umožňuje Evropanům získat praktickou výhodu za minimálních nákladů.⁴²⁶ Protože je ponižující připustit, že zdrojem odporu k jednostrannému použití síly je vlastní slabost a sebezájem, zdůvodňují Evropané svůj multilateralismus morálně. Dělalí tedy totéž, co dělali Američané v 19. století: „Když byly Spojené státy slabé, řídily se strategiemi nepřímosti, strategiemi slabosti, nyní, když jsou mocné, chovají se tak, jak se chovají mocné země. Když byly evropské velmoci silné, věřily v sílu a válečnou slávu. Nyní naopak vidí svět očima slabších mocností.“⁴²⁷

V průběhu posledních dvou století si tedy Evropa s Amerikou vyměnily svá místa v distribuci moci, a tím i své zahraničněpolitické postoje. Zatímco minimálně do první světové války si evropské velmoci mezi sebou bezohledně rozdělovaly svět, vůdčové Ameriky se po celé první století její existence od těchto imperiálních praktik s opovržením distancovali. Odsuzovali evropskou velmocenskou politiku, neboť se do ní nemohli zapojit. Proto se také snažili o mezinárodněprávní zakotvení svobody moří, jehož největším odpůrcem byla pochopitelně tehdejší „vládkyně moří“ (*Mistress of the Seas*) – Velká Británie.

Americký izolacionismus 19. století byl v neposlední řadě umožněn právě velmocenskou pozicí Velké Británie, která svou politikou „jazýčku“ kontinentální rovnováhy zamezovala vzniku evropské velmoci, jež by mohla ohrozit Ameriku. Od první světové války však nebyla Británie dále schopna hrát tuto vyvažující roli a druhá světová válka pak již zcela zjevně převrátila role v transatlantickém vztahu. Zatímco v prvním století své existence si Amerika díky britskému ochrannému štítu mohla užívat idealistického izolacionismu, v desetiletích po druhé světové válce to byly naopak západoevropské státy, které mohly díky americkému ochrannému štítu redukovat své vojensko-bezpečnostní nasazení. Podobně jako se v 19. století mohli Američané soustředit na budování své unie, spoléhající přitom na vyvažující moc Velké Británie, mohli se Evropané po druhé světové válce soustředit na budování své unie, spoléhající přitom na odstrašující moc USA.

Americká strategická nadváha dovolila Evropanům zapomenout na realitu moci jako na nepřekonatelnou realitu vnějších vztahů: „Většina Evropanů nevidí nebo si nepřeje vidět tento velký paradox: jejich přechod do posthistorie závisel na tom, že Spojené

státy stejný přechod neuskutečnily.“²⁸ Protože obě strany Západu jsou nyní rozdělovány především asymetrií moci, je podle Kagana stále možné zabránit rozpadu jejich svazku, učiní-li každá z nich krok opačným směrem, než jakým se ubírala v posledních letech. Evropané se musejí více otevřít používání síly a Američané zase multilateralismu.²⁹

Kaganova diagnóza transatlantické zahraničněpolitické divergence vystihuje jistě jeden z jejích zdrojů a na první pohled nabízí také přesvědčivou léčbu. V jeho interpretaci jsou Američané realisty, neboť vědí, že v mezinárodní aréně rozhoduje v poslední instanci donucující síla, zatímco Evropané jsou idealisty, neboť jim americký skleník umožnil podlehnout iluzi, že lze jejich vztahy k mimoevropskému světu postavit na rozumném konsenzu, na němž již založili vztahy mezi sebou. Z tohoto hlediska by překleňování transatlantické propasti mělo logicky spočívat v tom, že se Evropané stanou realističtějšími a Američané idealističtějšími.

Jak jsem již naznačil výše, považuji platnost této teze za omezenou. Na jedné straně se v ní realismus redukuje na vulgární realismus síly, na straně druhé je v ní vztah obou aktérů k prostředkům zahraničněpolitického zapojení generalizován na charakterizaci rozdílu jejich celkových zahraničněpolitických vizí. Kaganův a Šedivého popis rozdílu mezi americkou a evropskou pozicí po 11. září za pomoci Cooperovy duality vestfálského a postvestfálského státu převrací tradiční protiklad mezi idealistickou Amerikou a realistickou Evropou. Podle mého názoru však tento protiklad stále zůstává nejhlubším zdrojem transatlantické diference. Neokonzervativní zahraniční politika spoléhá sice na jednostranné použití donucující síly, ale legitimuje ho všelidskými morálními hodnotami. Těmito hodnotami ospravedlňuje porušování teritoriální suverenity v preventivních útocích a taženích za změnu politických režimů jiných států. Lze si představit méně „vestfálskou“ politiku?

Neutralizace politična moralismem a technokratismem

Jako každý plnohodnotný politický diskurz také neokonzervatismus spojuje oba póly realisticko-idealistické dichotomie. Činí to za cenu jejich převedení do krajních poloh: místo klasického rea-

lismu síly a konsenzu se opírá o vulgární realismus síly. Místo liberálního idealismu práva a formy se opírá o konzervativní idealismus dobra a obsahu. Spojením těchto krajních poloh realismu a idealismu se neokonzervativní jestřábové vyhýbají političnu, které se vynořuje právě v oné *no man's land* „mezi“ silou a rozumem, přinucením a konsenzem, zastrašováním a přesvědčováním, válkou a mírem. Jak věděl německý teoretik Carl Schmitt, politično nastupuje ve chvílích rozhodování o tom, zda naše interakce s druhým sklouzne do nepřátelské zkoušky sil, nebo se opře o přátelskou rozumnou dohodu.³⁰ Toto rozhodování přitom není racionálně ani morálně ospravedlnitelné. I když následující realisté jako Reinhold Niebuhr, Hans J. Morgenthau, Henry Kissinger, George Kennan, Kenneth Thompson, Arnold Wolfers, Hedley Bull či Raymond Aron nemuseli nutně přijímat Schmittův existenciální voluntarismus, všichni byli zajedno v tezi o autonomii politična – o neredukovatelnosti politických konfliktů na racionální a morální kategorie.³¹

Jmenovaní realisté postupují stále ve Schmittových stopách, když obraňují politično nejen proti jeho kolonizaci morálkou, ale také technikou.³² Představa, že by politické problémy byly řešitelné opanováním sociálních procesů takovým způsobem, jakým moderní technověda opanovává přírodní procesy, je podle těchto realistů stejně tak naivní jako představa, že by tyto problémy byly řešitelné morální diskusí. Zatímco v technické manipulaci podrobujeme asymetrické síle *přírodní objekt*, v politickém vztahu čelíme jinému *lidskému subjektu*. Ten činí každé naše vítězství dočasným a zvrátným, a tím nám připomíná omezenost naší moci. Úsilí o redukci soupeře na pasivní objekt je jakožto úsilí o definitivní – nezvratné, absolutní – vítězství úsilím o zrušení politična.

V ideji rozhodného použití špičkové technologie v křížáckém tažení proti Zlu jsou spojeny oba způsoby neutralizace politična. Spravedlivá válka je pojata jako chirurgický zákrok, v němž monohonásobná technologická převaha nad nepřitelem umožní jeho totální porážku při současné minimalizaci vlastních ztrát. Proto je dávana přednost vzdušným útokům „chytrých bomb“ před pozemními operacemi, v nichž nutně dochází ke střetům tváří v tvář a nebezpečí je navzdory technologické a logistické převaze přece

jen rozloženo mezi obě strany. Supermoderní technika představuje hradbu, která udržuje nepřítele v bezpečné vzdálenosti, čímž mu znemožňuje bojovat, a tím vlastně i být nepřítelem.

Horizontem realisticky pojaté politiky je nikdy neukončitelný boj. Horizontem idealisticky pojaté politiky je ukončení boje zničením protivníka a nastolením panství ctnostných. K tomu je však třeba vybojovat poslední bitvu, v níž bude Zlo definitivně poraženo. V tomto pohledu je mocenská politika pouze pokračováním morálky jinými prostředky. Špinavý boj je ospravedlněn pouze poukazem k finálnímu očištění od něj. V ideálním případě je boj zrušen již před porážkou Zla díky drtivé převaze, která redukuje nepřítele na přírodní objekt technické manipulace. Moralismus se doplňuje a vzájemně posiluje s technokratiem.

Idealistická Amerika proti realistické Evropě

Pokud nazveme realismem onu tradici moderního politického myšlení, která od Machiavelliho přes Burkea k Nietzsche, Schmittovi až k výše jmenovaným realistům 20. století brání politično před jeho neutralizací morálkou a posléze technikou, pak je na místě otázka, zda vůbec lze vulgární realismus projevující se v současném neokonzervatismu nazvat realismem. Jeho spolehnutí se na absolutní převahu technických prostředků je spíše logickým doplňkem absolutních morálních cílů, jimiž ospravedlňuje jejich použití. Evropská umírněnost, líčená Kaganem jako idealismus z nouze, se z tohoto hlediska naopak zdá být výrazem realismu. Proti americkému skluzu do krajností se Evropané drží středních poloh, proti sklonu k „buď, a nebo“ – donucení, nebo konsenzus, síla, nebo rozum, válka, nebo diplomacie – jsou zvyklí jednat v příšeří, v němž nelze jasně oddělit černou od bílé, moc od práva, anarchii od společenství.

Mocenská asymetrie mezi Amerikou a Evropou poskytuje tedy jen částečné vysvětlení jejich odlišných strategických odpovědí na novou hrozbu. K úplnému porozumění transatlantické diference je třeba vzít v úvahu působení amerického idealismu s jeho vírou v možnost úniku z lidské omezenosti do světa neomezených možností – ze světa provizorních vítězství do světa vítězství definitivních, z lidské konečnosti a nenaplněnosti do stavu nekonečné moci

a souladu se světem. Mocenská nerovnost Ameriky a Evropy by nestačila k zapříčinění současné transatlantické krize, kdyby se vzájemně neposilovala s odlišným existenciálním naladěním jejich politických kultur. Jak upozorňuje Gordon: „Mocenská propast identifikovaná Kaganem hraje jistě svou roli. Lze očekávat, že země s takovými technologickými, vojenskými a diplomatickými zdroji jako Spojené státy se pokouší ‚řešit‘ (*fix* – doslova ‚opravovat‘) problémy – ať již se jedná o krize na Balkánu, raketové hrozby či státy-darebáky – zatímco země s menšími zdroji se je pokoušejí ‚zvládat‘ (*manage*). Obrovská vojenská moc, technologická zdatnost a historie nesrovnatelných úspěchů napojily Američany pocitem optimismu ‚to vyřeším‘, který stojí v ostrém protikladu s relativním pesimismem, známým v Evropě jako ‚realismus‘ a živícím se z komplexnějších a ambivalentnějších historických zkušeností mnohem starších národních států Evropy... Mělo by však být připomenuto, že poměrný nedostatek vojenské moci Evropy vzhledem ke Spojeným státům je ve stejné míře produktem i příčinou rozdílných strategických kultur obou stran... členské státy EU jistě mají potenciál rozvinout značnou vojenskou moc, ale prozatím se rozhodly to neučinit. Jak Kagan také upozorňuje, je to částečně důsledek evropské zkušenosti s válkou v první půli dvacátého století ve srovnání s mírem a integrací v jeho druhé půli. Kontrast těchto zkušeností přesvědčil většinu Evropanů, že dialog a rozvoj jsou účinnějšími cestami k bezpečnosti než vojenská síla.“³³

Upřednostnění těchto cest k bezpečnosti nevyklučuje sílu, ale světuje jí podřízené místo – jako poslední možnosti poté, kdy byly všechny politické možnosti neúspěšně vyzkoušeny. Realismus poučený industrializovanými válkami 20. století a vědomý si nebezpečí použití zbraní hromadného ničení i kvalitativně nového stupně vzájemné závislosti v globalizujícím se světě nahrazuje Klausewitzovu tezi o válce jako *pokračování politiky* jinými prostředky tezí, že válka je *selháním politiky*. V nebezpečném a transnacionálně propojeném světě současnosti není již realistické definovat národní zájem v oddělení od zájmů ostatních a klást suverénní rozhodování o měnlivých spojenectvích nad stálá pravidla zajišťovaná mezinárodními institucemi. Unilateralismus a bilateralismus (7. kapitola), které nedogmaticky obhajovali klasičtí realisté, jsou současnými pokračovateli těchto realistů opuštěny ve jménu multilateralismu. Ti

pokračují v realismu novými prostředky, ironií osudu právě těmi, které pomáhali vypracovat idealističtí oponenti realismu.³⁴

Proti tomuto realistickému přehodnocení Klausewitzovy teze, k němuž dospěli Evropané, stojí její přehodnocení idealistické, provedené Američany. Jak lze doložit čtením Národní bezpečnostní strategie a Bushových projevů po 11. září, válka i politika jsou pro ně *pokračováním morálky* jinými prostředky. Politické účely jsou interpretovány jako účely morální, a tak se dostávají do postavení absolutních hodnot. Jejich budoucí uskutečnění přebije všechna zla, kterých se můžeme na cestě k nim dopustit. Vznesené cíle ospravedlňují i velmi nízké prostředky – třeba klastrové bomby. Moralistický jazyk formuluje vše v dichotomii „buď, a nebo“. Jak upozornili realističtí kritikové americké zahraniční politiky, Američané znají *buď* mír, *nebo* válku – přátelský dialog, nebo totální boj. Schází jim trpělivost pro vytrvávání ve dvojznačných situacích, kde se vede dialog na pozadí možnosti použití síly nebo kdy se vyjednává kompromis, z něžž žádná ze stran nevyjde ani jako jasný vítěz ani jako jasný poražený.

Jak naznačuje Kissinger v pasáži použité jako motto k první části této knihy, Američané žijí na jedné straně v idealizované minulosti (sektářský izolacionismus), na straně druhé v idealizované budoucnosti (křížácký intervencionismus). Činí jim však potíže žít v nedokonalé přítomnosti pozemského „zde a nyní“, která ztratila ukotvení v absolutních počátcích i víru v dosažení utopických cílů. Právě z takového stavu ale povstává politično ve vlastním slova smyslu. Tento stav zavržení, v němž vládne chtíč, vykořisťování, panství a násilí Američané opustili, když vyšli hledat „nový Jeruzalém“. Jako svazek svobodných států měla být Amerika nejen realizací utopie spravedlivého *domácího režimu*, nýbrž také realizací utopie spravedlivého *mezinárodního uspořádání*. Jakmile bude společnost schopna nastolit spravedlivé a demokratické vnitřní uspořádání, automaticky z toho vyplyne její sklon k míru a dohodě ve vnějších vztazích. Překonání panství a vykořisťování uvnitř států i mezi nimi v rámci unie mělo nahradit mocenskou rovnováhu s jejími občasnými válkami právem a rozumným konsenzem, zajišťujícími věčný mír.

Podle republikánských otců zakladatelů byla zahraniční mocenská politika živlem despocií, mezinárodní právo pak živlem

demokracií. Zatímco despotie jsou náchylné k dobovatelským válkám, demokracie respektují ostatní národy jako sobě rovné a dodržují ve vztahu k nim principy racionálního práva. Z tohoto hlediska je pochopitelné, proč izolacionistický republikanismus považoval za výraz demokratické povahy Ameriky, že se nezapojovala do mocenských her na mezinárodní scéně. Neutralita a izolace byly chápány především jako výraz demokratické vyspělosti, a teprve v druhé řadě jako důsledek geografické izolace od Evropy. Tak jako bylo vnitřní uspořádání zbaveno potenciálně násilného boje náboženských skupin a sociálních tříd, mělo být vnější uspořádání zbaveno boje národů. Díky bohatství přírodních zdrojů a neosídlenné půdě dala Amerika v principu každému jednotlivci možnost získat ekonomickou nezávislost a hledat vlastní cestu ke spáse či štěstí, čímž umožnila vstřebání politiky ve smyslu skupinového boje o moc do právních procedur regulujících individuální projekty lepšího života. Jakmile by všechny národy vykročily americkou cestou a zavedly rovná práva a příležitosti pro své občany, zmizela by mocenská politika i z mezinárodní scény.

Toto idealistické východisko americké tradice se neprojevuje pouze v dobách izolacionismu, ale také v dobách intervencionismu. Zahraniční zapojení je zdůvodňováno buď sebeobranou (zkažení tyranů ohrožují americkou svobodu a demokracii), nebo pomocí ostatním národům v jejich úsilí o osvobození z despotické vlády. Díky převaze izolacionismu po většinu 19. století bylo zapojení do mezinárodní politiky Američany považováno za něco výjimečného, nenormálního, přechodného. Mohlo být ospravedlněno pouze jako součást úsilí o zdokonalení světa do takové podoby, která učiní mezinárodní mocenskou politiku a války zbytečnými, neboť zajistí, že bude soužití národů regulováno procedurami práva, jejichž principy jsou ukotvené v lidské přirozenosti. Americký imperialismus se na sebe byl schopen podívat do zrcadla až poté, co si nasadil masku internacionalismu. Rooseveltvův projekt nemohl být završen bez Wilsona.

Démonizace mocenské politiky a války jako něčeho nepřirozeného a nemorálního tak mohla vedle pacifistické izolace přinést odůvodnění i militaristické intervenci. Ta nastupuje vždy tehdy, když se Amerika cítí napadena a ohrožena nemorálními silami temna. Protože předtím zavrhlá mocenské prostředky a válku jako

Zlo, může sama ospravedlnit jejich použití pouze jako úsilí o dosažení Dobra. Napojením na morální absolutno však moc a síla ztrácí omezení, která k nim patří, používají-li se k dosažení relativních cílů v nedokonalém světě. Američané věří v možnost překonání tohoto světa – v nastolení spravedlnosti, která zajistí respekt k individuální svobodě, demokracii a národnímu sebeurčení, a tak umožní zbavit domácí i mezinárodní scénu mocenské politiky a násilí. Když jsou vtaženi do mocenské hry a násilí někým, kdo tyto univerzální hodnoty porušuje, mají sklon chápat konflikt jako boj Dobra se Zlem a odhodit všechna omezení. Absolutní morální cíl je motivuje k získání absolutní mocenské převahy a totálnímu zničení protivníka.

Jak píše ve své kritické poznámce o americkém idealismu realista John Spanier: „Uchýlení se ke zlému prostředku války může být ospravedlněno pouze vznešenými účely a úplným zničením nemorálního nepřítele, jenž ohrožuje integritu, pokud ne přímo existenci těchto principů. Americká moc musí být ‚spravedlivou‘ (*righteous*); jedině její plné použití může zajistit spásu či osvobození z hříchu. Národní averze k násilí se tak proměňuje do národní oslavy násilí. Války se stávají ideologickými křížáckými výpravami za učinění světa bezpečného pro demokracii. Toho má být dosaženo jeho demokratizací – tím, že se autoritářské a totalitární státy promění ve státy mírumilovné a demokratické. Tak se má svět zbavit mocenské politiky. Jakmile bylo dosaženo tohoto cíle, Spojené státy se mohou opět stáhnout do sebe, jistě vědomím, že americké skutky se opět ukázaly jako ‚dobré skutky‘. Z tohoto hlediska jsou zahraniční záležitosti nepřijemným odchýlením se od důležitějších domácích záležitostí. Takové odbočky jsou pouze přechodnými, neboť proti agresorovi a strůjci války je použita maximální možná síla, aby byl potrestán za svou provokaci a byl poučen, že agrese je nemorální a nevyplácí se. V důsledku toho jsou americké války totálními válkami – válkami zacílenými na totální zničení nepřítele.“³⁵

Vojenská síla se vyvazuje z vazby na materiální a mocenské zájmy. Z nástroje politiky se proměňuje na nástroj morálky – nastolení svobody a spravedlnosti, osvobození od strachu, dosažení spásy. Použití síly není vedeno snahou po dosažení relativních cílů tohoto světa, nýbrž absolutních cílů onoho světa. V důsledku toho

se vojenské plánování stále více přesunuje z pole strategické rozvahy na pole technokratického kalkulu. Mocenská politika je vykonávána za účelem vlastního sebezpřekonaní – za účelem vstupu do říše spravedlnosti, v níž již nebude mít místo. Válka je vedena ve jménu ustavení světa bez válek.

Tak se *idealistický izolacionismus* může ve chvílích (domnělého) národního ohrožení či morálního pobouření lehce proměnit ve stejně tak idealistický *vojenský intervencionismus*. Holubice i jestřábi poměřují moc a násilí ideálem jejich nepřítomnosti – zatímco však první chtějí k tomuto stavu dospět jejich okamžitým odvržením, druzí k němu chtějí dospět v poslední bitvě, v níž jich naposledy maximálně využijí. Představitelé americké realistické školy Morgenthau, Kennan, Spanier, Kissinger či Thompson kritizovali tento sklon americké zahraniční politiky pohybovat se mezi dvěma extrémy – mezi holubičím izolacionismem a jestřábím křížáctvím. Snažili se zastavit toto kyvadlo ve střední poloze, kde by již mocenská politika nebyla cestou k uskutečnění absolutních hodnot, ale „nástrojem kompromisu, smířování a umířování“, kde by „její vyvážené použití směřovalo k dosažení specifických a méně-než-totálních cílů“.³⁶ Vytkli si nesnadný úkol, který jde proti sebezpojetí Ameriky jako politického společenství založeného vědomým a svobodným aktem na náboženských a morálních hodnotách.

Sektářský izolacionismus i křížácký intervencionismus čerpají sílu z amerického zvyku zdůvodňovat politické i vojenské akce náboženskými či morálními ideami. Hodnota cílů i účinnost prostředků jsou přitom formulovány absolutně a v dichotomii „buď, a nebo“. Proti tomuto sklonu bezprostředně napojovat profánní politickou problematiku na „onen svět“ nejvyššího Dobra se realističtí Evropané drží sekularistického pojetí politiky, která vyvažuje a poměřuje soubory relativních cílů se soubory relativních prostředků. Národy „staré Evropy“ se naučily držet sféru politických účelů v bezpečné vzdálenosti od absolutních morálních či náboženských účelů. Tím se také zbavily domýšlivého ztotožnění svých partikulárních kultur s univerzální civilizací, zvláštních národních zájmů se všelidskými morálními principy.

Jak píše Régis Debray: „Evropa obhajuje sekulární pojetí světa. Neodděluje naléhavé problémy od dlouhodobých ohledů. Spojené státy kompenzují svou krátkozrakost – svůj sklon k improvizaci –

naprostou biblickou jistotou svým transcendentním předurčením. Puritánská Amerika je rukojmím své posvěcené morálky: považuje se za předurčené ztělesnění Dobra, jehož úkolem je porazit Zlo. Důvěřujíc Prozřetelnosti, sleduje v zásadě teologickou politiku, jejíž stáří sahá k Řehoři VII. Evropa již ztratila takovou euforickou domýšlivost. Oplakala již Absolutno a vede svou politiku... politicky. Věk ultimát, protektorátů na opačné straně planety a *the white man's burden* má již za sebou (...) Stará Evropa již zaplatila svou cenu. Ví, že planeta je příliš komplexní, příliš plurální na to, aby se nechala vtlačit do monoteistické binární logiky – bílé, nebo černé, dobro, nebo zlo, přítel, nebo nepřítel. Člověk by se rád zeptal, kdy se Washington naučí počítat do tří a myslet nikoliv, to, nebo ono', nýbrž ,to i ono'. Střízlivé zvažování hrozeb bez emocionálního zatemňování je mnohem vhodnější pro náš současný svět (který balkanizuje myslí tou měrou, jakou sjednocuje jejich produkty) než netrpělivá božská investitura.⁴³⁷

Americká mužnost a evropská zženštilost

Neoimperialisté se vůči svým evropským kritikům vymezují za použití pohlavně-rodové dichotomie. Jak píše Kagan: „Američané pocházejí z Marsu, Evropané z Venuše.“⁴³⁸ Kagan zde rozehrává asociaci s populární americkou knihou o vztazích mezi muži a ženami, která nese název *Muži jsou z Marsu, ženy z Venuše*. Evropané jsou zženštilí, neboť se nechtějí prát za své ideály. Rozdíl mezi pohlavími evokují i kritikové Ameriky, když se vysmívají americkému „kovbojství“. Britský historik a esejista Timothy Garton Ash si ze své cesty do Ameriky v zimě 2002–2003 odvezl k tomuto tématu následující poznatek: „Zatímco Američan je mužným, heterosexuálním samcem, Evropan je ženou – je impotentní, vykleštěný... Po mé přednášce v Bostonu přišel k mikrofonu starší Američan a zeptal se mě, proč Evropě schází ‚živočišná síla‘. Zjistil jsem také, že slovo ‚eunuchové‘ se začalo používat ve formě ‚EU-nuchové‘.“⁴³⁹

Mužná schopnost používat násilí je podmínkou uskutečnění idealistického programu. Ti, co místo použití síly hledají mírové prostředky změny, jsou neoimperialisty považováni za zženštilé slabochy, kteří by se neměli plést do politiky, neboť nejsou schopni

podřídít city chladnému rozumu. Neokonzervativní víra v to, že americká síla přinese světu demokracii, si v ničem nezadá s marxistickou vírou v to, že utrpení způsobené revolucí bude vykoupeno rájem na zemi. Ostatně mnozí ze slavných neokonzervativců první generace patřili za mlada do krajně levicové židovské scény New Yorku 60. let, odkud si do pravicového tábora přinesli víru v jedinou, univerzální a morálně posvěcenou Pravdu. Britský publicista Ian Buruma popisuje jednu z washingtonských diskusí o Iráku s představitelem neokonzervativního *think tanku* American Enterprise Institute z ledna 2003 následovně: „Otázka potřebnosti války se nediskutovala. Byla vyřešena předem. Pochyby o ní vzbuzovaly podobně netrpělivé koulení očima, s nímž reagují přesvědčení marxisté na lidi, kteří stále ještě nepochopili zákony historie. V průběhu toho koulení očima jsem se dozvěděl nový význam slova ‚estetický‘: ‚Ach, jste proti válce pouze z estetických důvodů.‘ Vychází se zde z předpokladu, že jste přecitlivělá evropská fajnovka, příliš choulostivá pro nutný úkol. Jistě, pár desítek tisíc lidí může zemřít, ale co je to ve srovnání se slávou demokratické revoluce? To jde za antievropské předsudky. Neokonzervativní ideologové prozrazují nyní ve svém dogmatismu vzdálené, ale přesto neomylně trockistické předchůdce. Člověk si nemůže dovolit být sentimentální, chce-li změnit svět. Pro pravého věřícího je volba prostředků k podstatnému cíli skutečně pouze otázkou estetiky.“⁴⁰ Jako by zjemnělí idealisté z Evropy nebyli schopni přijmout tragickou moudrost protřelých realistů z Ameriky o primátu síly a moci veездеjším světě.

Ale co když to je naopak? Co když to není slabošství ani naivita, které vedly vysoké procento Evropanů k nesouhlasu s americkým tažením na Bagdád, ale naopak právě realistické zhodnocení zkušenosti evropských válek minulého století? Jak ve svém článku *Konec Realpolitik* píše německý publicista Michael Naumann, z této zkušenosti, a nikoliv z „netečného pacifismu“ plyne „historické vědění miliónů Evropanů, kteří 15. února demonstrovali za mír. Stopy špatných politických rad, které po mnoho staletí vedly naše národy do válek, můžeme navštívit na tisících hřbitovů po celém kontinentě. Že by to byl důvod, proč ‚jsou Evropané z Venuše‘ – protože nakonec utekli z Marsu, opouštějíce heroická uspokojení na bitevním poli a vyhlídku na méně heroická válečné hřbitovy?

Co se zdá novým... je víra Washingtonu, že americké národní hodnoty a geostrategické a ekonomické zájmy mohou být slity dohromady prostřednictvím použití vojenské síly a zlověstné hrozby nukleární bombou. Z pohledu této víry samozřejmě vyšla *Realpolitik* z módy. Avšak jistě se vrátí – bude povolána zpět vysokou cenou, kterou budou stát poválečné a další ‚postranní‘ náklady.⁴⁴¹

Čekání na americkou dospělost

V protikladu ke Kaganovi tvrdím, že úspěch neoimperialismu je dán mimo jiné jeho schopností napojit se na jeden z hlubinných pramenů americké politické tradice, jímž je idealistická touha po úniku z politična – existenciální ekvivalent náboženské touhy po úniku z tohoto světa. I v současné transatlantické diferenci hraje klíčovou roli tradiční kontrast mezi „starým světem“ zkažené a realistické Evropy a „novým světem“ nevinné a idealistické Ameriky. Z tohoto hlediska jsou američtí liberálové oslabeni nikoliv kvůli svému domnělému idealismu a slabošství, ale právě kvůli své realistické umírněnosti, která je přibližuje evropské straně transatlantické diference. Copak Nye místo jasného protikladu panství a svobody – donucující moci a dobrovolné shody – nenabízí jen dva druhy moci, které z morálního hlediska nejsou Dobrem a Zlem, ale nanejvýš větším a menším zlem? Copak Ruggie místo jasného protikladu mezi internacionalistickou kooperací a mocenskou rovnováhou nenabízí jen „kooperativní rovnováhu“, a to navíc s odkazem na evropský „koncert velmocí“, od něhož se přece mladá Amerika s moralistickým odporem odvrátila?

Jsou tedy liberálové kontumačně vyřazeni ze hry, protože v protikladu k nekonzervativnímu apelu na americký idealismus rozehrávají evropský realismus? Výše demonstrovaná snadnost, s jakou lze přisoudit každý pól dichotomie jednou Americe a podruhé Evropě, by nás měla varovat před snahou za každou cenu vměstnat vztah dvou identit cele do této dichotomické osnovy. Na jedné straně je americký idealismus – ostatně stejně jako idealismus, jímž byla nesena Francouzská revoluce – organickým výhonkem novověké Evropy. Na druhé straně od počátku americké republiky oponoval idealismu některých jejích představitelů – od Jeffersona k Wilsonovi – realismus jiných – od Hamiltona k Rooseveltovi.

Podobně jako formulují neokonzervativci syntézu jistého realismu s jistým idealismem, prezentují takovou syntézu i jejich liberální oponenti. Proti vulgárnímu realismu tvrdé moci kladou realismus kombinující tvrdou moc s mocí měkkou – sílu s konsenzem. Proti substantivnímu idealismu dobra a obsahových ctností kladou proceduralistický idealismus práva a formálních principů.

Ano, kořen americké identity je idealistický a to stanovuje americkým zahraničněpolitickým projektům jasné meze. Uvnitř nich však existuje pluralita protikladných alternativ. Proceduralistický idealismus liberálů je stejně tak vlastní americké tradici jako substantivní idealismus neokonzervativců. Chceme-li pochopit, proč v současnosti získal druhý politickou převahu nad prvním, musíme zkoumat to, jak při rekonstrukci americké identity spolupůsobí další historické faktory domácí i mezinárodní politiky.

Vedle Kaganem zdůrazňované asymetrické distribuce moci bychom měli vzít v úvahu i poměrně stáří – skutečné i obrazné – evropského a amerického imperialismu. Předcházející stránky ukázaly, že vědomý americký imperialismus učinil první krůčky na přelomu 19. a 20. století, kdy evropský imperialismus vrcholil a vstupoval do poslední fáze. Po druhé světové válce se Britové v Indii či Palestině, Francouzi v Indočíně a Alžírsku – stejně jako další evropské mocnosti v jiných částech planety – přesvědčili o nemožnosti zvládnout prostou vojenskou převahou odhodlaný odpor místních společností. Vedle této politické zkušenosti si Evropané prošli také psychologickou zkušeností nahlédnutí imperialistické a rasistické povahy svého vztahu k domorodcům. Tato povaha se například v Alžírsku tváří v tvář zvěrstvům páchaným oběma stranami již nedala zastřít obvyklým civilizačním paternalismem. Tak jako byli Němci přinuceni zpytovat své svědomí v procesu poválečné *denacifikace*, byli Západoevropané přinuceni zpytovat své svědomí v procesu poválečné *dekolonizace*.

Navzdory historii kontinentální i zámořské kolonizace a navzdory kritice idealistických radikálů od Thoreaua po Chomského a Moorea nepřistoupil hlavní proud americké tradice stále ke své radikální sebekritice, která by pod přitažlivou republikánskou maskou odkryla odpudivou imperialistickou tvář. Ani hnutí za občanská práva černochů v 60. letech a multikulturalistická hnutí na něj navazující, ani vietnamský syndrom nedovedly americkou

identitu jako celek k zásadní rekonstrukci. Převažující reakce na 11. září a úspěch, jakou měla u americké veřejnosti Bushova teze, že teroristé zaútočili na americké hodnoty, a nikoliv na americkou politiku na Středním východě, svědčí o stálé převaze mladické nevinnosti.

Realisté vědí, že nevinnost mládí není ani tak výrazem morální čistoty, jako spíše výrazem hlouposti. Zmoudří Amerika? Vyspěje? Dosní někdy sen o své dějinné misi? Není to vyloučené. Vždyť stejný judeokřesťanský pramen, z něž se napájí domýšlivá představa vlastního vyvolení, poskytuje také účinné protilátky proti ní. Právě z nich se živí realismus Američanů Niebuha, Thompsona či Kennana. V reakci na zesílení imperiálního pokušení po pádu Železné opony tvůrce doktríny zadržování napsal: „Mělo by být jasné, že zcela a důrazně zavrhuji jakýkoliv mesianistický koncept role Ameriky ve světě. Zavrhuji tedy obraz nás samotných jako učitelů a spasitelů zbytku lidstva, zavrhuji iluze o naší jedinečnosti a nadřazenosti, tlachání o Zjevném předurčení a Americkém století – všechny tyto vize, které se tak mocně vnucovaly Američanům všech generací od založení této země a dokonce před ním. Jsme z lásky Boží pouze lidskými bytostmi, potomky lidských bytostí, nositelé, jako naši předci, všech obvyklých lidských slabostí. Božské ruce... na nás mohou příležitostně dosáhnout a podpořit nás v zápasech naší rozdělené přirozenosti jako jednotlivce, ale žádná božská ruka nám nikdy nepomohla jakožto národnímu společenství stát se něčím víc, než čím jsme, a nebo nás vyzdvihnout nad zbytek lidstva. Máme velkou vojenskou moc, ano! Ale jak jasně a přesvědčivě tvrdil Reinhold Niebuhr, neexistuje žádná individuální či kolektivní moc bez nějaké s ní spojené viny. A i kdybychom měli schopnost pěstovat nějaké vlastnosti, které by nás mohly oddělit od zbytku světa, byly by to ctnosti skromnosti a pokory a těch jsme nikdy nevykazovali žádný výjimečný nadbytek.“⁴²

Vyslyší Amerika Kennanovo volání? Zbaví se narcistní iluze mládí a podívá se konečně do zrcadla dospělými očima? Dosáhne také ona věku rozumu? Není to vyloučené. I Kennanův konzervativní izolacionismus rezonuje s jistými prvky americké identity. V současné době ho hájí neúspěšný pravicový prezidentský kandidát Patrick J. Buchanan a měl k němu blízko sám G. W. Bush předtím, než se po 11. září dostal pod rozhodující vliv svých

neokonzervativních poradců. Ve své předvolební kampani rázně odmítal wilsonovský intervencionismus Billa Clintona s jeho představou, že úkolem USA má být pomáhat společnostem na celém světě v budování demokratických národních institucí (*nation-building*). Ve druhé předvolební diskusi s Alem Gorem v říjnu 2000 na Wake Forest University ve Winston Salemu (Severní Karolína) zdůraznil, že úcta k Americe ve světě bude záviset na tom, jak se bude chovat: „Pokud budeme arogantní, budou nás nenávidět. Pokud budeme pokorní, ale silní, budou nás přijímat.“⁴³ Bude-li se Bush v následujících měsících ptát, proč navzdory vznešeným morálním úmyslům jeho administrativy sílí ve světě antiamerikanismus, měl by si vzpomenout na to, že už to jednou věděl.

ZÁVĚR. SVĚT PO VÁLCE

„Pokud Bush nebude schopen zvládnout Šarona, pak nebude mír. A pokud nebude mír, pak nedosáhneme nikdy bezpečnosti – neboť teror nebude mít konce. Jak vám potvrdí většina diplomatů a žurnalistů cestujících po této oblasti, antiamerikanismus v islámském světě, z něž se živí teroristé a terorismus, se opírá o naši neschopnost nestranného přístupu, o neschopnost dát uzdu Šaronovi a odsoudit výstřelky Izraele, o naši morální spoluzodpovědnost za izraelské plnění palestinských území a popírání práva Palestinců na sebeurčení.“

Patrick J. Buchanan¹

Střední východ

Jaké jsou základní scénáře následné americké politiky na Středním východě a jejich dopadů na stabilitu v oblasti? To, jak se Amerika bude na Středním východě chovat po válce, je jistě spjata se strategickou orientací, která ji k válce přivedla. Jak jsem ukázal v 6. a 9. kapitole, tato strategie je výslednicí soutěžení tří základních přístupů, které mají všechny své zastánce na různých pozicích americké administrativy. Každá z těchto pozic představuje jistou variantu imperialismu ve smyslu vůle k udržení a potvrzení americké mocenské převahy na úrovni planety i na Středním východě. Liší se způsobem, jakým tento strategický cíl překládají do konkrétních cílů a prostředků. Privilegované postavení mezi nimi si po 11. září získal demokratický (či moralistický) imperialismus neokonzervativců (P. Wolfowitz, D. Feith). Tento proud stanovuje termíny zahraničněpolitické debaty a je tedy hegemonním v gramsciovském smyslu. V pragmatické koalici s ním je národněbezpečnostní (či nacionalistický) imperialismus konzervativců (D. Cheney, D. Rumsfeld). V defenzivě byl doposud multilateralistický (či „měkký“) imperialismus liberálů (C. Powell, R Armitage).

První dva proudy se shodují v tom, že americká hegemonie má být zajištěna jednostrannou (tedy mezinárodními institucemi

a názory ostatních států neomezenou) zahraniční politikou, v bezpečnostní sféře pak používáním vojenských prostředků všude tam, kde existuje podezření na rozvoj zbraní hromadného ničení či podporu terorismu. Demokratičtí neokonzervativci sdílejí s národněbezpečnostními konzervativci strategický cíl nastolení celosvětové nadvlády, liší se však v jeho konkretizaci: první chtějí proměňovat svět a nyní Střední východ podle obrazu Ameriky – tedy prosazovat na dobytých územích lidská práva, demokracii a svobodu podnikání; druzí jsou pesimističtější ohledně možnosti uskutečnění takového projektu a omezují cíle expanze na zajištění poslušnosti států a stabilitu. V případě Středního východu hraje ještě důležitou roli skutečnost, že mnozí z vlivných neokonzervativců jsou spjati osobními a kulturními vazbami s Izraelem a politicky pak s tou částí izraelské pravice, která v 90. letech odmítala mírový proces z Osla a jeho zásadu území za mír. (6. a 9. kapitola)

Multilateralistický imperialismus liberálů formuluje konkrétní cíle i prostředky v zajištění americké hegemonie jinak než předcházející dva směry: cílem nemusí být nutně vojenské dobytí neposlušného státu (či režimu), ale jeho disciplinace prostřednictvím mezinárodního společenství. Vedle vojenských prostředků může Amerika zajišťovat svou hegemonii a zájmy fungováním v mezinárodních institucích a využíváním váhy svého slova, která je dána nejen její vojenskou a ekonomickou mocí, ale také její politickou autoritou, přitažlivostí amerických institucí a způsobu života. Tento proud byl od 11. září v defenzivě, avšak jeho váha by s koncem války měla stoupat – je to totiž právě měkká moc vyjednávání a získávání politické podpory, která bude nejpotřebnější pro stabilizaci Iráku i Středního východu. Tvrdá moc špičkové vojenské technologie a logistiky je schopná vyhrát válku; jedině měkká moc konsenzu a institucionalizace je schopná „vyhrát mír“. K tomuto druhému vítězství je nezbytné umět využívat nepřímých způsobů získávání poslušnosti – tedy takových způsobů, v nichž podrobení mají pocit, že spolupracují dobrovolně a na základě vlastních zájmů. Nechtějí-li Američané po vyhrané válce prohrát mír, musejí co nejrychleji obnovit důvěru a kooperaci v rámci OSN a NATO a pokusit se získat na svou stranu alespoň část arabského veřejného mínění.

To by si měli uvědomit i (neo)konzervativci. Poté, co prosadili svůj základní cíl – vojenskou expanzi na Středním východě – je i v jejich zájmu dát více prostoru svým multilateralistickým oponentům z řad americké administrativy v čele s Colinem Powellem i evropských spojenců v čele s Tonym Blairem. Ti se od začátku snažili legitimovat středovýchodní tažení mezinárodními institucemi a také tvrdili, že klíčem ke stabilitě Středního východu je vedle pacifikace Saddáma Husajna i řešení izraelsko-palestinského konfliktu. Válkou byla zakončena první fáze úsilí o kompromis těchto dvou přístupů. Většina členů Rady bezpečnosti se postavila proti ozbrojené akci v Iráku, a Američané do ní šli na základě jednostranného rozhodnutí a proti vůli významné části světového veřejného mínění, důležitých evropských spojenců (Francie, Německo a Belgie) i středovýchodních spojenců (Saúdská Arábie, Egypt, Jordánsko, Turecko). Bude nyní záležet na tom, zda změněné okolnosti uvolní více prostoru pro multilateralisty, a nebo zda poválečný americký triumfalismus posilní názor unilateralistů, že se mohou obejít bez ostatních a spolehnout se pouze na ukazování svalů.

Americká politika na Středním východě se bude v následujícím období profilovat na třech otázkách: (1) způsob správy poválečného Iráku a formy jeho ekonomické a politické rekonstrukce; (2) vztah k dalším zemím oblasti – k nepřátelům, jako je Sýrie a Írán (a), ke spojencům, jako je Egypt, Jordánsko a Saúdská Arábie (b), a k úzkým spojencům, jako je Turecko a Izrael (c); (3) zprostředkovatelská role v izraelsko-palestinském konfliktu. Tyto tři otázky jsou navzájem propojeny. Zatímco unilateralisté, jejichž vliv doposud v americké administrativě převažoval, považovali za klíč ke Střednímu východu otázku první, multilateralisté (a s nimi i Tony Blair) si naopak byli vědomi, že neméně důležitá je otázka třetí. Arabští regionální spojenci USA (zmnění v 2 b) pak jednoznačně tvrdili, že tato otázka – urovnání izraelsko-palestinského konfliktu – je klíčem stabilizace regionu a jeho vztahů s USA a se západní Evropou.

(1) V úvahách o poválečné obnově spolu od začátku soutěžily dvě pozice. Neokonzervativci v Pentagonu neměli v plánu nic menšího než přivést na svých tancích Iráčanům svobodu a demokracii a chtěli se při tom opírat především o exilovou iráckou

opozici, která jim měla být do budoucna zavázána za dosažení do vedoucích postů. Realističtí multilateralisté z ministerstva zahraničí naopak za hlavní cíl invaze po svržení Saddáma považovali stabilizaci situace v zemi, obnovení fungování základních ekonomických a administrativních institucí a pacifikaci případného ozbrojeného odporu proti americké armádě. K zajištění tohoto úkolu byli ochotni spolupracovat i s umírněnými kádry předchozího režimu, neboť měli obavy, že bez nich nebude možné udržet v chodu základní funkce správy obyvatelstva a fungování infrastruktury. Navíc měli pochyby o domácí podpoře exilové opozice i její znalosti situace v zemi. Výsledná politika je pragmatickým kompromisem mezi těmito dvěma pozicemi.

Její úspěch bude dán rychlostí a formou přenosu moci z civilní správy Jaye Garnera (*Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance*) na přechodnou iráckou vládu. Hladkost a rychlost tohoto přenosu bude záviset především na třech faktorech: na schopnosti Američanů (a Britů) „prodat“ obyvatelům Iráku svržení Saddáma nikoliv jako koloniální okupaci, ale jako osvobození iráckého lidu; na stupni odštědivosti hlavních etnokulturních skupin Iráku – především na ochotě Kurdů zůstat ve společném státě a ochotě většinových šiitů dělit se navzdory křivdám z posledních desetiletí o moc s menšinovými sunnity; na schopnosti exilové opozice, dovezené na amerických a britských tancích, získat si důvěru populace a spolupráci domácích elit pro ústavně-politickou proměnu Iráku na federální stát.

Na tyto vnitřní faktory jsou navázány faktory vnější, především ve vztahu ke dvěma sousedům – Turecku a Íránu. Turecko považuje severní – kurdskou – část Iráku za zdroj bezpečnostního ohrožení: i v případě, že iráčtí Kurdové zůstanou v Iráku, sama federativní autonomie dá podle Turků špatný příklad tureckým Kurdům a lokální kurdská vláda může hrát roli reprezentanta dalších kurdských skupin, v Turecku a jinde. (Radikálnější turečtí nacionalisté navíc považují severní Irák s jeho ropnými poli kolem Mosulu a Kirkuku za součást Turecka, nespravedlivě mu odňatou na konci první světové války.) Případná demokratizace Iráku přivede nutně do popředí většinové šiity s těsnou vazbou na šiitský Írán, jehož regionální postavení tak bude posíleno – nejenže ztratí vojensko-politickou protiváhu v nepřátelském Iráku, ale může počítat přímo

s náklonností části nové elity. Důležité navíc bude, jaký vliv získají u šiitských muslimů islamisté a zda u nich převládne radikální či umírněné křídlo. Pokud by se to stalo, nemuseli by Američané demokratizaci prosazovat s takovým nadšením, s jakým to deklarují.

(2 a) Doktrína preemptivních akcí vznáší otázku po případných dalších vojenských zásazích USA ve světě a na Středním východě poté, co utichnou zbraně v Iráku. Od projevu ve West Pointu (červen 2002) přes zveřejnění Národní bezpečnostní strategie (září 2002) až po druhou Zprávu o stavu unie (leden 2003) Bush opakoval novou strategickou tezi, že USA si v zájmu své bezpečnosti vyhrazují právo zasáhnout vojensky proti jakémukoliv státu, který se snaží vyvíjet zbraně hromadného ničení a podporuje teroristy. Redefinice „preempce“ jako „prevence“ – motivovaná zkušeností se sebevražedným terorismem a s ničivou silou zbraní hromadného ničení – snižuje práh spravedlivé války. Dříve mohla být ospravedlněna pouze válečná akce, která se snažila předejít bezprostředně hrozícímu útoku. Nyní si Američané vymínají právo na zásah, který nepředjímá žádný konkrétní, naléhavě hrozící a blízký útok, ale který má za úkol zneškodnit samotnou schopnost států-darebáků a teroristických sítí takový útok (za použití zbraní hromadného ničení) provést i ve vzdálenější budoucnosti. Z tohoto hlediska by Irák mohl být jen prvním na řadě v sérii amerických trestných výprav. Dalšími adepty zásahu z oblasti by byly Sýrie, která podporuje palestinské teroristy a údajně vyvíjí chemické zbraně a Írán, který spolu se Sýrií podporuje libanonský Hizballáh a údajně vyvíjí atomovou bombu.

Je ovšem pravděpodobné, že problémy s poválečnou stabilizací Iráku i větší vliv multilateralistů odradí neokonzervativní jestřáby od takového postupu. Ostatně toto křídlo vždy zdůrazňovalo spíše spontánní dominový efekt založený na síle iráckého příkladu než vojenské pokračování kampaně v dalších státech. Spíše než být nástupišťem pro další vojenské operace měla nová irácká demokracie ukázat cestu ostatním. Takový vývoj se neokonzervativcům zdál pravděpodobný především v Íránu, kde posledních několik let probíhá boj o liberalizaci a demokratizaci uvnitř režimní elity samotné, nehledě na vlny proreformní mobilizace mezi iráckou mládeží a inteligencí.

Sýrie je však opačný případ. Pro konfrontační postoj a vojenské zastrasování Sýrie, pokud ne přímo pro válečnou akci hovoří nevyřízené úcty, které má s největším spojencem USA v oblasti Izraelem, lákavé geografické obklíčení Izraelem, Tureckem a Irákem i ambice Sýrie zaujmout prázdné místo po Iráku jako poslední nekompromisní odpůrce americké hegemonie v oblasti. Tyto okolnosti budou představovat pro Američany (a proizraelskou lobby uvnitř administrativy) nezanedbatelné pokušení srazit na kolena posledního důležitého vyzyvatele v regionu a definitivně převážít středovýchodní „mocenskou rovnováhu ve prospěch svobody“ (Národní bezpečnostní strategie). Pokud však nedá nějaká nepředvídaná událost přesvědčivou záminku k válečné akci, multilateralisté zřejmě udělají toto pokušení na uzdě.

(2 b) Druhou otázkou širší středovýchodní konfigurace po válce bude změna vztahu ke spojencům. Především co se týká Saúdské Arábie je možné, že USA využijí volný přístup k irácké ropě k uvolnění své vazby na tuto zemi a další ropné monarchie v zálivu. Vazba na tyto despotické a teokratické režimy se stala po 11. září kompromitující v očích americké i světové veřejnosti – vrhala stín nevěrohodnosti na americký boj proti islamistickému fundamentalismu i na demokratizační rétoriku neokonzervativců.

Ochlazení vztahů se Saúdskou Arábií a dalšími islámskými monarchiemi Perského zálivu bude pravděpodobně doplněno udržováním dobrých vztahů se sekulárními autoritářskými režimy typu Egypta či nábožensky modernistickými monarchiemi typu Jordánska. Navzdory demokratizační rétorice neokonzervativců převládne ve vztahu k těmto režimům spíše pragmatická starost o stabilitu. Je totiž pravděpodobné, že americká invaze povede k nárůstu popularity radikálně islamistických protiamerických proudů v celém regionu, které by se mohly v případě skutečné demokratizace autoritářských režimů dostat k moci – varující je alžírský případ, kdy na začátku 90. let po třech desetiletích vlády jedné strany vyhráli první volby islamisté. Ostatně podobná otázka je na pořadu dne v Pákistánu, kde si islamistické strany v posledních parlamentních volbách výrazně polepsily. Někteří komentátoři dokonce tvrdí, že alternativou sekulárního autoritářství v řadě zemí Středního východu i širšího muslimského světa není liberální demokracie, ale autoritářský islamismus, který může uchopit moc ve chvíli trans-

formace. USA tedy budou stát před otázkou, zda-li jimi ohlášená demokratizace regionu nepovede k nástupu islamistických protiamerických vlád. Jak jsem zmínil výše, tato otázka vyvstává v samotném Iráku s ohledem na irácké šíity (ale možná i sunnity) většinu, jejichž radikálně-islamistické proudy jsou posíleny malou přesvědčivostí úsilí Američanů prodat obsazení země jejím obyvatelům a mezinárodní veřejnosti jako její osvobození. Nejen v Iráku stojí Američané a Britové před dilematem, zda mají pomáhat nastolení a udržení loutkových režimů svých klientů, a nebo naplňovat svou deklarovanou podporu demokracii, ale tím umožnit protiamerickým silám bojovat o moc. Demokratizace tak alespoň krátkodobě stojí proti stabilizaci.

(2 c) Z tohoto hlediska je klíčová role Turecka jako jediné sekulární a demokratické muslimské země v oblasti a zároveň člena NATO. Z hlediska amerických i tureckých dlouhodobých zájmů by neshody při přípravě a provedení operace Irácká svoboda neměly narušit trvalou vazbu, strategicky klíčovou pro oba státy.² Na rozdíl od většiny ostatních muslimských států v oblasti má Turecko přátelské vztahy s Izraelem, jenž je spolu s ním nejvěrnějším středovýchodním spojencem USA. Další vývoj bude záviset na tom, zda se Americe změnou poměru sil obsazením Iráku podaří přidat k těmto svým spojencům alespoň část arabského tábora. Při tomto úkolu je podstatný americký postoj k izraelsko-palestínskému konfliktu.

(3) Symbolickou váhu tohoto konfliktu pro politickou stabilizaci v regionu nelze přecenit. Bushovo připomenutí americké vůle ke spravedlivému řešení konfliktu (ustavení palestínského státu) v předvečer války 14. března svědčilo o tom, že po utichnutí zbraní v Iráku nastoupí diplomatická ofenziva na tomto poli. Americká administrativa bude muset přesvědčit palestínské a další Araby, že je schopna být nestranným rozhodčím sporu – takřka nelidský úkol poté, co od 11. září dávala najevo bezpodmínečnou podporu Ariele Šaronovi, kterého Bush označil za „muže míru“, a co se Donald Rumsfeld občas zmiňoval o Izraelem okupovaných územích jako o „tak zvaně“ okupovaných územích. Bude velmi těžké tuto proizraelskou pozici proměnit do zprostředkovatelství, které se má snažit vytvářet společnou půdu kompromisu mezi vzájemně se vylučujícími nároky obou stran.

Na rozdíl od svého stranického rivala Netanjahua sice Šaron v předvolební kampani v prosinci 2002 a lednu 2003 akceptoval nutnost ustavení palestinského státu, avšak jeho představa odporuje tomu, co se běžně v mezinárodní politice i právu rozumí termínem stát. Vojenská kontrola jeho hranic (včetně hranic s jinými státy než s Izraelem) má být podle Šarona plně v rukou Izraelců, a Palestinci si mají vystačit s policií vybavenou lehkými zbraněmi. Hranice státu mají být pouze přechodné a podrobené dalšímu vyjednávání a zdaleka nemají zahrnovat všechna okupovaná území ani východní Jeruzalém a nové izraelské osídlení kolem něj. Takovýto pouze nominální a územně ořezaný stát je nepřijatelný i pro umírněné Palestince představované novým premiérem Mahmúdem Abbásem (čili Abú Mazenem). Ti mohou stěží obhájit před palestinskou a arabskou veřejností něco menšího než plnohodnotný stát na všech okupovaných územích a ve východní části Jeruzaléma.

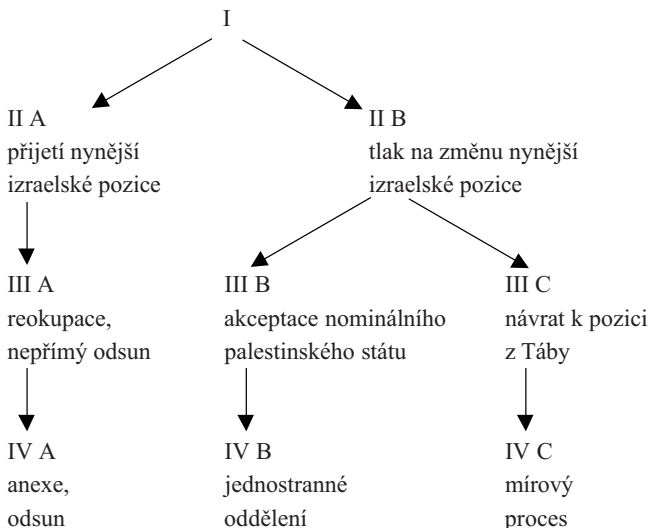
Navíc současná izraelská vláda zahrnující Národní náboženskou stranu, která hájí práva osadníků, a Národní unii se stranou Moledet, která hlásá odsun Palestinců, nepřijala ani Šaronův program nominálního palestinského státu, takže jednání o něm, na něž budou tlačit Američané, bude představovat vážné pnutí v této koalici. Počátek nového mírového procesu bude stěží možný bez rekonstrukce izraelské vlády a vytvoření pravo-levé koalice národní jednoty, ať již za stávajícího Knessetu, a nebo po dalších předčasných volbách. A právě to bude hlavním dilematem Američanů. Doposud v zásadě akceptovali Šarona a vyvíjeli pouze tlak na rekonstrukci palestinské samosprávy, jejíž minimální podmínkou bylo přenesení části Arafatových pravomocí na nově ustavený post premiéra. Nyní nebudou moci udělat ani první krok k započetí mírového procesu bez vyvinutí tlaku na změnu postoje stávající izraelské vlády, popřípadě přímo na změnu této vlády. Vzhledem k přímému napojení části vládních neokonzervativců na izraelskou pravici (nehledě na tlak židovské lobby a proizraelské křesťanské pravice na vládu a kongres) může taková změna americké politiky, za kterou se staví realističtí multilateralisté a Britové, vzbudit silné pnutí uvnitř americké administrativy.³

Existují v zásadě dvě možnosti: buď se americké administrativě nepodaří výrazně změnit svou prošaronovskou pozici, a pak nebude schopna nastartovat jednání a situace zůstane nadále zabloko-

vaná. Nebo se k takové změně a nátlaku na izraelskou vládu odhodlá, ale pak se bude muset čekat na přestavbu vlády, neboť současná koalice díky přítomnosti proosadnických a proodsunových stran nemůže přijmout jeden ze základních cílů mírového jednání tak, jak je formulován v „cestovním plánu“ na urovnání konfliktu – totiž vznik palestinského státu. V okamžiku utvoření nové – pravděpodobně pravo-levé – koalice (ať již bez či prostřednictvím nových voleb do Knessetu) bude záležet na ochotě této nové vlády ke kompromisům s Palestinci. Šanci na úspěch by měla jen taková politická pozice, která by byla ochotná zajít až tam, kam se dostala Barakova vláda na neúspěšných jednáních s Palestinci v Camp Davidu v červenci 2000 a v Tábě v lednu 2001 – vystěhování velké části osad, návrat 95–98 % okupovaných území a kompromis v otázce Jeruzaléma (připravenost k jednání o rozdělení města a sdílené správě Chrámové hory).

Pokud bude Šaron vést Likud na pravém křídle nové koalice, pak není pravděpodobné, že bude k takovým ústupkům ochotný – popřel by totiž sám sebe. V tom případě ovšem zůstane situace dále zablokovaná. Bude se pak buď muset čekat na další změnu poměru sil mezi izraelskou pravicí a levicí, nebo se pravo-levá koalice rozhodne pro realizaci plánu předsedy Strany práce Amrama Micny z poslední předvolební kampaně na jednostranné stažení Izraele z části palestinských území za zeď, kterou kolem nich již dva roky buduje Šaron. Takové řešení si získává stále větší popularitu na obou stranách izraelského politického spektra (s výjimkou krajní levice a krajní pravice). Vzhledem ke skutečnosti, že budovaná zeď často hluboko zasahuje do okupovaných území (tj. za „zelenou linii“ z červnové války roku 1967) a že by se stažení zřejmě netýkalo Jeruzaléma a jeho výše zmíněných nových osídlení po anexi jeho východní arabské části, nebude toto stažení moci být východiskem pro následná mírová jednání s Palestinci a dalšími arabskými národy (resp. státy) o normalizaci vztahů.

Naznačené scénáře můžeme shrnout do následujícího schématu, v němž římské číslice I, II, III představují následné situace rozhodování a číslice IV představuje tři možné výsledky A, B, C. (Rozhodnutí I → II je americké, rozhodnutí II → III → IV jsou izraelská (ke IV C ovšem nelze dojít bez symetrického rozhodnutí palestinské strany).

Nejdříve rozhodnou USA, zda budou akceptovat pozici Šaronovy vlády vzešlé z voleb v lednu 2003 – II A, a nebo zda ji budou tlačit k proměně stanoviska a k přijetí jednání o vzniku palestinského státu – II B. Pokud nastane II A, pak se plně rozvinou doposud naznačené obrysy politiky této vlády – III A: pokračování v osidlovací politice (minimálně podporou rozšiřování osad či přivíráním očí nad vznikem zárodků nových osad), další zabírání území „z bezpečnostních důvodů“, periodická reokupace a nepřímé podněcování k odchodu šikanováním palestinského obyvatelstva (destrukce domů a úrody, kácení ovocných stromů, zvyšování počtu civilních obětí vojenských zásahů proti ozbrojeným radikálům) či tichou podporou jeho šikanování ze strany izraelských osadníků. Logickým vyústěním této politiky nepřímého odsunu pak může být anexe velkých částí okupovaného území a přímý odsun jeho palestinského obyvatelstva, hlásaný izraelskou krajní pravicí přítomnou ve vládě – IV A.

Pokud nastane II B a USA změní svou dosavadní prošaronovskou linii a použijí všech dostupných pák k dosažení změny izraelského postoje (včetně věrohodné hrozby zmrazení vojenské a hospodářské pomoci Izraeli), pak bude záležet na tom, jak otevřená ke kompromisu s Araby bude nová koalice. Buď se nedostane za

Šaronovu představu nominálního palestinského státu – III B, a tak bude dále blokovat obnovení mírového procesu a zvyšovat pravděpodobnost, že dříve či později bude přijato rozhodnutí o jednostranném oddělení – IV B. Nebo bude schopna se dostat až na pozici poslední Barakovy iniciativy z Táby – III C, což by mohlo umožnit započetí mírového procesu – IV C.

Z hlediska úsilí USA o stabilizaci Středního východu a nastolení přátelských či spojeneckých vztahů s arabskými a muslimskými zeměmi tohoto regionu budou výsledky IV A a IV B znamenat neúspěch. Vzroste vliv agresivně nacionalistických a radikálně islamistických proudů, které vykládají současné dění v oblasti jako spor imperiálních ambicí USA (posílených lokálními nearabskými klienty Izraelem a Tureckem) s antikolonizačním odporem Palestinců a ostatních Arabů. Jedině započetí mírového procesu – IV C – by mohlo zvrátit toto vidění tím, že by doložilo vůli Američanů ochraňovat také zájmy a nároky Palestinců a dalších Arabů. Americká hegemonie na Středním východě by tak byla legitimována, a učiněna politicky i morálně snesitelnou. Jinými slovy: nebereme-li v úvahu možnost jednostranného stažení se Ameriky z oblasti, jedině multilateralismus má šanci na skutečnou normalizaci jejich vztahů s většinou středovýchodních zemí a mírovou stabilizaci oblasti.

Naznačené scénáře pokrývají jen americko-izraelskou stranu blízkovýchodního hlavolamu, neboť se zdá, že po válce s Irákem bude právě tato osa klíčová pro další dynamiku arabsko-izraelského konfliktu. Při důkladnějším posuzování možností dalšího vývoje by ovšem bylo nezbytné zohlednit dění na palestinské straně (především schopnost oficiálního vedení přistoupit k reformám samosprávy a zastavit sebevražedné teroristické útoky radikálů), ale také vliv dalších aktérů, kteří spolu s USA patří do „kvartetu“, jenž má na starosti blízkovýchodní konflikt – EU, Rusko a OSN.

Na postojích k poválečnému Iráku a ke způsobům urovnání izraelsko-palestinského konfliktu se v následujících měsících bude profilovat nejen budoucí vztah Spojených států k arabsko-muslimskému Střednímu východu, ale také jejich vztah ke kontinentální Evropě. Ten se může ocitnout někde na škále mezi dvěma extrémy: na jednom z nich by byla jednotná středovýchodní politika založená na strategickém konsenzu ohledně cílů a prostředků, na druhém

pak dvě soupeřící a navzájem se vyvažující politiky vycházející ze dvou protikladných strategických vizí a formulující tedy jinak cíle i prostředky.

Z naznačené interpretace evropsko-americké „strategické diference“ v 8. kapitole plyne, že k prvním krajinám kontinua by se situace přiblížila v tom případě, že by americká administrativa přijala multilateralismus a zároveň opustila dosavadní bezpodmínečnou podporu Šaronově křídle izraelské politiky. Při překlenování transatlantické propasti bude mít klíčovou úlohu Británie, která se snaží tlačit Spojené státy a Izrael k nastoupení cesty I → II B → III C → IV C. Hodně bude záviset na její schopnosti budovat most mezi Francouzy (kteří jsou Američany obviňováni z nadržování Palestincům a Arabům) a Američany (kteří jsou Francouzy obviňováni z nadržování Izraelcům).

Západ

Válka o Irák nenastolila jen otázku příštího uspořádání Středního východu. V důsledku rozkolu, který způsobila v Radě bezpečnosti OSN, NATO i Evropské unii, nastolila také otázku budoucího uspořádání světa. Válka byla symbolickou tečkou za přechodným obdobím, které následovalo po skončení studené války před třinácti lety, kdy se rozpadl sovětský blok. V tomto mezidobí zajišťovaly stabilitu i legitimitu mezinárodního systému nadále ty instituce a způsoby jednání, které byly ustaveny po konci druhé světové války jejími vítězi. Poválečné uspořádání povstalo z kompromisu mezi dvěma vizemi: idealistickou představou „jednoho světa“ svobodných národů sdružených v OSN a realistickou představou světa rozděleného na sféry vlivu vítězných velmocí. V první vizi – symbolizované jazykem Charty OSN – se stabilita systému měla opírat o *jednotné mezinárodní právo*, v druhé vizi – zhmotněné v institutu stálých členů Rady bezpečnosti – se měla opírat o *rovnováhu mezi velmocemi*.

Po „vypuknutí“ studené války na sebe tento poválečný kompromis vzal kvalitativně novou podobu. Původní velmocenská multipolarita se proměnila na bipolaritu dvou ideologicky definovaných bloků – liberálně demokratického Západu a komunistického Východu – vedených dvěma supervelmocemi: USA a Sovětským sva-

zem. Díky tomu bylo politické rozhodování orgánů OSN v nejdůležitějších otázkách až na výjimky zablokováno. Na druhé straně tyto instituce umožňovaly udržovat komunikaci i v dobách největšího napětí a dávaly příležitost k dialogu a ke spolupráci v dobách uvolnění. Bipolární mocenská rovnováha, jejímž jádrem bylo vzájemné nukleární odstrašení, tak byla doplněna institucionálním zárodkem mezinárodního společenství, jehož páteří bylo mezinárodní právo. Původní multipolarita vyvstávala do popředí jen ve druhém plánu – ať už v důsledku čínsko-sovětské roztržky, nebo díky úsilí hnutí nezúčastněných ustavit třetí sílu, nezávislou na obou blocích. Co se týče tradičních západoevropských velmocí, ty se na jedné straně staly bezpečnostními klienty USA a jejich vojenského deštníku, na straně druhé překročily svou tradiční rivalitu a začaly budovat společné soustátí. To však dodnes nedospělo k efektivnímu sjednocení bezpečnosti a zahraniční politiky.

Zhroucení jednoho pólu bipolarity studené války vedlo k oživení idealistického konceptu „jednoho světa“ zastřešeného OSN a řízeného mezinárodním právem. Na straně druhé však drtivá mocenská převaha Spojeným státům otevřela možnost založit světový řád na planetárním kvazimonopolu odstrašující vojenské síly a nastolit *Pax Americana*. Proti ideji demokratického společenství svobodných a rovných národů tak stála idea celoplanetární americké říše. Ačkoliv se na první pohled zdají tyto představy neslučitelné, mohou se prakticky doplňovat: jedna totiž stabilitu světového řádu opírá o legitimitu svobodného souhlasu, druhá o moc donucujícího násilí. Achillovou patou druhé představy je problém demokratického vytváření konsenzu, slabým místem první představy je vynucování tohoto konsenzu. Protože OSN nemá své vojsko, musí se konec konců při *vynucování* svých rozhodnutí spoléhat na armády členských zemí, z nichž nejmocnější je armáda americká. A protože USA nepokrývají celý svět, musejí se v úsilí o *legitimaci* svých aktů spoléhat na demokratické a právní mechanismy OSN.

První protiirácké tažení Bushe Sr. (1990–1991) bylo ukázkovým příkladem souladu moci a legitimacy. Druhé protiirácké tažení Bushe Jr. (2002–2003) bylo krajním příkladem jejich oddělení. (Vojenský zásah v Jugoslávii na jaře 1999 představoval střední polohu: nebyl sice kvůli ruskému nesouhlasu kryt rezolucí Rady bezpečnosti OSN, měl však mandát jiné, byť dílčí kolektivní instituce –

NATO – a také podporu značné části světového veřejného mínění.) Protnutí mezinárodního práva a vojenské moci je ideálem, protože dává moci legitimitu a legitimitě realitu. Naopak jejich oddělení činí mezinárodní právo fiktivním a vojenskou sílu nemorální. Přiblížením obou pólů v prvním protiiráckém tažení se internacionalistická a imperialistická vize světového řádu překryly, čímž zastínily svá protikladná východiska. Vzdálením obou pólů v druhém protiiráckém tažení se naopak odhalila jejich neslučitelnost. Tak jako pověstná hegelovská sova, která vzlétá teprve za soumraku, také my vidíme zřetelně alternativu 90. let uplynulého století teprve poté, co jsme vstoupili do další fáze.

Tuto alternativu měl na mysli francouzský prezident Jacques Chirac, když ve svém prohlášení po Bushově ultimátu v předvečer války hovořil o tom, že síla zvítězila nad právem. Protiamerická vzpurnost Francie a Německa v Radě bezpečnosti a NATO i jejich roztržka s Velkou Británií v EU však ohlašují možnost, že spor internacionalismu s imperialismem doplní třetí alternativa – multipolarita. Zahraniční politika Evropanů doposud kroužila kolem pólu legitimacy a měla těžiště v mezinárodních institucích. Po 11. září si však Evropané potvrdili to, co tušili od inaugurace G. W. Bushe do prezidentského úřadu: dominantní představitel pólu moci přestal brát mezinárodní instituce na vědomí. Není divu, že Evropané začali přemýšlet o tom, jak by se znovu prosadili také na pólu moci. Ten dobrovolně opustili po druhé světové válce vstupem do bezpečnostně politické aliance se Spojenými státy a přijetím jejich vojenské převahy jako záruky vlastní bezpečnosti.

Clintonova administrativa se starala o zajišťování mnohostranné podpory pro záměry americké politiky v mezinárodních institucích a u svých spojenců. Tento multilateralismus umožňoval Evropanům setrvávat v pasivní bezpečnostně politické poloze, kterou zaujali za studené války. Ochota Ameriky brát ohledy na názory ostatních a podřizovat se mnohostranným rozhodovacím mechanismům otupovala potenciálně imperialistické hroty její drtivé celoplanetární převahy. Nástupem G. W. Bushe a útoky z 11. září 2001 se však situace radikálně změnila. Americkou zahraniční politiku začali určovat politici, úředníci a poradci, kteří v průběhu 90. let formulovali projekt modelování planety k americkému obrazu. Těmto neoimperialistům nejde o to, aby se Amerika stala

prvním mezi rovnými ve společenství svobodných národů. Jejich snem naopak je, aby nadcházející století bylo „novým americkým stoletím“. Bude-li Evropa spolupracovat na budování této nové říše, tím lépe. A když nebude, nic se neděje, protože Amerika má dostatečnou vojenskou, politickou i ekonomickou sílu, aby její budování zvládla sama.

Nástupem G. W. Bushe do prezidentského úřadu zaznamenala americká zahraniční politika obrat k unilateralismu. Administrativa začala prosazovat vlastní záměry bez mezinárodní konzultace a postavila se proti dohodám, jejichž předmětem byly globální oteplování, Mezinárodní soudní tribunál, používání nášlapných min či balistické rakety. Razantní nástup Ameriky ke druhému protisaddámovskému tažení přidal poslední kapku, kterou přetekla číše evropské trpělivosti. Bush se sice po jistém váhání nechal svým ministrem zahraničí Colinem Powellem a britským premiérem Blairem přemluvit a předložil otázku ke zhodnocení Radě bezpečnosti, zároveň však dal najevo, že Saddáma sesadí v každém případě, ať už kolektivní rozhodování v OSN dopadne jakkoliv.

Takový unilateralismus v rozhodování o vojenském napadení jiného státu již nemohl zůstat bez odpovědi – zvláště domnívali-li se někteří západní spojenci, že místo demokracie a stability podpoří válka regionální nestabilitu a nárůst islamistického terorismu, a tím konec konců ohrozí i národní a bezpečnostní zájmy jich samotných. Bushův bezohledný tah na Střední východ navíc zviditelnil obecné nebezpečí, které pro svět plyne z americké doktríny preemptivních úderů. Ta svěřuje americkému prezidentovi suverénní právo započít válku proti jakémukoliv státu, který může podle jeho úsudku v budoucnosti představovat ohrožení USA. Tato doktrína nečiní svět bezpečnějším, ale naopak – vytváří všeobecnou nejistotu a nepřimo vyzývá ostatní země, aby se začaly chovat ve vztahu k mezinárodním institucím stejně bezohledně. Amerika začala ohrožovat světový řád, který díky iniciativám W. Wilsona a F. D. Roosevelta pomáhala v minulém století budovat.

Hrozící roztržka mezi dosavadními západními spojenci, která se z hlediska posledního půlstoletí jeví jako anomálie, však ze širšího historického pohledu odpovídá obecnému vzorci, který lze v Evropě vystopovat minimálně od 16. století: kdykoliv se jeden

aktér mezinárodního systému pokusí o podřízení ostatních a ustavení sjednocené říše pod svou vládou, spojí se ostatní aktéři v koalici proti němu, aby tomu zabránili. O tom se poučili Španělé v 16. století, Francouzi v 17. století i Napoleon na počátku 19. století. Američané ostatně hráli stejnou hru, když intervenovali ve dvou světových válkách minulého století, aby zabránili imperiálním záměrům Německa. Neměli by se tedy divit, že se v březnu 2003 ocitli Francouzi, Němci, Číňané i Rusové v „koalici neochotných“. Až příliš silně v nich dřímaly velmocenské reflexy z minulých dob, než aby se stali poslušnými pěšáky na cestě k „novému americkému století“.

Multipolarita se ovšem nepřihlásila o slovo ve vakuu, ale v rámci mezinárodních institucí (OSN, NATO, EU), které válka rozštěpila na prokoaliční a protikoaliční tábor. Protože transatlantické spojení bylo po zhroucení sovětského bloku páteří mezinárodního systému, bude mít jeho osud rozhodující vliv na budoucí podobu tohoto systému. Existují v zásadě dva protikladné scénáře. Současný náznak evropské politické nezávislosti se plně rozvine a část Evropy vedená Francií a Německem se postupně stane samostatným mocenským hráčem, zadržujícím v příležitostných koalicích s ostatními velmocemi v rámci obnovené multipolarity imperiální vzmach USA. Nebo si obě strany Atlantiku za pomoci i svého britského zprostředkovatele uvědomí svou vzájemnou závislost a obnoví důvěru a spojení.

Scénář první: Neochota Ameriky dát větší roli OSN v poválečné politické rekonstrukci Iráku i její neschopnost přistoupit vyváženěji k izraelsko-palestinskému konfliktu prohloubí dále transatlantickou roztržku. Francie, Německo a Belgie začnou tlačit na ustavení jednotné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie a na její nezávislost na USA. Protože se Británie a některé další země postaví na odpor, prosadí Francie a Německo toto větší sjednocení alespoň v užším okruhu. Nový vstup do bezpečnostní zletlosti bude vyžadovat mnohonásobné zvýšení obranných výdajů tak, aby se Francie, Německo a další země mohly společně stát důstojným protihráčem britsko-americké koalice, Ruska, Číny a v budoucnosti případně i dalších dorůstajících velmocí, jako je Indie či dozbrojující se Japonsko.

EU bude nadále fungovat jednotně v oblastech shody, zatímco v bezpečnostní a zahraniční politice se rozštěpí. Rozšířené NATO

se stane plně tím, čím ho chtěli učinit Paul Wolfowitz a Donald Rumsfeld svým heslem „úkol určuje koalici, nikoliv koalice úkol“: rezervou pro ustavování vojensko-politických koalic *ad hoc*. Ostatně stále bude existovat mnoho bezpečnostních otázek, v nichž se západní kontinentální Evropa s anglo-americkým párem a jeho východoevropskými vazaly budou shodovat. V případě neshody v řešení příštích krizových situací typu Iráku bude mít dobře vojensky připravená a zahraničněpoliticky jednotná menší Evropská unie mnohem větší možnost zadržovat další expanzivní pokusy USA a v případě nutnosti i sama vojensky intervenovat všude, kde to uzná za vhodné. Vzhledem k přetrvávající existenci společných multilaterálních institucí (NATO, EU) i vzhledem ke společným liberálně demokratickým hodnotám však zřejmě v blízké budoucnosti nedojde k vojenskému střetu mezi dvěma stranami Atlantiku.

Scénář druhý: Američané si tváří v tvář tvrdé realitě materiálně i politicky rozvráceného Iráku uvědomí, že dlouhodobou stabilitu v oblasti (nemluvě ani o demokracii) nelze přivést na tancích a zajistit ji shazováním bomb, ale že jí lze dosáhnout především vytvářením důvěry politickými prostředky. Zbraně mohou vyhrát válku, k zajištění míru však musí být síla doplněna legitimitou, která povstává z konsenzu vytvářeného diplomatickým jednáním a multilaterálními institucemi. Díky protiamerické náladě, kterou v oblasti rozdmýchala válka, budou Američané stěží schopni „vyhrát mír“ bez pomoci Evropanů. Přitom se bude hodit právě kapitál důvěry, který Evropané u Arabů a muslimů nashromáždili svým odmítnutím války. Američané si uvědomí, že pokud si chtějí zajistit bezpečné a stabilní postavení na Středním východě a ve světě, budou na vyrovnání svého deficitu legitimacy potřebovat Evropany.

Podobně si z druhé strany uvědomí potřebnost transatlantické koalice také Evropané. K zažehnání pokušení vyjít z pohodlné severoatlantické kurately a postavit se bezpečnostně na vlastní nohy je přiměje především kalkulace materiálních nákladů takového kroku. K jejich uhrazení by bylo nutné změnit dosavadní rozpočtové priority a částečně demontovat štědré sociální státy evropských zemí – heroický úkol pro politickou třídu, která je každé čtyři roky závislá na podpoře svých sociálně rozmazlených voličů. Vedle materiálních nákladů by však vstup do obnovené bezpečnostní plnoletosti vyžadoval i radikální proměnu identity společností,

kteří si poněkud alibisticky zvykly zaklínat se mírem a nechávat špinavou práci s bagdáckými či balkánskými řezníky na americkém Rambovi. Především německá společnost je díky historickému traumatu z minulého století natolik prorostlá tímto pacifismem, že si lze stěží představit, že by se stala součástí vojensky silné Evropy, připravené používat své zbraně při řešení regionálních krizí. Také riziko dlouhodobé institucionální války s Velkou Británií a dalšími proamerickými státy v rámci Evropské unie může vrátit rebely do řady. Zvláště když zaregistrují smířlivé signály z opačné strany Atlantiku.

Politická řešení ovšem zřídka bývají tak vyostřená, jak předpokládají dva načrtnuté scénáře. Je pravděpodobné, že v příštím roce či dvou nedojde k jasnému příklonu ani k jednomu z nich – na jedné straně bude u Američanů stále přetrvávat unilateralismus, na straně druhé bude Evropě scházet vůle k politické nezávislosti. Euforie z vojenského vítězství může zastínit politické náklady války a posílit sklon americké administrativy k jednostranným silovým řešením. Neuralgickým bodem poválečné situace bude izraelsko-palestinský konflikt. Jen tehdy, využila-li by Amerika všech svých pák k prosazení formule území za mír, mohlo by se jí podařit překonat podezření z používání „dvojího metru“. Nebude-li toho schopna, pak nemůže získat „srdce a mysl“ středovýchodních Arabů a miliónů muslimů jiných oblastí světa. Zároveň se prohloubí propast mezi ní a kontinentální Evropou a může se otrást i její svazek s Velkou Británií. Zasadily-li odlišné přístupy Ameriky a Evropy k Iráku ránu transatlantické alianci, pak jejich odlišné přístupy k blízkovýchodnímu konfliktu budou minimálně zamezovat rychlému hojení jizvy, pokud znova neotevřou ránu.

BIBLIOGRAFIE

- Aron, Raymond: *Paix et guerre entre les nations*, Calmann-Lévy, Paris 1984 (1962).
- Ash, Timothy Garton: Anti-Europeanism in America, *The New York Review of Books*, 13 February 2003, www.nybooks.com/articles/16059.
- Barber, Benjamin R.: Beyond Jihad Vs. McWorld, *The Nation*, 21 January 2002, www.thenation.com/doc.mhtml?i=20020121&s=barber
- Barša, Pavel: *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?*, CDK, Brno 2001.
- Benvenisti, Meron: The true test of the imperial pretension, *Haaretz*, 10 April 2003.
- Buchanan, Patrick J.: Whose War? A neoconservative clique seeks to ensnare our country in a series of wars that are not in America's interest, *The American Conservative*, 24 March 2003.
- Bull, Hedley: *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Macmillan, London 1977.
- Buruma, Ian: A squeamish namby-pamby European wimp joins the Washington war debate, *The Guardian*, 14 January 2003.
- Coogan, John W.: Wilsonian diplomacy in war and peace, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London, New York 1994: 71–89.
- Cooper, Robert: The Post-Modern State, in Leonard, Mark (ed.): *Re-Ordering the World: The Long-Term Implications of 11 September*, Foreign Policy Centre, London 2002: 11–19.
- Cornwell, Rupert: In God he trusts – how George Bush infused the White House with a religious spirit, *The Independent*, 21 February 2003.
- Eldar, Akiva: There is fire even without a smoking gun, *Haaretz*, 17 February 2003.
- Excerpts From Pentagon's Plan: Prevent the Re-Emergence of a New Rival, *New York Times*, March 9, 1992.
- Fidler, Stephen, Baker, Gerard: America's Democratic Imperialists, *Financial Times*, 6 March 2003.
- Fichou, Jean-Pierre: *Civilizace USA*, Victoria Publishing, Praha 1995.
- Fry, Joseph A.: Imperialism, American style, 1890–1916, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London and New York 1994: 53–70.
- Gaddis, John Lewis: *The United States and the Origins of the Cold War, 1941–1947*, Columbia University Press, New York 1972.
- Gaddis, John L.: The Emerging Post-Revisionist Synthesis on the Origins of the Cold War, *Diplomatic History*, Summer 1983, 7: 191–204.

- Gitlin, Todd: The war movement and the peace movement, www.openDemocracy.net 27 November 2002.
- Gitlin, Todd: US National Security Strategy: a gift to anti-Americans everywhere, www.openDemocracy.net 2 October 2002.
- Gnesotto, Nicole: Reacting to America, *Survival*, vol. 44, no. 4, Winter 2002–2003: 99–106.
- Gordon, Philip H.: Bridging the Atlantic Divide, *Foreign Affairs*, January/February 2003, Vol. 82, number 1: 70–83.
- Hassner, Pierre: Guerre: qui fait le jeu de qui? *Le Monde*, 24. 2. 2003.
- Hixson, Walter L.: *George F. Kennan. Cold War Iconoclast*, Columbia University Press, New York 1989.
- Hodgson, Godfrey (1999): Immigrants and Frontiersmen: Two Traditions in American Foreign Policy, in: Hogan, Michael J. (ed.): *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the „American Century“*, Cambridge University Press, Cambridge 1999: 337–355.
- Hoff, Joan: American diplomacy: retrospect and prospect, in Martel, Gordon (ed.) *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London 1994: 211–233.
- Hoffmann, Stanley: *The High and the Mighty. Bush's national security strategy and the new American hubris*, Vol. 13, Issue 24, 13 January 2003, www.prospect.org/print-friendly/print/V13/24/hoffmann-s.html
- Hunt, Michael H.: Traditions of American diplomacy: from colony to great power, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London and New York 1994: 1–20.
- Chace, James: Tomorrow the World (review of *First Great Triumph: How five Americans Made Their Country a World Power* by Warren Zimmermann, Farrar, Straus and Giroux 2002), *The New York Review of Books*, November 21, 2002, <http://www.nybooks.com/articles/15818>
- Chomsky, Noam: *9–11*, Seven Stories Press, New York, 2001.
- Chomsky, Noam: *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs*, South End Press 2000.
- Christison, Kathleen and Bill: A Rose By Another Other Name. The Bush Administration's Dual Loyalties, *Counterpunch*, 13 December 2002.
- Jervis, Robert: „Security Regimes“, in: Krasner, Stephen D. (ed.): *International Regimes*, Cornell University Press, Ithaca, New York 1983.
- Joffe, Josef: Of Hubs, Spokes and Public Good, *The National Interest*, Fall 2002, 69: 17–20.
- Judis, John B.: Why Iraq?, *The American Prospect*, vol. 14, no. 3, March 1, 2003.
- Judt, Tony: Its Own Worst Enemy, *The New York Review of Books*, 15 August 2002, www.nybooks.com/articles/15632
- Kagan, Robert: *Paradise and Power. America and Europe in the New World Order*, Atlantic Books, London 2003.

- Kagan, Robert and Kristol, William: The Bush Era, *The Weekly Standard*, February 11, 2002.
- Kennan, George F.: *American Diplomacy 1900–1950*, Chicago, The University of Chicago Press 1951.
- Kennan, George F.: Around the Cragged Hill, in: Serow Ann G., Ladd Everett C.: *The Lanahan Readings in the American Polity*, Lanahan Publishers, Baltimore 1997 (*Around the Cragged Hill. A Personal and Political Philosophy*, W. W. Norton and Ycompany, Inc 1993): 639–645.
- Keohane, Robert O.: Multilateralism: an agenda for research, *International Journal* 45,4, 1990: 731–764.
- Keohane, Robert O.: Reciprocity in international relations, *International Organization* 40, 1, 1986: 1–28.
- Kissinger, Henry A.: *A World Restored*, Houghton Mifflin, Boston 1957.
- Kissinger, Henry A.: *American Foreign Policy*, Norton, New York 1969.
- Kissinger, Henry: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlinské zdi*, Prostor, Praha 1996.
- Krauthammer, Charles: The Unipolar Moment, in Serow Ann G., Ladd Everett C.: *The Lanahan Readings in the American Polity*, Lanahan Publishers, Baltimore 1997 (Foreign Affairs 1990–1991): 619–628.
- Kropáček, Luboš: *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*, Vyšehrad, Praha 2002.
- Kull, Steven: Public Attitudes Toward Multilateralism, in *Multilateralism and U.S. Foreign Policy. Ambivalent Engagement*, Patrick, Stewart and Forman, Shepard (eds.), Lynne Rienner Publishers, Boulder, London 2002: 99–120.
- LaFeber, Walter: *America, Russia and the Cold War, 1945–1992*, 7th edn., McGraw Hill, New York 1993.
- Lasch, Christopher: *The World of Nations. Reflections on American History, Poalitics and Culture*, New York, Alfred A. Knopf, 1973.
- Lewis, Bernard: *Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď*, Volvox Globator, Praha 2003.
- Lind, William S.: 4th Generation warfare and the Dangers of Being the Only Superpower. A Warning from Clausewitz, *Counterpunch*, 8 March 2003.
- Luce, Henry R.: The American Century, *Life Magazine*, 1941, reprinted in Hogan, Michael Jr.: *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in teh ‚American Century‘*, Cambridge University Press, Cambridge 1999: 11–29.
- Lukes, Steven: The New Supermen, www.openDemocracy.net 11 September 2002.
- Lundestad, Geir: ‚Empire by Invitation‘ in Hogan, Michael J.: *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the ‚American Century‘*, Cambridge University Press, Cambridge 1999: 52–91.

- Mendel, Miloš: *Džihád. Islámské koncepce šíření víry*, Atlantis, Brno 1997.
- Mearsheimer, John J.: Hearts and Minds, *The National Interest*, Fall 2002, 69: 13–16.
- Mearsheimer, John J. and Walt, Stephen M: Keeping Saddam Hussein in a Box, *The New York Times*, 2 February 2003.
- Morgan, Edmund S.: *The Puritan Dilemma. The Story of John Winthrop*, Harper Collins Publishers, Boston 1958.
- Morgenthau, Hans J.: *Power Politics versus Scientific Man*, Chicago University Press, Chicago 1946.
- Morgenthau, Hans J.: *Politics Among Nations*, Knopf, New York 1985.
- Naumann, Michael: The End of *Realpolitik*, www.openDemocracy.net January 2003.
- Niebuhr, Reinhold: *The Children of Light and the Children of Darkness. A Vindication of Democracy and a Critique of its Traditional Defenders*, Nisbet & Co., Ltd., London 1945.
- Norberg, Robert L.: Letter. Dual Loyalties and the National Interest, *The Washington Post*, 26 February 2003.
- Nye, Joseph S. Jr.: *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York 1990.
- Nye, Joseph S. Jr.: *The Paradox of American Power: Why The World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Nye, Joseph S., Jr.: Lessons in Imperialism, *Financial Times*, 17 June 2002.
- Rose, Jacqueline: The Fear of Impotence, *Writers, artists and civic leaders on the War. Part II*, www.openDemocracy.net 6 February 2003.
- Ruggie, John G.: *Winning the Peace: America and World Order in the New Era*, Columbia University Press, New York 1996.
- Ruggie, John G.: *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*, Routledge, London and New York 1998.
- Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig 1932: 7–65.
- Schmitt, Carl: *Das Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitischen in: Der Begriff des Politischen*, Verlag von Duncker & Humblot, München und Leipzig 1932: 66–81.
- Spanier, John: *American Foreign Policy Since World War II. Sixth Edition*, Prager Publishers, New York, Washington 1973.
- Šedivý, Jiří: Střet identit? USA a Evropa po 11. září, *Mezinárodní vztahy* 4, 37, 2002.
- The National Security Strategy of the United States of America*, www.whitehouse.gov/nsc/nssall.html
- The Project for the New American Century*, www.newamericancentury.org

- Thompson, Kenneth W.: *Political Realism and The Crisis of World Politics. An American Approach to Foreign Policy*, University Press of America, Boston 1982 (1960).
- Tucker, Robert W., Hendrickson, David C.: *The Imperial Temptation. The New World Order and America's Purpose*, Council on Foreign Relations Press, New York 1992.
- Walzer, Michael: La façon juste de dire non à la guerre, *Le Monde*, 29. 1. 2003.
- Waltz, Kenneth: *Man, the State, and War*, Columbia University Press, New York 1959.
- Williams, William A.: *The Tragedy of American Diplomacy*, Dell, New York 1972 (1959).
- Wolfers, Arnold: *Discord and Collaboration. Essays on International Politics*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London 1962.
- Woolsey, James: Welcome to the fourth world war: Terrorism will not fade until we've changed the Middle East for good, *The Guardian*, 8 April 2003.

POZNÁMKY

ÚVOD

1. 4th Generation warfare and the Dangers of Being the Only Superpower. A Warning from Clausewitz, *Counterpunch*, March 8, 2003.
2. Joffe, Josef: Of Hubs, Spokes and Public Good, *The National Interest*, Fall 2002, 69: 17–20.
3. V knize je použito několika mých článků z poslední doby: Americká válka, či evropský mír, *Lidové noviny* 15. 3. 2003; Co s americkým imperialismem, *Lidové noviny* 4. 4. 2003; Zdroje amerického chování *Mezinárodní vztahy* 2, 2003; Budoucí americká politika na Středním východě, *Bezpečnostní témata* 2, 2003.

I. TRADICE

1. Kissinger, Henry: *Umění diplomacie. Od Richelieua k pádu Berlínského zdi*, Prostor, Praha 1996, s. 12.
2. Hodgson, Godfrey: Immigrants and Frontiersmen: Two Traditions in American Foreign Policy, in Hogan, Michael J. (ed.): *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the „American Century“*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999: 337–355.
3. Morgan, Edmund S: *The Puritan Dilemma. The Story of John Winthrop*, Harper Collins Publishers, Boston 1958, s. 70.
4. Citováno v Hunt, Michael H.: Traditions of American diplomacy: from colony to great power, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London and New York 1994: 1–20, s. 11.
5. Citováno v Hixson, Walter L.: *George F. Kennan. Cold War Iconoclast*, Columbia University Press 1989, s. 254.
6. Hunt, Michael H., c.d., s. 11.
7. Citováno v Tucker, Robert W., Hendrickson, David C.: *The Imperial Temptation. The New World Order and America's Purpose*, Council of Foreign Relations Press 1992, s. 172.
8. Citováno, v Hoff, Joan: American diplomacy: retrospect and prospect, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London and New York 1994: 211–233, s. 217.
9. Hunt, Michael H., c. d. s. 8.
10. „Posuzujeme-li události 90. let z hlediska dlouhodobých ideologických a politických vzorců, nepředstavují ani náhodu ani aberaci. Americký imperialismus logicky plynul z dědictví kontinentální expanze na náklady Mexičanů a indiánů a z ideologie, která po dlouhou dobu zdůrazňovala nerovnost ras a nadřazenost bílých Anglosasů, která spojovala rozpinání

- Ameriky s ‚misi‘ přinášení svobody ostatním a která považovala ekonomický růst za základní kámen k získání národní velikosti.“ Fry, Joseph A.: *Imperialism, American Style, 1890–1916*, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London and New York 1994, s. 66.
11. Citováno v Fichou, Jean-Pierre: *Civilizace USA*, Victoria Publishing, Praha 1995, s. 91.
 12. Hunt, Michael H., c.d., s. 11.
 13. Tamtéž, s. 7.
 14. Hoff, Joan, c.d., s. 217.
 15. Citováno v Chace, James: *Tomorrow the World (Review of First Great Triumph: How Five Americans Made Their Country a World Power by Warren Zimmermann, Farrar, Straus and Giroux 2002)*, *The New York Review of Books*, November 21, 2002, <http://www.nybooks.com/articles/15818>
 16. Fry, Joseph A., c.d., s. 58.
 17. Chace, James, c.d..
 18. Tamtéž. V následujícím desetiletí vybudovala Amerika základnu na Guantanamo Bay, která nyní slouží jako vězení podezřelých teroristů. Jiná situace nastala na Filipínách, kde po porážce španělského loďstva začala americká armáda potlačovat filipínské vzbouřence bojující za nezávislost. Zprávy o krutosti americké armády postavily před americkou veřejnost poprvé morální dilemata následujících zámořských intervencí – nejviditelněji pak války ve Vietnamu. Válka skončila v září 1902. Ostrovy zůstaly pod americkou kontrolou do japonské invaze roku 1941 a staly se nezávislými až roku 1946.
 19. Hunt, Michael S., c.d., s. 12–13.
 20. Tamtéž, s. 13.
 21. Tamtéž, s. 15.
 22. Citáty z tohoto odstavce z Chace, James, c.d.
 23. Lasch, Christopher: *The Anti-Imperialists, the Phillippines, and the Inequality of Man*, in *The World of Nations. Reflections on American History, Poalitics and Culture*, New York, Alfred A. Knopf, 1973: 70–79, s. 71.
 24. Lasch, Christopher: *The Moral and Intellectual Rehabilitation of the Ruling Class*, in *The World of Nations. Reflections on American History, Poalitics and Culture*, New York, Alfred A. Knopf, 1973: 80–99, s. 85
 25. Citováno, tamtéž, s. 86. Lasch komentuje: „Jistě, Lodge a Roosevelt se také snažili přesvědčit byznysmeny, že imperialismus je lukrativní, ale zřetelně upřednostňovali argumenty, které se odvolávaly na neegocentrický smysl pro povinnost, na globální poslání anglosaské rasy a na touhu po dobrodružství.“ Tamtéž, s. 86.
 26. Tamtéž, s. 87.
 27. Hoff, Joan, c.d., s. 218.
 28. Ruggie, John G.: *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*, Routledge, London and New York 1998, s. 208.
 29. Tamtéž, s. 208.

30. Tento konceptuálně-terminologický protiklad použil Wilson ve svém projevu v Senátu v lednu 1917. Ruggie, John G., c.d. s. 208, Ruggie, John G. *Winning the Peace: America and World Order in the New Era*, Columbia University Press, New York. 1996, s. 79. Jak upozorňuje Ruggie, „idealismus“ představy kolektivní bezpečnosti nespočíval ani tak v představě tohoto stavu samotného, jako spíše v předpokladu, že by ho někdy šlo dosáhnout. Jádrem ideje kolektivní bezpečnosti je totiž myšlenka maximalizace odstrašující síly: zatímco za prosté rovnováhy moci čelí agresor pouze přechodné koalici utvořené příležitostně ze států, jejichž zájmy jsou bezprostředně ohroženy, v situaci regulované institucí kolektivní bezpečnosti čelí agresor automaticky všem státům, spojeným do „společství moci“.

II. STUDENÁ VÁLKA

1. Luce, Henry R.: *The American Century, Life Magazine 1941*, reprinted in Hogan, Michael Jr.: *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the „American Century“*, Cambridge University Press 1999: 11–29.
2. Lundestad, Geir: *Empire by Invitation*, in Hogan, Michael J.: *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the „American Century“*, Cambridge, Cambridge University Press 1999: 52–91.
3. Tucker, Robert W., Hendrickson, David C., c.d., s. 185.
4. Tamtéž, s. 187.
5. Kennan, George: *The Sources of Soviet Conduct, Foreign Affairs*, vol. 25, n. 4, July 1947: 366–382, přetisknuto v týž: *American Diplomacy 1900–1950*, The University of Chicago Press, Chicago 1951: 107–128.
6. Tuto interpretaci nabízí například Hixson, Walter L., c.d.
7. Sám Kennan později prohlásil své dva klíčové texty z roku 1947 za nedostačné a nereprezentující plně jeho názory. Srv. Hixson, Walter L., c.d., s. 43.
8. Lasch, Christopher: *„Realism“ as a Critique of American Diplomacy*, in týž: *The World of Nations: 205–215*, s. 213. Následující výklad Kennanovy kritiky americké zahraniční politiky reprodukuje Laschovu interpretaci.
9. Kennan, George F.: *American Diplomacy*, s. 101, citováno v Lasch, C., c.d., s. 206–207.
10. Kennan, George F., c.d., s. 103, citováno v Lasch, Ch., c.d., s. 207.
11. Kennan, George F., c.d., s. 60, citováno v Lasch, Ch., c.d., s. 208.
12. Kennanovo odlišení „jak“ od „co“ v zahraniční politice je formulováno v článku „Russia and the Versailles Conference“, *American Scholar*, Winter 1960–61, srv. Lasch, Ch., c.d.
13. „Pokud naše vlastní domácí cíle a snahy budou slušné, neposkvřené nepřátelstvím vůči jiným národům či bludy nadřazenosti, pak musí sledování našich národních zájmů vést k lepšímu světu.“ Kennan, George F., c.d., s. 103, citováno v Lasch, Ch., c.d., s. 215.
14. Jak píše Walter L. Hixson: „[Kennan] si myslel, že je možné dosáhnout vyjednaného urovnání, v jehož rámci by Moskva, oplátkou za demilitari-

zaci Německa a vojenského stažení Západu za Rýn, stáhla Rudou armádu z východní Evropy. V důsledku tohoto vyvázání (*disengagement*) by národy středovýchodní Evropy mohly realizovat jistý stupeň nezávislosti, a i když by jim asi nebylo dovoleno přebrat plně západní model kapitalistické demokracie, mohly by přece jen rozvinout sociální systémy odlišné od toho moskevského.“ Hixson, Walter L., c.d., s. 187. V následujícím popisu Kennanových postojů shrnuji Hixsonův výklad.

15. Tamtéž, s. 182.
16. Tamtéž, s. 218.
17. Tamtéž, s. 253.
18. Citováno tamtéž, s. 255.
19. Tamtéž, s. 256.
20. Citováno tamtéž, s. 274:
21. Citováno tamtéž, s. 281.
22. Citováno tamtéž, s. 281.
23. Citováno tamtéž, s. 285.
24. Tamtéž, ss.289–290.
25. Citováno tamtéž, s. 295.
26. Citováno tamtéž, s. 296.
27. Kennan, George F.: Around the Cragged Hill, in: Serow Ann G., Ladd Everett C.: The Lanahan Readings in the American Polity, Lanahan Publishers, Baltimore 1997 (Around the Cragged Hill. A Personal and Political Philosophy, W. W. Norton and Ycompany, Inc 1993): 639–645, s. 642.
28. Tamtéž, s. 644.
29. Tamtéž, s. 644.
30. Citováno v Hixson, Walter L., c.d., s. 298.
31. Tamtéž, s. 298–299. „Takové urovnání by bylo mohlo být založeno na ekonomické pomoci Rusku a na dohodě o sovětské neutralitě vůči Blízkému východu oplátkou za americkou neutralitu vůči Dálnému východu, načež by se obě země mohly stáhnout ze střední Evropy a pokusit se o společnou kontrolu atomových zbraní.“ Tamtéž.
32. Williams, William A.: *The Tragedy of American Diplomacy*, Dell, New York 1972 (1959). Sleduji zde shrnutí knihy v Lasch, Christopher, Sources of the Cold War in *The World of Nations. Reflections on American History, Poalitics and Culture*, New York, Alfred A. Knopf 1973: 216–231, ss. 222–224.
33. Jak řekl Dean Acheson v listopadu 1944 speciálnímu výboru Kongresu pro ekonomickou politiku a plánování: „nemůžeme mít plnou zaměstnanost a blahobyt ve Spojených státech bez cizích trhů.“ Citováno v Lasch, Ch., c.d., s. 223.
34. LaFeber, Walter: *America, Russia and the Cold War, 1945–1992*, 7th edn., McGraw Hill, New York 1993 (1967).
35. Lasch, Ch., c.d., s. 229 – 230.
36. Gaddis, John Lewis: *The United States and the Origins of the Cold War, 1941–1947*, Columbia University Press, New York 1972. Pro „postrevizionistickou“ syntézu viz Gaddis, John L.: The Emerging Post-Revisionist Synthesis on the Origins of the Cold War, *Diplomatic History*, Summer 1983, 7: 191–204.

III. SOUČASNOST

1. *The New York Times*, February 23, 2003.
2. Tucker, R.W., Hendrickson, D.C., c.d., s. 36.
3. Krauthammer, Charles: The Unipolar Moment, in Serow, Ann G. and Ladd, Everett C.: *The Lanahan Readings in the American Polity*, Lanahan Publishers, Baltimore 1997 (*Foreign Affairs* 1990–1991): 619–628, s. 622.
4. Tamtéž, s. 628.
5. Excerpts From Pentagon's Plan: 'Prevent the Re-Emergence of a New Rival', *The New York Times*, March 9, 1992.
6. „Protože budoucnost Iráku se hluboce dotýká strategické rovnováhy na Středním východě, bylo by pochopitelné, měl-li by Izrael zájem na podpoře Hášimovců v jejich úsilí o redefinici Iráku... Izrael může formovat své strategické prostředí ve spolupráci s Tureckem a Jordánskem tak, že bude oslabovat, zadržovat a vytlačovat Sýrii. Toto úsilí se musí zaměřit na odstavení Saddáma Husajna od moci v Iráku.“ in www.israeleconomy.org/strat1.htm
7. K politické orientaci zmíněných vysokých zahraničně politických úředníků z neokonzervativního prostředí (která jim vysloužila přezdívku „likvidníci“) srv. Norberg, Robert L.: Letter. Dual Loyalties and the National Interest, *The Washington Post*, 26 February 2003; Christison, Kathleen and Bill: A Rose By Another Other Name. The Bush Administration's Dual Loyalties, *Counterpunch*, 13 December 2002; Eldar, Akiva: There is fire even without a smoking gun, *Haaretz*, 17 February 2003; Buchanan, Patrick J.: Whose War? A neoconservative clique seeks to ensnare our country in a series of wars that are not in America's interest, *The American Conservative*, 24 March 2003.
8. Statements of Principles:
www.newamericancentury.org/statementofprinciples.htm
9. Rebuilding America's Defenses. Strategy, Forces and Resources For a New Century. A Report of The Project for the New American Century, September 2000, www.newamericancentury.org
10. Judt, Tony: Its Own Worst Enemy, *The New York Review of Books*, 15 August 2002, www.nybooks.com/articles/15632
11. Kagan, Robert and Kristol, William: The Bush Era, *The Weekly Standard*, February 11, 2002.
12. Jako realistu charakterizují Colina Powella například Fidler, Stephen, Baker, Gerard: America's Democratic Imperialists, *Financial Times*, 6 March 2003.
13. Citováno tamtéž.
14. Cornwell, Rupert: In God he trusts – how George Bush infused the White House with a religious spirit, *The Independent*, 21 February 2003.
15. Hoffmann, Stanley: *The High and the Mighty. Bush's national-security strategy and the new American hubris*, Vol. 13, Issue 24, 13 January 2003; Christison, Kathleen and Bill, c.d.
16. Citováno v Hoffmann, Stanley, c.d.
17. Tamtéž.

18. Následující pasáž čerpá z analýzy Bushova diskurzu Jonathanem Bachem v jeho přednášce „War within war“, přednesené 24. března 2003 na Fakultě sociálních studií Masarykovy university v Brně.
19. Gnesotto, Nicole: *Reacting to America, Survival*, vol. 44, no. 4, Winter 2002–2003: 99–106, s. 99–100.
20. Tamtéž, s. 100.
21. Citováno tamtéž, s. 100.
22. Lind, William S.: 4th Generation Warfare and the Dangers of Being the Only Superpower, Counterpunch, 8 March 2003.
23. Chomsky, Noam: *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs*, South End Press 2000.
24. Nye, Joseph S Jr.: *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990, s. 180.
25. Tamtéž, s. 254.
26. Tamtéž, s. 254–255.
27. Ruggie, John G.: *Constructing the World Polity*, s. 108.
28. Tamtéž, s. 108.
29. Tamtéž, s. 108–109.
30. Citováno tamtéž, s. 209. Při úsilí prosadit svou vizi Wilson ztroskotal nejen na domácí, ale také na mezinárodní úrovni. Versailleské mírové smlouvy odrážely spíše vůli vítězů využít krátkodobé převahy a pomstít se poraženým než vůli po dlouhodobém spravedlivém uspořádání. Realističtí kritici Wilsona tvrdí, že jeho dobře míněné, ale zmařené úsilí o ustavení celosvětového řádu kolektivní bezpečnosti vedlo ve skutečnosti k prohloubení propastí a zvýšení pravděpodobnosti další války. „Vznesené ztroskotání v nejvyšší výšce zůstává ztroskotáním a Wilson nakonec nedosáhl ani míru bez vítězství, ani ustavení fungující mezinárodní organizace. Místo toho – nikoliv záměrně, ale díky nezamýšleným důsledkům svého jednání – dosáhl nesmírného vzrůstu americké moci vzhledem ke zbytku světa. Spojené státy, které předal v březnu 1921 Warrenu G. Hardingovi, neměly na západní polokouli rivala a Monroeova doktrína neměla žádného potenciálního evropského či východoasijského vyzyvatele... Když Spojené státy zařazovaly rychlost ke „hlučným dvacátým létům“, stály již opravdu v „nádherné izolaci“. Skutečnost, že Wilson dosáhl takového výsledku zatímco sledoval naprosto odlišné cíle je prostě největší „ironií osudu“ pro administraci, jejíž zahraniční styky oplývaly ironiemi.“
31. Coogan, John W.: *Wilsonian diplomacy in war and peace*, in Martel, Gordon (ed.): *American Foreign Relations Reconsidered, 1890–1993*, Routledge, London, New York 1994: 71–89, s. 86–87.
32. Ruggie, John G.: *Constructing the World Polity*, s. 109.
33. Keohane, R. O.: Multilateralism: an agenda for research, *International Journal* 45,4, 1990: 731–764, s. 732, citováno v Ruggie, J. G., c. d., s. 109.
34. Tamtéž, s. 109.
35. Tamtéž, s. 110.
36. Pro termín „difúzní reciprocita“ viz Keohane, R. O.: Reciprocity in international relations, *International Organization* 40, 1, 1986: 1–28. Citováno v Ruggie, J.G., c. d., s. 110.

36. Nye, Joseph S.: *Bound to Lead*, 1990, s. 258.
37. Nye, Joseph S.: *The Paradox of American Power: Why The World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press 2002.
38. Nye, Joseph S.: *Bound to Lead*, 1990, s. 188.
39. Ruggie, John G.: *Winning the Peace: America and World Order in the New Era*, Columbia University Press, New York 1996, s. 105.
40. Tamtéz, s. 104.
41. Tamtéz, s. 88.
42. Tamtéz, s. 88–89. Ruggie čerpá svou charakterizaci koncertu velmocí především z Jervis, Robert: Security Regimes, in: Krasner, Stephen D. (ed.): *International Regimes*, Cornell University Press, New York 1983: 178–180.
43. Ruggie, J.G.: *Winning the Peace*, s. 104. V této souvislosti odkazuje Ruggie na 6. vydání Morgenthauovy *Politics Among Nations*, kde tento klasik „mechanickou“ rovnováhu studené války klade do protikladu ke klasickým rovnováhám, které existovaly „pod společnou střechou sdílených hodnot a univerzálních standardů jednání“. Morgenthau, Hans J.: *Politics Among Nations*, Knops, New York 1985, s. 358–359.
44. Ruggie, John G.: *Constructing the World Polity. Essays on International Institutionalization*, Routledge, London and New York, 1998, s. 223. Tuto tezi dokládá Ruggie výzkumy veřejného mínění z první půle 90. let. Tamtéz, s. 220–221.
45. Tamtéz, s. 219.
46. Nairn, Tom: Just another country, www.openDemocracy.net 11 September 2002.
47. Chomsky, Noam: *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs*, South End Press 2000. Chomského publicistiku po 11. září shrnuje Chomsky, Noam: *9-11*, Seven Stories Press, New York, 2001.
48. Korespondenci multilateralismu s názory významné části americké veřejnosti dokládá empirickými výzkumy Kull, Steven: Public Attitudes Toward Multilateralism, in *Multilateralism and U.S. Foreign Policy. Ambivalent Engagement*, Patrick, Stewart and Forman, Shepard (eds.), Lynne Rienner Publishers, Boulder, London 2002: 99–120.

IV. AMERIKA A EVROPA

1. The Axis of Petulance, *The Washington Post*, 1 March 2002.
2. Anti-Europeanism in America, *The New York Review of Books*, 13. 2. 2003, www.nybooks.com/articles/16059
3. Kritiku teze o „střetu civilizací“ i pokus o politologickou analýzu islamismu nalezne čtenář v Barša, Pavel: *Západ a islamismus. Střet civilizací, nebo dialog kultur?*, CDK, Brno 2001. Pro diskusi komplikovaného vztahu Západu k muslimskému světu viz Kropáček, Luboš: *Islám a Západ. Historická paměť a současná krize*, Vyšehrad, Praha 2002 a Lewis, Bernard: *Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď*, Volvox Globator, Praha 2003. ...Pro analýzu kulturně-historických zdrojů islimistické „svaté války“ proti Západu viz Mendel, Miloš:

- Džihád. Islámské koncepce šíření víry*, Atlantis, Brno 1997. Pro různé aspekty kultury a politiky Středního východu a muslimského světa obecně i v jejich vztahu k Evropě a Americe jsou neocenitelné i další knihy tří posledně jmenovaných autorů publikované v posledním desetiletí.
4. Cooper, Robert: *The Post-Modern State*, in Leonard, Mark (ed.): *Re-Ordering the World: The Long-Term Implications of 11 September*, Foreign Policy Center, London, 2002: 11–19, ss. 17–18.
 5. Tamtéž, s. 18.
 6. Tamtéž, s. 19.
 7. Citováno v Hoffman, Stanley, c.d.
 8. Kagan, Robert: *Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Atlantic Books, London 2003, s. 31.
 9. Tamtéž, s. 37.
 10. Ke kvazinietzschovské struktuře Kaganova argumentu, který místo toho, aby vyvracel racionálně kritiku, diagnostikuje její nositele, poukázal Steven Lukes. Kaganovi jde podle něj o to „ukázat protiamerický postoj slabých jako výraz jejich slabosti, jako symptom bezmoci, nikoliv jako pozici, kterou je třeba racionálně vyvrátit... To není hobbesovské, ale nietzscheovské. V kritikách a nepřátelích Ameriky... se jednoduše projevuje ‚otrocká morálka‘ – záštiplná vůle k moci těch, kteří jsou slabí.“ Lukes, Steven: *The New Supermen*, www.openDemocracy.net 11 September 2002.
 11. Hoffmann, Stanley, c.d.
 12. *The Fear of Impotence. Writers, artists and civic leaders on the War Part II.*, www.opendemocracy.net 6 February 2003.
 13. Judis, John B.: *Why Iraq?*, *The American Prospect*, vol. 14, no. 3, March 1, 2003.
 14. Tamtéž.
 15. Woolsey, James: *Welcome to the fourth world war: Terrorism will not fade until we've changed the Middle East for good*, *The Guardian*, 8 April 2003.
 16. Hoffman, Stanley, c.d.
 17. Mearsheimer, John J.: *Hearts and Minds*, *The National Interest*, Fall 2002, 69: 13–16; Mearsheimer, John J. and Walt, Stephen M: *Keeping Saddam Hussein in a Box*, *The New York Times*, 2 February 2003; Gitlin, Todd: *The war movement and the peace movement*, www.openDemocracy.net 27 November 2002 a týž: *US National Security Strategy: a gift to anti-Americans everywhere*, www.openDemocracy.net 2 October 2002; Walzer, Michael: *La façon juste de dire non à la guerre*, *Le Monde*, 29. 1. 2003; Buchanan, Patrick: c.d. Barber, Benjamin R.: *Beyond Jihad Vs. McWorld*, *The Nation*, 21 January 2002. *Zvláštní koalici mezi částí pravice a levicí vyjadřuje Ian Buruma: „Ironií je, že co zbylo z levice, zhruba sdílí pozici staré pravice. Jen málo nás věří v demokratickou revoluci na Středním východě a ještě méně věří, že je na Americe, aby ji vynutila.“ Buruma, Ian: A squeamish namby-pamby European wimp joins the Washington war debate*, *The Guardian*, 14 January 2003.

18. Nye, Joseph S., Jr.: „Lessons in Imperialism“, *Financial Times*, June 17, 2002. Citováno in Judt, Tony, c.d.
19. Judis, John B., c.d.
20. Prvním sedmi jmenovaným zemím bylo toto členství přislíbeno na pražském summitu NATO na podzim 2002.
21. Hassner, Pierre: Guerre: qui fait le jeu de qui? *Le Monde*, 24. 2. 2003.
22. *The New York Times*, 23 February 2003
23. Kagan, Robert, c.d., s. 88.
24. Gordon, Philip H.: Bridging the Atlantic Divide, *Foreign Affairs*, January/February 2003, Vol. 82, number 1: 70–83.
25. Kagan, R., c.d.; Šedivý, Jiří: Střet identit? USA a Evropa po 11. září, *Mezinárodní vztahy* 4, 37, 2002: 5–25; Cooper, Robert, The Post-Modern State, in Leonard, Mark (ed.): *Re-Ordering the World: The long-Term Implications of 11 September*, Foreign Policy Centre, London 2002: 11–19.
26. Kagan, R., c.d., s. 38.
27. Tamtéž, s. 10–11.
28. Tamtéž, s. 73.
29. Tamtéž, s. 101–103.
30. Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen*, München und Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1932: 7–65.
31. Viz díla těchto autorů uvedená v seznamu literatury.
32. Schmitt, Carl: Der Zeitalter der Neutralisierungen und Entpolitisierungen in *Der Begriff des Politischen*, Verlag von Duncker und Humblot, München und Leipzig 1932: 66–81.
33. Gordon, c.d., s. 73.
34. Jakoby „staré paradigma bylo zabráno novými nájemníky“. Barber, Benjamin R.: Beyond *Jihad* Vs. McWorld, *Nation*, January 21, 2002, www.thenation.com/doc.mhtml?i=20020121&s=barber
35. Spanier, John: *American Foreign Policy Since World War II. Sixth Edition*, Prager Publishers, New York, Washington 1973, s. 16–17.
36. Tamtéž, s. 19.
37. Debray, Régis: *The French Lesson*, *The New York Times*, February 23, 2003.
38. Kagan, Robert, c.d., s. 3.
39. Ash, Timothy G., c.d.
40. Buruma, Ian, c.d.
41. Naumann, Michael: The End of *Realpolitik*, January 2003, www.openDemocracy.net
42. Kennan, George F.: Around the Cragged Hill, s. 641.
43. Citováno v Fidler, Stephen, Baker, Gerard: America's democratic imperialists, *Financial Times*, 6 March 2003.

ZÁVĚR. SVĚT PO VÁLCE

1. Whose War? A neoconservative clique seeks to ensnare our country in a series of wars that are not in America's interest, *The American Conservative*, March 24, 2003, www.amconmag.com/03_24_03/print/coverprint.html
2. Na začátku března 2003 odmítlo Turecko umožnit Američanům otevřít severní frontu jejich invaze do Iráku z tureckého území a posléze váhalo dokonce s uvolněním svého vzdušného prostoru pro přelety amerických letadel. Nakonec sice v pátek 21. března souhlasilo s použitím svého vzdušného prostoru, ale zároveň oslyšelo výzvu USA, aby slíbilo, že za žádných okolností nevyšle svá vojska do severního Iráku. Když Kurdové obsadili 10. dubna Kirkuk, pohrozila turecká vláda vojenským zásahem, pokud by se nestáhli z města.
3. Tak vidí budoucnost „cestovní mapy“ k míru na Středním východě – schválené 20. prosince kvartetem ve složení USA, Rusko, EU a OSN a hájené prezidentem Bushem – izraelský novinář Meron Benvenisti: „Mocná koalice složená z pravicové vlády v Izraeli, židovské lobby ve Spojených státech, vlivných fundamentalistických křesťanů a neokonzervativních úředníků administrativy zajistí ‚cestovní mapě‘ stejný osud, jaký stihl plány Mitchella, Teneta a Zinniho – abychom zmínili jen několik amerických plánů, které byly uvedeny s velkým povykem a vzrušením, aby rychle upadly v zapomnění.“ *The true test of the imperial pretension, Haaretz*, 10 April 2003.

nabízí ze své bohaté vydavatelské činnosti řadu periodických i neperiodických publikací zaměřených na oblast sociálních věd.

Ediční řada Monografie

Čejka, M.: Judaismus, politika a Stát Izrael.

Čejka, M.: Judaismus, politika a Stát Izrael. Druhé, aktualizované vydání.

Dančák, B. (ed.): Pobaltí v transformaci. Politický vývoj Estonska, Litvy a Lotyšska.

Fiala, P., Holzer, J., Mareš, M., Pšeja, P.: Komunismus v České republice. Vývojové, systémové a ideové aspekty působení KSČM a dalších komunistických organizací v české politice.

Pitrová, M.: Institucionální struktura Evropské unie.

Strmiska, M.: Terorismus a demokracie. Pojetí a typologie subverzivního teroristického násilí v soudobých demokraciích.

Ediční řada Studie

Baňouch, H., Fedorko, M. (eds.): Mezinárodní organizace.

Bastl, M.: Radikální levice v České republice. Devadesátá léta dvacátého století.

Dančák, B. (ed.): Evropská unie a vývoj koncepce evropské bezpečnosti.

Dančák, B., Mareš, M. (eds.): Zahraniční politika politických stran v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku.

Fiala, P., Mareš, M. (eds.): Evropské politické strany.

Fiala, P., Pitrová, M. (eds.): Rozšiřování ES/EU.

Hanuš, J. (ed.): Náboženství v době společenských změn.

Holzer, J. (ed.): Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách.

Novák, M.: Jakou demokracii pro nové demokracie? Konsensuální model, efektivita a kulturně homogenní země.

Pšeja, P. (ed.): Zahraniční politika České republiky vůči zemím Blízkého východu, Zakavkazska a Střední Asie.

Strmiska, M.: Challenges of Consolidation and the Post-Communist Party Systems. Collection of Essays.

Strmiska, M.: „Ozbrojená opozice“ – Studie k subverzivnímu terorismu.

Strmiska, M. (ed.): Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita.

Strmiska, M.: Smrtonosné vlastenectví. Etnicko-politický terorismus v Baskicku a Quebecu

Suchý, P. (ed.): Zahraniční politika USA v devadesátých letech dvacátého století.

Šimíček, V. (ed.): Ústavní soudnictví ve vybraných postkomunistických zemích.

Šimíček, V. (ed.): Volební kampaň v České republice.

Ediční řada Sborníky

Dančák, B., Fiala, P. (eds.): Nacionalistické politické strany v Evropě.

Dančák, B., Fiala, P. (eds.): Národnostní politika v postkomunistických zemích.

Dančák, B., Šimíček, V. (eds.): Aktuálnost změn Ústavy ČR.

Dančák, B., Šimíček, V. (eds.): Základní lidská práva a právní stát v judikatuře ústavních soudů.

Dančák, B., Šimíček, V. (eds.): Deset let Listiny základních práv a svobod v právním řádu České a Slovenské republiky.

Dančák, B., Šimíček, V. (eds.): Bezpečnost České republiky. Právní aspekty situace po 11. září 2001.

Fiala, P. Herbut, R. a kol.: Středoevropské systémy politických stran. Česká republika, Maďarsko, Polsko a Slovensko.

Fiala, P., Holzer, J., Strmiska, M. a kol.: Politické strany ve střední a východní Evropě. Ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích.

Hloušek, V., Kopeček, L. (eds.): Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran.

Kubát, M. (ed.): Východní rozšíření Evropské unie. Východiska – stav – perspektivy.

Zeman, P. (ed.): Česká bezpečnostní terminologie. Výklad základních pojmů.

Časopisy

Politika v České republice – měsíční bulletin

Politologický časopis – čtvrtletník

Středoevropské politické studie – jednou ročně v tištěné podobě, čtvrtletně v elektronické podobě na adrese www.iips.cz

Objednávky zasílejte na adresu:

*Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity v Brně
Gorkého 7, 602 00 Brno, tel./fax: 541 615 277,
e-mail: iips@fss.muni.cz*

Další informace můžete nalézt také na internetových stránkách:

www.iips.cz

EDIČNÍ ŘADA MONOGRAFIE
SVAZEK Č. 8

PAVEL BARŠA
HODINA IMPÉRIA
Zdroje současné zahraniční politiky USA

Obálka a grafická úprava Zdeněk Granát

Jazyková korektura Kateřina Štěpančíková

Fotografie autora Gabriela Polanecká

Vydala Masarykova univerzita v Brně roku 2003

Mezinárodní politologický ústav

Gorkého 7, 602 00 Brno

tel./fax: 541 615 277, e-mail: iips@fss.muni.cz, www.iips.cz

1. vydání, 2003

Náklad 300 výtisků

Tisk Reprocentrum Blansko

55-996-2003 02/58 14 /RMU

ISBN 80-210-3114-X